

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГ ВА РАҲБАР КАДРЛАРИНИ ҚАЙТА
ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИ ТАШКИЛ
ЭТИШ БОШ ИЛМИЙ - МЕТОДИК МАРКАЗИ**

**МУХАММАД АЛ ХОРАЗМИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ
АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ УНИВЕРСИТЕТИ
ҲУЗУРИДАГИ ПЕДАГОГ КАДРЛАРНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА
УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ ТАРМОҚ МАРКАЗИ**

**“АХБОРОТЛАШТИРИШ ВА КУТИБХОНАШУНОСЛИК”
йўналиши**

**“ЖАХОН АХБОРОТ РЕСУРСЛАРИ ВА
УЛАРНИНГ ТАҲЛИЛИ”
МОДУЛИ БЎЙИЧА**

Ў Қ У В – У С Л У Б И Й М А Ж М У А

ТОШКЕНТ - 2018

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГ ВА РАЎБАР КАДРЛАРИНИ
ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИ
ТАШКИЛ ЭТИШ БОШ ИЛМИЙ - МЕТОДИК МАРКАЗИ**

**МУЎАММАД АЛ-ХОРАЗМИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ АХБОРОТ
ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ ПЕДАГОГ
КАДРЛАРНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ
ОШИРИШ ТАРМОҚ МАРКАЗИ**

**“ЖАҲОН АХБОРОТ РЕСУРСЛАРИ ВА
УЛАРНИНГ ТАҲЛИЛИ ” модули бўйича**

ЎҚУВ – УСЛУБИЙ МАЖМУА

ТОШКЕНТ - 2018

**Мазкур ўқув-услубий мажмуа Олий ва ўрта махсус таълим
вазирлигининг 2018 йил даги -сонли буйруғи билан
тасдиқланган ўқув режа ва дастур асосида тайёрланди.**

Тузувчилар: ТАТУ “Ахборот-кутубхона тизимлари”
кафедраси профессори М.А.Рахматуллаев

**Ўқув -услубий мажмуа Муҳаммад Ал-Хоразмий номидаги Тошкент
ахборот технологиялари университети Кенгашининг қарори билан
нашрга тавсия қилинган**

МУНДАРИЖА

1

Ишчи Дастур

2

Модулни ўқитишда
фойдаланиладиган
интерфаол таълим
Методлари

3

Назарий
Материаллар

4

Амалий
Машғулот
Материаллари

5

Кейслар Банки

6

Мустақил
Таълим
Мавзулари

7

Глоссарий

8

Адабиётлар Рўйхати

І БЇЛИМ

ИШЧИ ДАСТУР

I. ИШЧИ ДАСТУР

Кириш

Ишчи дастур Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4732-сонли, 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли Фармонлари, шунингдек 2017 йил 20 апрелдаги “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ–2909-сонли қарорида белгиланган устивор вазифалар мазмунидан келиб чиққан ҳолда тузилган бўлиб, у замонавий талаблар асосида қайта тайёрлаш ва малака ошириш жараёнларининг мазмунини такомиллаштириш ҳамда олий таълим муассасалари педагог кадрларининг касбий компетентлигини мунтазам ошириб боришни мақсад қилади.

Республикаemiz Биринчи Президентининг 2006 йил “Аҳолини кутубхона ахборот билан таъминлашни ташкил етиш” тўғрисидаги қарори ижросини таъминлаш борасида кутубхоначилик иши соҳасида бир қатор ишлар амалга оширилди. Қарорда кўзда тутилган янги типдаги ахборот-кутубхона, ахборот-ресурс марказларини (АКМ, АРМ) ташкил қилиш, катта маблағ ва вақт талаб қиладиган мураккаб масала ҳисобланади. Маълумки, замонавий талабларга жавоб берадиган кутубхонада автоматлаштирилган ахборот-кутубхона тизимини яратмасдан туриб қарорда кўзда тутилган вазифаларни тўлиқ бажариш мумкин эмас. Автоматлаштирилган ахборот-кутубхона тизимининг таъминотлари яни дастурий, техник, ахборот, лингвистик, ташкилий технологик ва кадрлар таъминотларини яратиш долзарб вазифа ҳисобланади.

Модулнинг мақсади ва вазифалари

“Жаҳон ахборот ресурслари ва уларнинг таҳлили” модули мақсади – жаҳон ахборот ресурслари бўйича назарий ва амалий билимларни эгаллаш ҳамда ахборот ресурсларини яратиш, уларни қўллаш, ахборот ресурсларини таркиби, тузилиши, асосий вазифалари ва уларни амалга ошириш воситалари каби билим, кўникма ва малакаларни шакллантириш.

“Жаҳон ахборот ресурслари ва уларнинг таҳлили” модули вазифаси – жаҳон ахборот ресурсларини асосий тушунчалари, ривожланиш эволюцияси, жамият, фан ва таълим ривожига ахамияти, яратиш технологияси, халқаро консорциуми бўйича билим, малака ва кўникмаларини шакллантириш.

Модул бўйича тингловчиларнинг билими, кўникмаси, малакаси ва компетенцияларига қўйиладиган талаблар

“Жаҳон ахборот ресурслари ва уларнинг таҳлили” модулини ўзлаштириш жараёнида амалга ошириладиган масалалар доирасида:

Тингловчи:

- жаҳон ахборот ресурслар тушунчасини, унинг вазифаларини;
- жаҳон ахборот ресурслар вазифаларини;
- жаҳон ахборот ресурслар номларини;
- ривожланган хорижий мамлакатларда жаҳон ахборот ресурслар хизмат кўрсатишнинг замонавий усуллари, иш жараёнлари, ахборот олиш маданиятини шакллантириш тенденцияларини **билиши керак**.

Тингловчи:

- жаҳон ахборот ресурслар билан ишлаш тамойиллари;
- жаҳон ахборот ресурсларнинг сайтлари билан ишлаш;
- жаҳон ахборот ресурслар ва улардпн фойдаланиш **кўникмаларига** эга бўлиши лозим.

Тингловчи:

- жаҳон ахборот ресурслар базасини тиклаш, импорт ва экспорт қилиш;
- жаҳон ахборот ресурслар тизимида қўлланилаётган лойиҳаларни таҳлил қилиш;
- жаҳон ахборот ресурсларини ташкил этиш, ахборот маҳсулотларини тайёрлаш ва тақдим этиш;
- фойдаланувчиларга хизмат кўрсатишнинг умумий ва махсус (соҳалар бўйича) услубларидан фойдалана олиш **малакаларига** эга бўлиши зарур.

Тингловчи:

- жаҳон ахборот ресурслар билан ишлаш **компетенцияларига** эга бўлиши лозим.

Модулни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар

“Жаҳон ахборот ресурслари ва уларнинг таҳлили” модули маъруза ва амалий машғулотлар шаклида олиб борилади.

Курсни ўқитиш жараёнида таълимнинг замонавий методлари, ахборот-коммуникация технологиялари қўлланилиши назарда тутилган:

— маъруза дарсларида янги ахборот-технологиялари ва диалогик ёндошув, муаммоли таълим, блиц, алгоритм, мунозара, ўз-ўзини назорат ва бошқа интерактив таълим усулларини;

— ўтказиладиган амалий машғулотларда техник воситалардан кспресс-сўровлар, ақлий хужум, гуруҳли фикрлаш, кичик гуруҳлар билан ишлаш,

диалогик ёндошув, блиц-сўров, мунозара, ўз-ўзини назорат, коллоквиум ўтказиш, ва бошқа интерактив таълим усуллари қўллаш назарда тутилади.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

“**Жаҳон ахборот ресурслари ва уларнинг таҳлили**” модули мазмуни ўқув режадаги “Автоматлаштирилган кутубхоналарни бошқариш” ҳамда “Ахборот кутубхона хизмати назарияси ва услубиёти” ўқув модуллари билан узвий боғланган ҳолда, мутахассисликлари умумкасбий ва махсус фанлар бўйича дарс берувчи педагогларни малакасини ошириш тайёргарлик даражасини орттиришга хизмат қилади.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар мутахассисликлари умумкасбий ва махсус фанлардан дарс берувчи педагоглар янги замонавий технологияларни ўрганиш ҳамда муаммоларни аниқлаш, уларни таҳлил этиш ва баҳолашга доир касбий компетентликка эга бўладилар.

Модул бўйича соатлар тақсимоти

№	Модулмавулари	Тингловчининг ўқув юкلامаси, соат					
		Хаммаси	Аудитория ўқув юкلامаси				Мустақил таълим
			жами	жумладан			
				Назарий	Амалий машғулот	Кўчма машғулот	
1.	Жаҳон ахборот ресурслари тушунчаси. Жаҳон ахборот ресурсларининг замонавий ривожланиш тенденцияси. Глобаллашув жараёнида жамият, фан ва таълим ривожига жаҳон ахборот ресурсларининг аҳамияти. EBSCO PUBLISHING, ProQuest. Springer, Oxford University Press Emerald, IVIS ва бошқалар. Очiq ахборот ресурслари.	4	2	2	4		
2.	“Муаллифлик ҳуқуқи” Ўзбекистон Республикаси қонуни. Жаҳон электрон ахборот ресурсларига кириш шароитлари ва ҳуқуқий шартлари. Web of Science, Scopus тизимлари, уларда ишлаш тамойиллари.	2	2	2	4		
Жами:		14	12	4	8		2

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу. Жаҳон ахборот ресурслари тушунчаси. Жаҳон ахборот ресурсларининг замонавий ривожланиш тенденцияси. Глобаллашув жараёнида жамият, фан ва таълим ривожига жаҳон ахборот ресурсларининг аҳамияти.

Ахборот ресурсларининг ва ахборот–кутубхона ресурсларининг тушунчалари. Ахборот ресурсларининг замонавий ривожланиш тенденцияси. Жамият, фан ва таълим ривожига электрон ахборот ресурсларининг аҳамияти.

Ўзбекистондаги жаҳон электрон ахборот ресурслари. Жаҳон ахборот ресурслар ривожланишини истиқболари

2- мавзу. “Муаллифлик ҳуқуқи” Ўзбекистон Республикаси қонуни. Жаҳон электрон ахборот ресурсларига кириш шароитлари ва ҳуқуқий шартлари.

Илмий-таълимий электрон ресурсларни ҳуқуқий ҳимояси. “Муаллифлик ҳуқуқи” ЎЗР қонуни. Лицензия келишуви. Жаҳон электрон ахборот ресурсларига кириш шароитлари ва ҳуқуқий шартлари.

Кутубхоналар консорциуми. eIFL халқаро консорциуми. Махсади ва дастурлари. “Очиқ ахборот ресурслар” дастури. Ахборот электрон ресурсларни кутубхона консорциумида ишлатиш.

EBSCO PUBLISHING, ProQuest Springer, Emerald, IVIS, eIFL халқаро консорциуми мақсад ва дастури. Ўзбекистонда халқаро электрон ахборот ресурслари.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-амалий машғулот. : EBSCO PUBLISHING, ProQuest. Springer, Oxford University Press Emerald, IVIS ва бошқалар.

EBSCO PUBLISHING, ProQuestSpringer, Oxford University Press Emerald, IVIS ва бошқалар.

2-амалий машғулот. Очиқ ахборот ресурслари.

Очиқ ахборот ресурслари Фан ва таълимга оид очиқ ахборот ресурслари Ўзбекистонда халқаро электрон ахборот ресурслари.

3-амалий машғулот. Web of Science тизими, унда ишлаш тамойиллари.

Web of Science тизими, унда ишлаш тамойиллари.

4-амалий машғулот.

Scopus тизими, унда ишлаш тамойиллари.

Scopus тизими, унда ишлаш тамойиллари.

МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ

Мустақил ишни ташкил этишнинг шакли ва мазмуни

Тингловчи мустақил ишни муайян модулни хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда қуйидаги шакллардан фойдаланиб тайёрлаши тавсия этилади:

- меъёрий ҳужжатлардан, ўқув ва илмий адабиётлардан фойдаланиш асосида модул мавзуларини ўрганиш;

- тарқатма материаллар бўйича маърузалар қисмини ўзлаштириш;

- автоматлаштирилган ўргатувчи ва назорат қилувчи дастурлар билан ишлаш;

- махсус адабиётлар бўйича модул бўлимлари ёки мавзулари устида ишлаш;

- тингловчининг касбий фаолияти билан боғлиқ бўлган модул бўлимлари ва мавзуларни чуқур ўрганиш.

ЎҚИТИШ ШАКЛЛАРИ

Мазкур модул бўйича қуйидаги ўқитиш шаклларидан фойдаланилади:

- маърузалар, амалий машғулотлар (маълумотлар ва технологияларни англаб олиш, ақлий қизиқишни ривожлантириш, назарий билимларни мустаҳкамлаш);
- давра суҳбатлари (кўрилаётган лойиҳа ечимлари бўйича таклиф бериш қобилиятини ошириш, эшитиш, идрок қилиш ва мантиқий хулосалар чиқариш);
- баҳс ва мунозаралар (лойиҳалар ечими бўйича далиллар ва асосли аргументларни тақдим қилиш, эшитиш ва муаммолар ечимини топиш қобилиятини ривожлантириш).

БАҲОЛАШ МЕЗОНИ

№	Баҳолаш турлари	Максимал балл	Баллар
1	Ассесмент	2.5	1.5 балл
2	Мустақил иш топшириқлари		0.5 балл
3	Амалий топшириқлар		0.5 балл

II. БЎЛИМ

МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА
ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН
ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ
МЕТОДЛАРИ

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ.

“SWOT-таҳлил” методи.

Методнинг мақсади: мавжуд назарий билимлар ва амалий тажрибаларни таҳлил қилиш, таққослаш орқали муаммони ҳал этиш йўллари топишга, билимларни мустаҳкамлаш, такрорлаш, баҳолашга, мустақил, танқидий фикрлашни, ностандарт тафаккурни шакллантиришга хизмат қилади.

S – (strength)	• кучли томонлари
W – (weakness)	• заиф, кучсиз томонлари
O – (opportunity)	• имкониятлари
T – (threat)	• тўсиқлар

Намуна: Маълумотлар базаларини бошқариш тизимининг SWOT таҳлилини ушбу жадвалга туширинг.

S	ORACLE, SQL SERVER, MYSQL, SQLITE, MS ACCESS кучли томонлари	Oracle: яхши ҳимояланган, ... SQL Server: MS тизимлари билан интеграция, ... MySQL: Web технологиялар учун қулай, ... SQLite: Mobile дастурлаш учун яхши, ... MS Access: Ёш мутахассислар учун мўлжалланган,
W	ORACLE, SQL SERVER, MYSQL, SQLITE, MS ACCESS кучсиз томонлари	Oracle: пуллик, ... SQL Server: секин ишлаши, ... MySQL: очиқли, ... SQLite: локал, ... MS Access: содда,
O	ORACLE, SQL SERVER, MYSQL,	Oracle: ....

II. МОДУЛНИ ҶЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ.

	SQLITE, MS ACCESS имкониятлари (ички)	SQL Server: .... MySQL: ... SQLite: ... MS Access: ....
T	ORACLE, SQL SERVER, MYSQL, SQLITE, MS ACCESS Дастурий таъминотлар билан боғлашдаги тўсиқлар (ташки)	Oracle: .... SQL Server: .... MySQL: ... SQLite: ... MS Access: ....

Хулосалаш» (Резюме, Веер) методи

Методнинг мақсади: Бу метод мураккаб, кўптармоқли, мумкин қадар, муаммоли характеридаги мавзуларни ўрганишга қаратилган. Методнинг моҳияти шундан иборатки, бунда мавзунинг турли тармоқлари бўйича бир хил ахборот берилади ва айти пайтда, уларнинг ҳар бири алоҳида аспектларда муҳокама этилади. Масалан, муаммо ижобий ва салбий томонлари, афзаллик, фазилат ва камчиликлари, фойда ва зарарлари бўйича ўрганилади. Бу интерфаол метод танқидий, таҳлилий, аниқ мантиқий фикрлашни муваффақиятли ривожлантиришга ҳамда ўқувчиларнинг мустақил ғоялари, фикрларини ёзма ва оғзаки шаклда тизимли баён этиш, химоя қилишга имконият яратади. “Хулосалаш” методидан маъруза машғулотларида индивидуал ва жуфтликлардаги иш шаклида, амалий ва семинар машғулотларида кичик гуруҳлардаги иш шаклида мавзу юзасидан билимларни мустаҳкамлаш, таҳлили қилиш ва таққослаш мақсадида фойдаланиш мумкин.

Методни амалга ошириш тартиби:

тренер-ўқитувчи иштирокчиларни 5-6 кишидан иборат кичик гуруҳларга ажратади;

тренинг мақсади, шартлари ва тартиби билан иштирокчиларни таништиргач, ҳар бир гуруҳга умумий муаммони таҳлил қилиниши зарур бўлган қисмлари туширилган таркатма материалларни таққослади;

ҳар бир гуруҳ ўзига берилган муаммони атрафлича таҳлил қилиб, ўз мулоҳазаларини тавсия этилаётган схема бўйича таркатмага ёзма баён қилди;

навбатдаги босқичда барча гуруҳлар ўз тақдимотларини ўтказадилар. Шундан сўнг, тренер томонидан таҳлиллар умумлаштирилади, зарурий ахборотлар билан тўлдирилади мавзу якуни панаҳли

Намуна:

МББТ					
ORACLE		SQL SERVER		ACCESS	
афзаллиги	камчилиги	афзаллиги	камчилиги	афзаллиги	камчилиги
Хулоса:					

“Кейс-стади” методи

«Кейс-стади» - инглизча сўз бўлиб, («case» – аниқ вазият, ҳодиса, «stadi» – ўрганмоқ, таҳлил қилмоқ) аниқ вазиятларни ўрганиш, таҳлил қилиш асосида ўқитишни амалга оширишга қаратилган метод ҳисобланади. Мазкур метод дастлаб 1921 йил Гарвард университетиде амалий вазиятлардан иқтисодий бошқарув фанларини ўрганишда фойдаланиш тартибиде қўлланилган. Кейсде очик ахборотлардан ёки аниқ воқеа-ҳодисадан вазият сифатида таҳлил учун фойдаланиш мумкин. Кейс ҳаракатлари ўз ичига қуйидагиларни қамраб олади: Ким (Who), Қачон (When), Қерде (Where), Нима учун (Why), Қандай/ Қанақа (How), Нима-натижа (What).

“Кейс методи” ни амалга ошириш босқичлари

Иш Босқичлари	Фаолият шакли ва мазмуни
1-босқич: Кейс ва унинг ахборот таъминоти билан таништириш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ якка тартибдаги аудио-визуал иш; ✓ кейс билан танишиш(матнли, аудио ёки медиа шаклда); ✓ ахборотни умумлаштириш; ✓ ахборот таҳлили; ✓ муаммоларни аниқлаш
2-босқич: Кейсни аниқлаштириш ва ўқув топшириғни белгилаш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ✓ муаммоларни долзарблик иерархиясини аниқлаш; ✓ асосий муаммоли вазиятни белгилаш
3-босқич: Кейсдаги асосий муаммони таҳлил этиш орқали ўқув топшириғининг ечимини излаш, ҳал этиш йўлларини ишлаб чиқиш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ✓ муқобил ечим йўлларини ишлаб чиқиш; ✓ ҳар бир ечимнинг имкониятлари ва тўсиқларни таҳлил қилиш; ✓ муқобил ечимларни танлаш

4-босқич: Кейс ечимини ечимини шакллантириш ва асослаш, тақдимот.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ якка ва гуруҳда ишлаш; ✓ муқобил вариантларни амалда қўллаш имкониятларини асослаш; ✓ ижодий-лойиҳа тақдимотини тайёрлаш; ✓ якуний хулоса ва вазият ечимининг амалий аспектларини ёритиш
--	--

Намуна: Бир МВ ишлаб чиқилди. Сизнинг компютерингиздаги операцион тизимида бу МВсидан фойдаланиш керак. Бунинг учун қайдай босқичларни ва топшириқларни бажариш керак аниқланг.

Кейсни бажариш босқичлари ва топшириқлар:

- Кейсдаги муаммони хал қилиш учун асосий босқичларини аниқланг (индивидуал ва кичик гуруҳда).
- Базадан фойдаланиш учун бажариладагина ишлар кетма-кетлигини белгиланг (жуфтликлардаги иш).

«ФСМУ» методи

Технологиянинг мақсади: Мазкур технология иштирокчилардаги умумий фикрлардан хусусий хулосалар чиқариш, таққослаш, қиёслаш орқали ахборотни ўзлаштириш, хулосалаш, шунингдек, мустақил ижодий фикрлаш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади. Мазкур технологиядан маъруза машғулотларида, мустақамлашда, ўтилган мавзунини сўрашда, уйга вазифа беришда ҳамда амалий машғулот натижаларини таҳлил этишда фойдаланиш тавсия этилади.

Технологияни амалга ошириш тартиби:

- қатнашчиларга мавзуга оид бўлган якуний хулоса ёки ғоя таклиф этилади;
- ҳар бир иштирокчига ФСМУ технологиясининг босқичлари ёзилган қоғозларни тарқатилади:

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ.

Ф	• фикрингизни баён этинг
С	• фикрингизни баёнига сабаб кўрсатинг
М	• кўрсатган сабабингизни исботлаб мисол келтиринг
У	• фикрингизни умумлаштиринг

- иштирокчиларнинг муносабатлари индивидуал ёки гуруҳий тартибда тақдимот қилинади.

ФСМУ таҳлили қатнашчиларда касбий-назарий билимларни амалий машқлар ва мавжуд тажрибалар асосида тезроқ ва муваффақиятли ўзлаштирилишига асос бўлади.

Намуна.

Фикр: “МВсидан фойдаланиш учун МВБТлари бўлиши шарт”.

Топшириқ: Мазкур фикрга нисбатан муносабатингизни ФСМУ орқали таҳлил қилинг.

“Ассесмент” методи

Методнинг мақсади: мазкур метод таълим олувчиларнинг билим даражасини баҳолаш, назорат қилиш, ўзлаштириш кўрсаткичи ва амалий кўникмаларини текширишга йўналтирилган. Мазкур техника орқали таълим олувчиларнинг билиш фаолияти турли йўналишлар (тест, амалий кўникмалар, муаммоли вазиятлар машқи, қиёсий таҳлил, симптомларни аниқлаш) бўйича ташҳис қилинади ва баҳоланади.

Методни амалга ошириш тартиби:

“Ассесмент” лардан маъруза машғулотларида талабаларнинг ёки қатнашчиларнинг мавжуд билим даражасини ўрганишда, янги маълумотларни баён қилишда, семинар, амалий машғулотларда эса мавзу ёки маълумотларни ўзлаштириш даражасини баҳолаш, шунингдек, ўз-ўзини баҳолаш мақсадида индивидуал шаклда фойдаланиш тавсия этилади. Шунингдек, ўқитувчининг ижодий ёндашуви ҳамда ўқув мақсадларидан келиб чиқиб, ассесментга қўшимча топшириқларни киритиш мумкин.

Намуна. Ҳар бир катакдаги тўғри жавоб 5 балл ёки 1-5 балгача баҳоланиши мумкин.

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ.

Тест

- 1. SQL тилида қандай оператор танлашни бажаради ?
- A. insert
- B. select
- C. Select all

Қиёсий таҳлил

- МББТларини таҳлил қилинг?

Тушунча таҳлили

- SQL қисқармасини изоҳланг...

Амалий кўникма

- МБсини яратиш учун керакли инструментал дастурий воситаларни ўрнатинг?

“Инсерт” методи

Методнинг мақсади: Мазкур метод ўқувчиларда янги ахборотлар тизимини қабул қилиш ва билмларни ўзлаштирилишини енгиллаштириш мақсадида қўлланилади, шунингдек, бу метод ўқувчилар учун хотира машқи вазифасини ҳам ўтайди.

Методни амалга ошириш тартиби:

➤ ўқитувчи машғулотга қадар мавзунинг асосий тушунчалари мазмуни ёритилган инпут-матнни тарқатма ёки тақдимот кўринишида тайёрлайди;

➤ янги мавзу моҳиятини ёритувчи матн таълим олувчиларга тарқатилади ёки тақдимот кўринишида намойиш этилади;

➤ таълим олувчилар индивидуал тарзда матн билан танишиб чиқиб, ўз шахсий қарашларини махсус белгилар орқали ифодалайдилар. Матн билан ишлашда талабалар ёки қатнашчиларга қуйидаги махсус белгилардан фойдаланиш тавсия этилади:

Белгилар	1-матн	2-матн	3-матн
“V” – таниш маълумот.			
“?” – мазкур маълумотни тушунмадим, изоҳ керак.			
“+” бу маълумот мен учун янгилик.			
“– ” бу фикр ёки мазкур маълумотга қаршиман?			

Белгиланган вақт якунлангач, таълим олувчилар учун нотаниш ва

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ.

тушунарсиз бўлган маълумотлар ўқитувчи томонидан таҳлил қилиниб, изоҳланади, уларнинг моҳияти тўлиқ ёритилади. Саволларга жавоб берилади ва машғулот якунланади.

“Тушунчалар таҳлили” методи

Методнинг мақсади: мазкур метод талабалар ёки қатнашчиларни мавзу буйича таянч тушунчаларни ўзлаштириш даражасини аниқлаш, ўз билимларини мустақил равишда текшириш, баҳолаш, шунингдек, янги мавзу буйича дастлабки билимлар даражасини ташҳис қилиш мақсадида қўлланилади.

Методни амалга ошириш тартиби:

- иштирокчилар машғулот қоидалари билан таништирилади;
- ўқувчиларга мавзуга ёки бобга тегишли бўлган сўзлар, тушунчалар номи туширилган тарқатмалар берилади (индивидуал ёки гуруҳли тартибда);
- ўқувчилар мазкур тушунчалар қандай маъно англатиши, қачон, қандай ҳолатларда қўлланилиши ҳақида ёзма маълумот берадилар;
- белгиланган вақт якунига етгач ўқитувчи берилган тушунчаларнинг тугри ва тулиқ изоҳини уқиб эшиттиради ёки слайд орқали намойиш этади;
- ҳар бир иштирокчи берилган тугри жавоблар билан узининг шахсий муносабатини таққослайди, фарқларини аниқлайди ва ўз билим даражасини текшириб, баҳолайди.

Намуна: “Модулдаги таянч тушунчалар таҳлили”

Тушунчалар	Сизнингча бу тушунча қандай маънони англатади?	Қўшимча маълумот
Data base	Маълумотлар базаси	
Data mining	Жамланган маълумотлар учун қоидалар	
Data warehouse	Маълумотлар жамланмаси	
Information retrieval	Маълумотларни излаш	

Изоҳ: Иккинчи устунчага қатнашчилар томонидан фикр билдирилади.

Венн Диаграммаси методи

Методнинг мақсади: Бу метод график тасвир орқали ўқитишни ташкил этиш шакли бўлиб, у иккита ўзаро кесишган айлана тасвири орқали

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ.
ифодаланади. Мазкур метод турли тушунчалар, асослар, тасавурларнинг анализ ва синтезини икки аспект орқали кўриб чиқиш, уларнинг умумий ва фарқловчи жиҳатларини аниқлаш, таққослаш имконини беради.

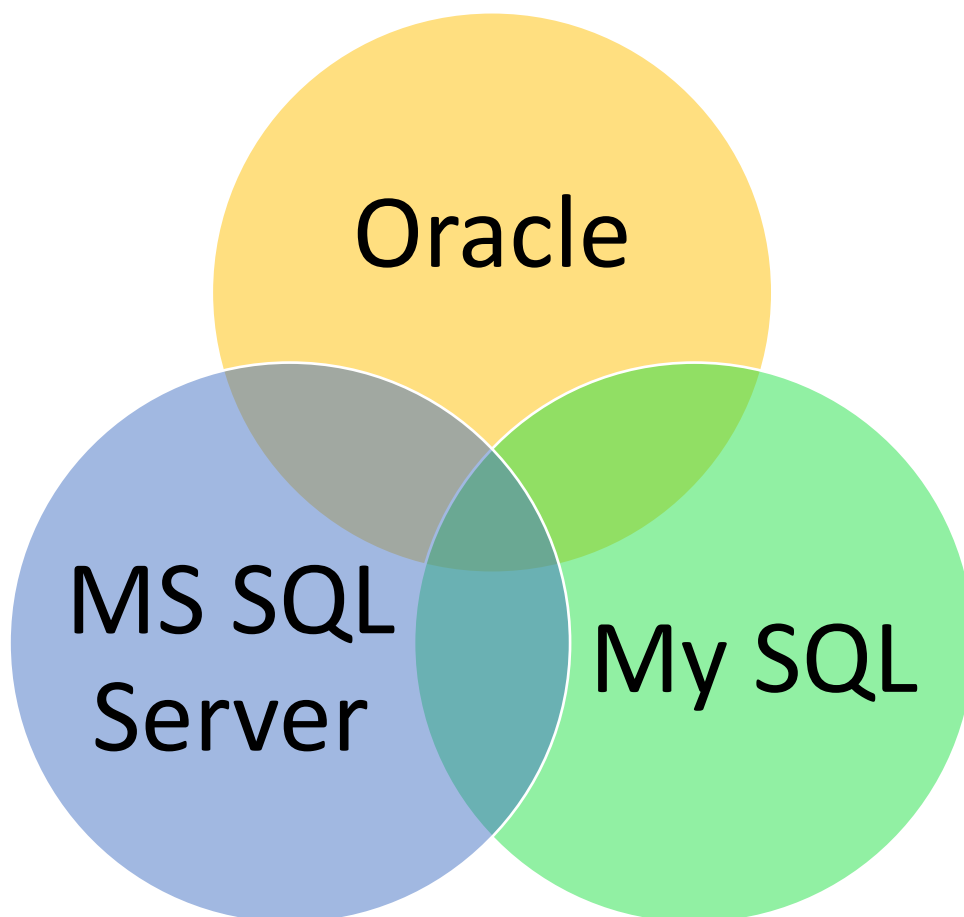
Методни амалга ошириш тартиби:

- иштирокчилар икки кишидан иборат жуфтликларга бирлаштириладилар ва уларга кўриб чиқиладиган тушунча ёки асоснинг ўзига хос, фарқли жиҳатларини (ёки акси) доиралар ичига ёзиб чиқиш таклиф этилади;

- навбатдаги босқичда иштирокчилар тўрт кишидан иборат кичик гуруҳларга бирлаштирилади ва ҳар бир жуфтлик ўз таҳлили билан гуруҳ аъзоларини таништирадилар;

- жуфтликларнинг таҳлили эшитилгач, улар биргалашиб, кўриб чиқиладиган муаммо ёхуд тушунчаларнинг умумий жиҳатларини (ёки фарқли) излаб топадилар, умумлаштирадилар ва доираларнинг кесишган қисмига ёзадилар.

Намуна: МВБТ

“Блиц-ўйин” методи

Методнинг мақсади: ўқувчиларда тезлик, ахборотлар тизмини таҳлил

II. МОДУЛНИ ҶЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ.

килиш, режалаштириш, прогнозлаш кўникмаларини шакллантиришдан иборат. Мазкур методни баҳолаш ва мустаҳкамлаш мақсадида қўллаш самарали натижаларни беради.

Методни амалга ошириш босқичлари:

1. Дастлаб иштирокчиларга белгиланган мавзу юзасидан тайёрланган топширик, яъни тарқатма материалларни алоҳида-алоҳида берилади ва улардан материални синчиклаб ўрганиш талаб этилади. Шундан сўнг, иштирокчиларга тўғри жавоблар тарқатмадаги «якка баҳо» колонкасига белгилаш кераклиги тушунтирилади. Бу босқичда вазифа якка тартибда бажарилади.

2. Навбатдаги босқичда тренер-ўқитувчи иштирокчиларга уч кишидан иборат кичик гуруҳларга бирлаштиради ва гуруҳ аъзоларини ўз фикрлари билан гуруҳдошларини таништириб, баҳслашиб, бир-бирига таъсир ўтказиб, ўз фикрларига ишонтириш, келишган ҳолда бир тўхтамга келиб, жавобларини «гуруҳ баҳоси» бўлимига рақамлар билан белгилаб чиқишни топширади. Бу вазифа учун 15 дақиқа вақт берилади.

3. Барча кичик гуруҳлар ўз ишларини тугатгач, тўғри ҳаракатлар кетма-кетлиги тренер-ўқитувчи томонидан ўқиб эшиттирилади, ва ўқувчилардан бу жавобларни «тўғри жавоб» бўлимига ёзиш сўралади.

4. «Тўғри жавоб» бўлимида берилган рақамлардан «якка баҳо» бўлимида берилган рақамлар таққосланиб, фарқ булса «0», мос келса «1» балл қуйиш сўралади. Шундан сўнг «якка хато» бўлимидаги фарқлар юқоридан пастга қараб қўшиб чиқилиб, умумий йиғинди ҳисобланади.

5. Худди шу тартибда «тўғри жавоб» ва «гуруҳ баҳоси» ўртасидаги фарқ чиқарилади ва баллар «гуруҳ хатоси» бўлимига ёзиб, юқоридан пастга қараб қўшилади ва умумий йиғинди келтириб чиқарилади.

6. Тренер-ўқитувчи якка ва гуруҳ хатоларини тўпланган умумий йиғинди бўйича алоҳида-алоҳида шарҳлаб беради.

7. Иштирокчиларга олган баҳоларига қараб, уларнинг мавзу бўйича ўзлаштириш даражалари аниқланади.

«МВБТдан фойдланиш даражаси» кетма-кетлигини жойлаштиринг. Ўзингизни текшириб кўринг!

Ҳаракатлар мазмуни	Якка баҳо	Якка хато	Тўғри жавоб	Гуруҳ баҳоси	Гуруҳ хатоси
MS Access					
DataBase					
Oracle					
MS SQL Server					

SQLite					
MySQL					

“Брифинг” методи

“Брифинг”- (инг. Briefing-қиска) бирор-бир масала ёки саволнинг муҳокамасига бағишланган қиска пресс-конференция.

Ўтказиш босқичлари:

1. Такдимот қисми.
2. Муҳокама жараёни (савол-жавоблар асосида).

Брифинглардан тренинг яқунларини таҳлил қилишда фойдаланиш мумкин. Шунингдек, амалий ўйинларнинг бир шакли сифатида қатнашчилар билан бирга долзарб мавзу ёки муаммо муҳокамасига бағишланган брифинглар ташкил этиш мумкин бўлади. Талабалар ёки тингловчилар томонидан яратилган мобил иловаларнинг такдимотини ўтказишда ҳам фойдаланиш мумкин.

“Портфолио” методи

“Портфолио” – (итал. Portfolio-портфель, ингл.хужжатлар учун папка) таълимий ва касбий фаолият натижаларини аутентик баҳолашга хизмат қилувчи замонавий таълим технологияларидан ҳисобланади. Портфолио мутахассиснинг сараланган ўқув-методик ишлари, касбий ютуқлари йиғиндиси сифатида акс этади. Жумладан, талаба ёки тингловчиларнинг модул юзасидан ўзлаштириш натижасини электрон портфолиолар орқали текшириш мумкин бўлади. Олий таълим муассасаларида портфолионинг қуйидаги турлари мавжуд:

Фаолият тури	Иш шакли	
	Индивидуал	Гуруҳий
Таълимий фаолият	Талабалар портфолиоси, битирувчи, докторант, тингловчи портфолиоси ва бошқ.	Талабалар гуруҳи, тингловчилар гуруҳи портфолиоси ва бошқ.
Педагогик фаолият	Ўқитувчи портфолиоси, раҳбар ходим портфолиоси	Кафедра, факультет, марказ, ОТМ портфолиоси ва бошқ.

Ш. БЎЛИМ

НАЗАРИЙ

МАТЕРИАЛЛАР

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу. Жаҳон ахборот ресурслари тушунчаси. Жаҳон ахборот ресурсларининг замонавий ривожланиш тенденцияси. Глобаллашув жараёнида жамият, фан ва таълим ривожда жаҳон ахборот ресурсларининг аҳамияти.

- 1.1. *Ахборот ресурсларининг ва ахборот–кутубхона ресурсларининг тушунчалари.*
- 1.2. *Ахборот ресурсларининг замонавий ривожланиш тенденцияси. Жамият, фан ва таълим ривожда электрон ахборот ресурсларининг аҳамияти.*
- 1.3. *Ўзбекистондаги жаҳон электрон ахборот ресурслари. Жаҳон ахборот ресурслар ривожланишини истиқболари*

1.1. Электрон кутубхонанинг миллий ресурслари, ахборот-кутубхона ресурслари, шунингдек, жаҳон ахборот ресурслари асосида шакллантиришнинг энг самарали йўлларида бири бу АКМларининг корпоратив ҳамкорлиги ҳисобланади. Компьютерлашган кутубхонадан виртуал кутубхонагача бўлган турли хил турдаги, турли даражадаги кутубхоналар ўртасида оператив равишда маълумотлар алмашишни йўлга қўйиш мураккаб жараёнлардан биридир. Бу ахборот ва дастурий мослашган автоматлаштирилган кутубхона тизимларини интенсив жорий қилиш, электрон кутубхоналарини шакллантириш, АКМларининг корпоратив тармоғини ривожлантишга асос бўлади.

Ахборот кутубхона муассасаларининг корпоратив тармоғи – бу бошқарув-иқтисодий нуқтаи назардан мустақил бўлган АКМларининг, фойдаланувчиларга ахборот кутубхона хизмати кўрсатишда сифат ва сон жиҳатдан янги хизмат турларини жорий этишдаги бирлашувидир /92/.

Корпоратив тармоқ - илмий-таълимий ва илмий-техник (НТИ) ахборотларни тармоқларда, жумладан, ахборот кутубхона муассасалари тармоғида шакллантиришда моддий ва инсоний ресурсларни иқтисод қилишда муҳим ҳисобланади. АКМларни корпоратив тармоғини бирлашувда корпоратив каталоглаштириш тизимини яратиш муҳим ҳисобланади.

Корпоратив каталоглаштириш – бу бир қанча ташкилотларнинг (кутубхона, АРМ, АКМ) ташкилотга келаётган янги ҳужжатларининг электрон каталогларини шакллантириш ва улардан фойдаланишини амалга оширишдир. Корпоратив каталоглаштиришнинг қуйидаги принципларини кўрсатиш мумкин:

1. Дастурий ахборот мослиги
2. Ўз хоҳишига кўра
3. Техник тайёрлиги
4. Ташкилий тайёрлиги
5. Кадрларни тайёрлиги

Дастурий ахборот мослиги шуни ангалатадики, корпоратив каталоглаштириш иштирокчилари библиографик ахборотни тақдим этишнинг форматларига (MARC келиша оладиган) мос холда ягона дастурий ахборот асосга эга бўлишлари лозимлигини англатади.

Ўз хошига кўра аъзо бўлиш принципи, шуни тақазо этадики, корпоратив каталоглаштириш иштирокчилари мазкур лойиҳага ихтиёрий кутубхоналар ва фойдаланувчилар учун ҳамкорликнинг афзалликларини тушунган холда киришлари назарда тутилади.

Техник тайёрлиги бу барча иштирокчилар локал ҳамда коммуникатив вазифаларни бажариш учун зарур бўлган техникага эга бўлиши. Корпоратив каталогизация тизимида ягона икки даражали тармоқ технологиялари ахборот ресурсларини тақдим этиш ва ташқи ресурслардан фойдаланишга имкон яратиши лозим.

Ташкилий тайёрлиги. АКМ ва АРМ ларнинг ташкилий тузилиши маълумотлар базасини шакллантириш борасидаги барча вазифаларни ҳал этишга қаратилиши лозим. Айниқса, мазкур лойиҳани амалга оширишда бевосита иштирок этувчи бўлимлар (масалан, каталоглаштириш, автоматлаштириш ва бошқ) тайёр холатга келтириши лозим.

Кадрларни тайёргарлиги. Кутубхоналар корпоратив вазифалар, функцияларни тушунувчи ва уларни моҳирона ҳал этувчи ходимларга эга бўлиши ёки бундай таркибни шакллантириши лозим.

Шу тариқа, интеграциялашган ахборот тузилишга эга республика, тармоқ ва минтақавий ахборот ресурсларини бирлаштирувчи, ахборотни давлат органлари, иктисодиёт субъектлари, фан ва таълим, бутун жамият манфаатлари йўлида ва ягона стандартлар асосида йиғиш, тўплаш, қайта ишлаш, қидириш ва ягона ахборот кутубхона тармоғини ташкил этиш имкони юзага келади. Тақсимланган ахборот тармоғи ташкилотларнинг ўзаро электрон ахборот ресурсларини ёки бу ресурслар ҳақидаги ахборотларни алмашинувини ягона принциплар ва очик умумий қабул қилинган стандартлар асосида ташкил этилган яхлит технологик ва ахборот муҳитини ҳосил қилиши лозим.

Тармоқни йўлга қўйишнинг якуний натижаси бўлиб, ўзида қуйидаги замонавий технологиялардан иборат операцияларни амалга оширувчи замонавий ахборот инфратузилмани шакллантириш бўлиб ҳисобланади:

- Кутубхона инфратузилмасини интеграциялаш
- Кутубхона ресурслари ва илмий техник ахборотни тўплаш, системалаштириш, қайта ишлаш, сақлаш, қидириш ва етказиб бериш
- электрон ахборот ресурслари бўйича навигациялар;
- илмий техник ахборотга эга жаҳон ахборот ресурслари;
- ўзбек, рус, инглиз тиллардаги ахборот бозоридаги сегментнинг максимал тўлиқлигини таъминлаш;
- фойдаланувчига долзарб, тўлиқ, максимал равишда тизимлаштирилган, энг қулай шаклда ахборотни тақдим этиш;

- илмий-техник ва илмий-таълимий ахборотни - электрон, анъанавий кутубхона ресурслари, депозитарийлар, архивлар ва бошқ., мутаносиб тақсимланган ва тизимлаштирилган уюшмаси.

Ахборот-кутубхона фаолиятидаги технологияларни ривожланиш тенденциялари таҳлили қуйидаги ривожланиш йўналишларида хулоса қилиш имконини яратади:

- Глобал ахборот тизимлари ва ахборотга эга бўлишнинг барча имкониятлари орқали, сўровларнинг туридан қатъий назар, фойдаланувчилар эҳтиёжларини имкон даражасида қондириш;
- Электрон кутубхоналар ва виртуал корпоратив тармоқ муҳитида жаҳон илмий-таълимий ресурсларини тўплаш воситалари ва усулларини ривожлантириш;
- Фойдаланувчиларни нафақат кутубхонадан, балки, масофавий эркин фойдаланиш орқали мустақил ахборот олиш, хатто ресурсларни шакллантириш ва ахборот хизматларини кўрсатишга фаол жалб қилиш;
- Олинадиган ва шакллантириладиган ахборотнинг турли хил бўлиши;
- Ахборот-кутубхона инфратузилмасини ривожлантиришни фаоллаштириш.

Ахборот-кутубхона инфратузилмаси (АКИ) тушунчаси остида республика ёки минтақа миқёсида ахборот-кутубхона муассасаларининг (АКМ) фойдаланувчиларини эҳтиёжларини максимал равишда қондиришга қаратилган, ахборотни сақлаш ва тавсифлаш, ягона узатиш стандартларига асосланган ягона тармоққа бирлашуви тушунилади.

Ахборот-кутубхона муассасаларини (АКМ) ривожлантиришда асосан қуйидаги иккита модель ишлатилади:

1. АКМларининг маҳаллий тақсимланган модели. №1 модель.
2. Мижоз - сервер модели. №2 модель.

АКМларининг маҳаллий тақсимланган модели. 1-модель 1970-80-йиллар ва 90-йиллар бошида етакчи Ғарб давлатларининг кутубхона ва архивларида кенг тарқалган эди. Бунда ҳар бир ахборот муассасалари ўзининг электрон каталогларини ташкил этиб, электрон почта ва Интернетдан ахборот ва ёзувларни алмашувида фойдаланганлар.

Мижоз - сервер модели. 2-модель интернет ривожланиш даврига тўғри келади, бунда Интернет орқали узатиладиган маълумотлар тезлиги маҳаллий тармоқдаги маълумот алмашинувида тенглашган даврга тўғри келади.

Ушбу икки моделнинг асосий фарқи 2-модель бир ихтисолашган ташкилотда марказлашган маълумотлар базаси бошқаруви ташкил этилишини тақазо этади, 1-моделда маълумот базаларини бошқаруви ҳар бир ахборот муассасасида ташкил этилади (жадвал 1).

**Ахборот-кутубхона инфратузилмалари моделларининг
қийсий функционал таҳлили**

Кўрсаткич	Маҳаллий тақсимланган модель	Мижоз-сервер марказлашган модели
Автоматлаштирилган ахборот тизими (ААТ)	Ҳар бир ахборот-кутубхона ва архив муассасалари (АКАМ) MARC форматлари ва DUBLIN CORE коммуникатив форматларига асосланган Автоматлаштирилган ахборот тизимига (ААТ) эга	Ҳар бир ахборот-кутубхона ва архив муассасаларига ААТ га эга бўлиш шарт эмас. Жамоавий фойдаланиш учун ААТ корпоратив тармоқ серверида жойлашган бўлади
Электрон каталоглаштириш	Ҳар бир ахборот-кутубхона ва архив муассасаси ўзининг серверида электрон каталогни мустақил ташкил этиши ва юргизиши мумкин. Электрон каталог (ЭК) ахборот-кутубхона ва архив муассасаси ходимлари томонидан ташкил этилади ёки корпоратив тармоқдаги бошқа ахборот кутубхона ва архив муассасалари ёзувлари ўзаро алмашуви асида ташкил этилади	Ҳар бир ахборот-кутубхона ва архив муассасаси ўзининг электрон каталогини бошқарув ташкилот серверининг ахборот муҳитида мустақил ташкил этиши ва шакллантириши мумкин. ЭК ўзаро алмашилади
ЭК ва маълумот базаларини бошқаруви	Ҳар бир АКАМ учун маълумот базаси бошқаруви (маълумотлар киритиш, маъмурий ва техник хизмат кўрсатиш, назорат қилиш) талаб этилади	Маълумотлар базаси бошқаруви корпоратив тармоқнинг бошқарув муассасасида ташкил этилади
Интернет / Интранет	Тезкор интернет талаб этилмайди	Тезкор интернет талаб этилади
Ахборот хавфсизлиги	Ҳар бир АКАМ учун алоҳида ахборот хавфсизлиги чоралари кўриш талаб этилади	Корпоратив тармоқнинг бошқарув муассасасининг ахборот хавфсизлигини юқори даражада ташкил этиш лозим
Кадрларни тайёрлаш ва таъминлаш	Ҳар бир АКАМ кутубхоначи, архивчи ва маълумот базалари бошқарувчиларини ўқитиш талаб этилади	Ҳар бир АКАМ кутубхоначи, архивчи ва маълумот базалари бошқарувчиларини ўқитиш талаб этилади

Марказий бошқарув (администрирование) қуйидаги бир қатор афзалликларга эга:

- Ҳар бир АКМда маълумот базалари администратори талаб этилмайди;
- Бошқарув (администратор) кадрларини тайёрлаш қиммат жараён ҳисобланади. Ҳар доим ҳам тайёрланган мутахассис АКМ да қолмаслиги мумкин. Бешта мутахассис мингтача АКМларини маълумот базаларини бошқариши (администрирование) мумкин. Холбуки, бу юқори даражадаги мутахассисларнинг сифатли бошқаруви (администрирование) ҳисобланади. Албатта, беш олти администраторни тайёрлаш, малакасини ошириш, барча вилоят, туманлардаги администраторларни тайёрлаш ва малакасини оширишдан арзонга тушади.

Автоматлаштирилган ва электрон кутубхоналарни ташкил этиш – бу жуда қиммат ва кўп меҳнат талаб этиладиган жараёндир. Ривожланган мамлакатлар тажрибаси ва ҳисоб китоблар шуни кўрсатадики, ахборот кутубхона муассасалари яқка холда ўзларининг электрон ресурсларини ташкил этар эканлар улар улкан ресурсларни йўқотадилар, аксарият холларда иш ходимларнинг даражаларини пастлиги туфайли, ёзувларни такрорланиши каби хатоликлар асосида ташкил этилади.

Қуйида мижоз-сервер ва Cloud Computing технологиялари ва Library 2.0 концепцияси асосида ташкил этилган Ўзбекистоннинг олий ўқув юртларининг корпоратив тармоғини ташкил этиш борасидаги тадқиқот ва ишланмаларнинг натижалари келтирилган. Тизимнинг технологик асоси бўлиб ARMAT-1.13 дастурий комплекси ва «Электрон таълим» Давлат дастурининг телекоммуникация тармоғи ҳисобланади. Дастурий комплекс юқсак технологик ечимларни қўллаган холда тармоқни амалга ошириш самарадорлигини оширди.

Library 2.0 ва Cloud Computing концепцияларида келтирилган тамойиллар ўхшаш бўлиб, ахборот-кутубхона муҳитида қуйидаги талабларга келтирилади:

- Шахсга қаратилганлиги;
- интеграцияланган ахборот ресурслари, шунингдек, шахсий ресурсларини шакллантиришда фойдаланувчи фаоллигини ошириш;
- фойдаланувчининг виртуал шахсий кабинетини шакллантириш;
- ҳамкорликдаги форумлар ташкил этиш ва ўтказиш – «китобхон-кутубхоначи» ёки, янада кенгроқ - «китобхон - кутубхоначи-ахборот ресурсларни шакллантирувчи»;
- электрон каталог имкониятларини кенгайтириш, тўлиқ матнли электрон ресурслардан жамоавий фойдаланиш тизимини йўлга қўйиш;

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА Фойдаланиладиган ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ

- ахборот хизматларини олишда ўз ўзига хизмат кўрсатиш усул ва воситаларини ривожлантириш;
- корпоратив тармоқда технологик ва ахборот ресурсларидан максимал даражада иқтисодий фойдаланиш.

Cloud Computing технологиясидан ахборот-кутубхона тармоқларида фойдаланиш тармоқ бошқарувини амалга ошириш, фойдаланувчиларга хизмат кўрсатишда сезиларли даражада самарадорликни оширади. ОЎЮ корпоратив кутубхона тармоғининг ахборот муҳити бош серверда шакллантирилади. (жадвал 1).

жадвал 1

General Serverдаги корпоратив ахборот ресурсларнинг бош маълумот базаси	General Server муҳитидаги консорциумга аъзо кутубхоналарнинг шахсий кабинетлари	
	Корпоратив тармоқ ва маълумот базалари статистикаси (сўровлар, сўровлар категорияси, бажарилган хизматлар, фойдаланилган адабиётлар)	1
Йиғма электрон каталог		
Корпоратив тармоқнинг тўлиқ матнли манбалари (умумий манбалар)		
Манбаларга хаволалар		
Фойдаланувчилар ҳақида маълумот		
	i- кутубхона статистика (сўровлар, сўровлар категорияси, бажарилган хизматлар, фойдаланилган адабиётлар)	
	i- кутубхона электрон каталоги	
	Кутубхонада шакллантирилган тўлиқматнли маълумот базалари	
	Кутубхона фойдаланувчилари ҳақида маълумотлар	
	Кутубхона ID – password	

1.2. Кўриб ўтиладиган ОЎЮ корпоратив тармоғида, маълумот базаларини бошқаруви (администрирование) марказлашган ҳолда амалга оширилади. Библиографик ёзувлар сифати юқори малакали мутахассислар

томонидан текширилади. Маълумот базаларини янги ресурслар билан тўлдирилиши Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги (ОЎМТВ) томонидан дарслик, ўқув қўлланмаларни рақамлаштириш ва электрон каталоглаштиришга ажратилган молиявий маблағлар билан қўллаб қувватлаши остида амалга оширилади.

Йиғма электрон каталог MARC21 коммуникатив формати асосида шакллантирилади. Турли коммуникатив форматлар асосида фаолият юритувчи АКМлари ISO 2709 стандарти ва конвертордан фойдаланишлари мумкин. UNIMARC формати асосида ташкил этилган АКМларига эса библиографик ёзувларни MARC21 форматига конвертация қилишга ёрдам берилади.

ОЎЮ Ахборот-ресурс марказларининг (АРМ) корпоратив тармоғи мижоз-сервер моделига асосланади.

Бу модель қуйидаги хусусиятларига асосан характерланади:

- Кучайтирилган характеристикага эга сервер йиғма электрон каталогни (ЙЭК), ОЎЮ электрон каталогларини ва тўлиқ матнли маълумот базаларини шакллантириш учун ўрнатилади;
- АКТ бош серверда ўрнатилади. АРМлар эҳтиёж туғилганда бош сервердаги маълумотларни ўзларининг серверларига юклаб олишлари мумкин;
- Маълумот базалари бошқаруви (администрирование) мараказлашган ҳолда амалга оширилади. Администраторлар ахборот хавфсизлигини назорат қиладилар, вируслар хужуми, ЙЭКдаги маълумотларни такрорий акс эттирилишидан ҳимоя қиладилар;
- Ҳар бир АРМ ўзи мустақил равишда ўзининг электрон каталогини шакллантириши, ёки бошқа АРМ ходимлари томонидан киритилган, йиғма электрон каталог марказидан (ЙЭКМ) библиографик ёзувларни алмашишлари мумкин;
- Юқори тезликдаги Интернет, Интранет талаб этилади, чунки, маълумот базасига мурожат этувчилар хажми кўпчиликни ташкил этади;
- Марказий бош серверда ҳар бир АРМ учун дискли ахборот муҳити ташкил этилади.

Ахборот тармоқларида ахборот ҳимоясининг бир нечта даражаси назарда тутилган:

- Ахборот ресурсларини рухсатсиз тахрирлаш, тўлдириш, ўчиришдан ҳимоя қилиш (фойдаланувчининг логин и паролини текшириш, рамзларни текшириш, рамзларни генерациялаш ва комбинациялаш орқали логин ва паролларни топишга уриниш (хакерлик уринишлари);
- SQL Injectionдан ҳимоялаш;
- Бош сервер маълумот базаларини ҳимоялаш.

Библиографик ёзувлар алмашинувида ISO 2709 стандарти қўлланилади. Ҳар бир кутубхона бош серверда фойдаланувчилар ҳақида, фойдаланувчиларни ресурслардан фойдаланиши борасидаги статистик маълумотларнинг базасини тузишлари, электрон ресурслари асосида ўзларининг ахборот муҳитини ташкил этишлари мумкин. Шунингдек, фойдаланувчиларнинг ва корпоратив ресурсларнинг шахсий кабинетларини шакллантириш имконияти мавжуд (жадвал 2). Бу фойдаланувчиларга бош сервердаги дискли муҳит ёрдамида адабиётлардан фойдаланишнинг статистик ҳисобини юритиш, ўзининг индивидуал электрон кутубхонасини яратишга имкон беради.

жадвал 2

Фойдаланувчининг шахсий кабинети		
i- фойдаланувчи статистикаси (сўровлар, сўровлар категорияси, хизматларни бажарилиши, фойдаланилган адабиётлар)		
шахсий электрон кутубхона		
Фойдали ҳаволалар ва фойдаланувчининг электрон каталоги	Шахсий фойдаланиш учун импорт қилинган ахборот ресурслари	Фойдаланувчи томонидан шакллантирилган ахборот ресурслари
Фойдаланувчи ID – password		

1.3. Ўзбекистон АРМ корпоратив тармоғида ўтказилган тадқиқотлар шуни кўрсатадики, бу технологияларни қўллаш қуйидаги афзалликларга эга:

- Кутубхона маълумотларини қайта ишлашда юқори даражадаги тезлик;
- АРМдаги шахсий компьютерларга бўлган техник талаблар ва фойдаланувчилар учун техник талабларни пасайиши;
- мослашувчанлиги;
- самарадорлиги: дастурий таъминот учун учун қўшимча маблағ ажратилмайди, фойдаланувчилар учун маълумот базаларига онлайн эга бўлиш имкони яратилиб, компьютер хотираси тежалади (маълумотлар ва дастурлар масофавий серверларда сақланади).

Технологик масалаларни ечиш ташкилий масалаларни ечишдан кўра осонроқ экани аниқланди. Ташкилий масалаларга қуйидаги вазифалар киради:

- Ахборот-ресурс марказлари ходимларига автоматлаштирилган тизимлар ва корпоратив тармоқда ишлаш бўйича таълим бериш;
- Корпоратив тармоқда иш жараёнини бошқариш;
- Тармоқни муваффақиятли ишлаши учун ижрочилар орасидаги вазифаларни тўғри тақсимланиши;
- Ресурслардан фойдаланишда муаллифлик ҳуқуқи масалаларини ҳал қилиш.

Тажриба шуни кўрсатадики, ташкилий масалаларни самарали ҳал этиш лойиҳани амалга ошириш самарадорлигини сезиларли даражада оширади.

Ташкилий масалаларни ечишда тўлиқ матнли электрон ресурслардан фойдаланишни таъминлаш, ҳамда электрон нашрларга оид муаллифлик ҳуқуқларига риоя қилиш масалалари муҳим ўрин тутади.

ARMAT тизимида учта иш тартиби назарда тутилган:

1. Ахборот манбадан эркин фойдаланиш. Муаллиф ёки манба эгаси томонидан мазкур манбадан очиқ фойдаланишга имкон яратиш.
2. Рўйхатдан ўтгач фойдаланиш имкони. Муаллиф ёки манба эгаси томонидан дастлабки рўйхатдан ўтгач, мазкур манбадан фойдаланишга имкон яратиш.
3. Пуллик фойдаланиш. Ахборот манба ресурсининг тўлови амалга оширилгач тақдим этилади.

Юқорида келтирилган масалаларни тўлиқ ҳал этилиши АРМ корпоратив тармоғини самарали ишлашига имкон яратади.

Бу модель қуйидаги хусусиятлар билан тавсифланади:

- Кучли характеристикаларга эга сервер йиғма электрон каталогни (ЙЭК), таълим муассасалари АРМлари электрон каталоглари ва тўлиқ матнли маълумот базаларини сақлаш учун ўрнатилади;
- Автоматлаштирилган кутубхона тизими фақат бош серверда ўрнатилади. Заруриятга кўра АРМлар маълумотларни бош сервердан ўзларининг серверларига юклаб олишлари мумкин;
- Маълумот базаларини бошқариш марказлашган ҳолда амалга оширилади. Тармоқ бошқарувчилари (администратор) ахборот хавфсизлигини, вируслар хуружи, ЙЭК да маълумотларни такрорланишини ва бошқ. назорат қиладилар;
- Ҳар бир АРМ мустақил равишда ўзининг мутахассислари томонидан тузилган, шунингдек, бошқа АРМ ёки йиғма электрон каталог марказидан (ЙЭКМ) олиб, электрон каталогларини ташкил этиши, юргизиши мумкин;
- Интернет, Интранетнинг юқори тезлиги талаб этилади, чунки, маълумот базаларига бўлган мурожаатлар сони жуда катта бўлади.
- Бош серверда ҳар бир АРМ учун ахборот учун хотира муҳити ажратилади.

Тармоқ самарадорлиги кўрсаткичлари қуйидагилар:

- Фойдаланувчиларни ахборот ресурсларига эркин эга бўлишни таъминлаш.
- Олий таълим муассасалари АРМ ва ахборот кутубхона муассасалари корпоратив тармоғининг ЙЭК орқали қандай ахборот ресурслари қайси кутубхоналарда мавжуд, улардан фойдаланиш бўйича шароитларнинг мавжудлиги ҳақида ахборот олиш мумкин.

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ

- Кутубхоналарда электрон каталоглаштиришда такрорланишларни қисқартиради. Электрон библиографик ёзувларни қайта такрорламай, яратилганларини тармоқ орқали олиш мумкин.

- Ахборот-кутубхона хизматларини кенг кўламда таъминлаш. Бу ахборот ресурсларига масофадан туриб тўлиқ матнли маълумот базаларидан фойдаланишга имкон яратиш, ҳужжатларни етказиб бериш, маълумот базаларини статистикасини юритиш кабилар.

- Барча билим соҳаларига оид библиографик ахборотни етказиб бериш сифатини ва тезкорлигини ошириш. Библиографик ахборот сифати жиддий яхшиланади, чунки, ёзувлар базасига маълумот киритиш марказлашган ҳолда юқори малакали мутахассислар томонидан такрорий текширувлар натижасида амалга оширилади.

- Ахборотни қаерда жойлашганидан қатъи назар фойдаланиш учун имкон яратиш тамойилини амалга оширади. ЙЭК маълумот базалари Консорциумнинг барча аъзолари учун очик бўлиб, ҳар бир иштирокчи қаерда жойлашганидан қатъи назар улардан фойдаланиш ҳуқуқига эга.

- Ахборот ресурсларига руҳсатсиз кириш борасидаги ҳавфсизликни таъминлаш. ЙЭК маълумотлар базасини бошқариш марказлашган ҳолда юқори малакали маълумот базалари ва тармоқ администраторлари томонидан бошқарилади. Бу орқали ёзувларни ҳимоялаш, ўчиб кетишини олдини олиш, руҳсатсиз киришлардан сақланади.

Назорат саволлари:

1. «Ахборот ресурслари» нима?
2. Ахборот ресурсларни ахборот кутубхона ресурсларидан фарқини тушунтиринг.
3. «Жаҳон ахборот ресурслари» тушунчаси нималарни ўз ичига олади?
4. «Маълумот базалари» нима?
5. Илмий ишларни рецензиялаш нима?
6. Электрон илмий-таълимий ресурслар ноширларининг асосий функциялари нима?
7. Маълумотлар базасини оддий йиғма ёки маълумотлар массивидан фарқи?

2- мавзу. “Муаллифлик ҳуқуқи” Ўзбекистон Республикаси қонуни. Жаҳон электрон ахборот ресурсларига кириш шароитлари ва ҳуқуқий шартлари.

- a. Илмий-таълимий электрон ресурсларни ҳуқуқий ҳимояси. “Муаллифлик ҳуқуқи” ЎЗР қонуни. Лицензия келишуви. Жаҳон электрон ахборот ресурсларига кириш шароитлари ва ҳуқуқий шартлари.
- b. Кутубхоналар консорциуми. eIFL халқаро консорциуми. Махсади ва дастурлари. “Очик ахборот ресурслар” дастури. Ахборот электрон ресурсларни кутубхона консорциумида ишлатиш.
- c. EBSCO PUBLISHING, ProQuest Springer, Emerald, IVIS, eIFL халқаро консорциуми мақсад ва дастури. Ўзбекистонда халқаро электрон ахборот ресурслари.

2.1. “Муаллифлик ҳуқуқи (МХ)” тушунчасининг ўзи XVIII асрнинг бошидаёқ пайдо бўлган. Ушбу ҳуқуқнинг асосий мақсади – инсоннинг интеллектуал фаолиятини ҳимоя қилиш ва тақдирлаш ҳисобланади. Электрон ресурсларни ҳуқуқий ҳимоялаш нафақат обуна бўлиш ва жаҳон маълумот базаларидан фойдаланишга имкон яратишда, балки локал ва корпоратив тармоқда ўз рақамли кутубхоналарини шакллантиришда ҳам муҳим жиҳатлардан бири бўлиб ҳисобланади. «Муаллифлик ҳуқуқи (МХ)» тушунчаси 1709 йилдан бери ривожланиб келмоқда. Бу ҳуқуқнинг асосий мақсади – инсоннинг интеллектуал фаолиятини ҳимоялаш ва рағбатлантиришдан иборат /1,12,14/.

МХ термини икки хил мазмунга эга:

- Ўзининг ишини такрорлаш ёки оммавий тақдим этиш мумкинлиги тўғрисидаги қарорни қабул қилиш муаллифнинг шахсий ҳуқуқи;

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ

- Муаллифнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш юридик тизими, моддий ҳуқуқий тизимнинг бир қисми.

МХ (Муаллифлик ҳуқуқи) асарларга ўзининг умумий қаттиқ талабларини қўяди:

- Муаллиф ўз ишига маънавий ҳуқуқга эга;
- Ҳеч ким муаллифнинг рухсатисиз уни ўзгартириш ёки муаллифнинг фамилиясини кўрсатмасдан фойдаланиш ҳуқуқига эга эмас;
- Муаллиф бажарган иши учун мукофот олиш ҳуқуқига ҳам эга;
- продюсер/нашриётчи ҳам кўпчилик ҳолларда қўшган ҳиссаси учун мукофот олиши керак.

Барча ҳолатларда ҳам ушбу қаттиқ талаблар қўйиладими? Ҳар доим ҳам муаллифлик ҳуқуқи қаттиқ талабларига амал қилиш зарурми? Агар шу масалани чуқурроқ таҳлил қилиб чиқилса, умумий қаттиқ қоидалардан қатор четланишларни кўрсатиш мумкин. Бу асосан МХ учун маълум чегирмалар нима мақсадда берилишига тааллуқлидир: таълим мақсадларидами? Маданиятни ривожлантириш мақсадларидами? Ижтимоий мақсадлардами?

Кутубхона – бу ахборот ресурсларидан фойдаланиш фаоллиги энг кўп кузатиладиган соҳа бўлганлиги учун айнан кутубхона ходимлари қандайдир алоҳида шартларни ҳисобга олиб ахборот ресурсларидан фойдаланиш чекланишлари ҳамда имкониятлари доирасини ўрганишлари зарур.

Кутубхоналар энди китоб, кассета, дисклар каби физик объектларга эга бўлишлари, балки Интернет тармоғидан ва бошқа рақамли ахборот ресурсларидан (электрон журналлар, маълумот базалари ва шу кабилар) эркин фойдаланиш ҳуқуқига эга бўлмоқдалар.

Кутубхоначиларда янги ташвишлар ва вазифалар пайдо бўлмоқда:

- электрон ресурслардан фойдаланиш тартиби тўғрисида лицензияли келишувларни тузиш.
- Улар кутубхона фондиди бир қисми сифатида тармоқ хужжатларини танлаб олиш, баҳолаш ва солиштиришни ўрганиб олишлари керак.
- Шартнома ва шартнома ҳуқуқини ўқиш учун кўшимча билим ва кўникмалар олишлари ҳамда музокаралар олиб бориш кўникмаларини эгаллашлари керак.

МХ га амал қилиш илмий, илмий-оммабоп, бадий ва бошқа асрларни рағбатлантириш учун муҳим аҳамиятга эга. Ўз асарларини кутубхоналарда эълон қилиш ва тақдим этишга ижодий шахсларни жалб қилиш учун самарали рағбатлантириш механизмларини топиш зарур. Ривожланган чет давлатлари тадқиқотлари нима учун муаллифлар кутубхоналарда эркин фойдаланиш учун ўз асарларини тақдим эта олишларининг муҳим сабабларидан бири бу – муаллифнинг мақолалари ёки китобидан фойдаланиш кўрсаткичларининг анча ўсиши эканлигини кўрсатади. Мана

шунинг ҳисобига унинг асарларига ўқувчиларнинг қизиқишлари ва талаб даражаси бир неча бор ортади.

Аммо, ҳар қандай ҳолатда ҳам кутубхона муаллиф билан лицензияли келишув тузиши лозим. Келишув тузишнинг қандайдир қатъий стандартлари мавжуд эмас, аммо муаллиф билан имзоланишида амал қилиниши керак бўлган томонлари бор. Бу томонлари нималардан иборат?

Одатда лицензияли келишувларда қуйидаги тушунчаларга кирувчи моддалари бўлади:

- Келишув томони;
- Декларатив қисми;
- Келишув изоҳлари;
- Аниқлик киритиш;
- Қонунни танлаш;
- Шартноманинг асосий қисми;
- Ушуб лицензия томонидан бериладиган ҳуқуқ;
- Қўллаш чекланишлари;
- Амал қилиш муддати ва тугаши санаси;
- Етказиб бериш усули ва лицензиялаштирилган материаллардан фойдаланиш;
- Лицензион тўлов;
- Лицензия эгасининг (кутубхонанинг) ҳаракатлари;
- Бажариш ва баҳолаш;
- кафолотлари, мажбуриятлар, зарарни ўрнини тўлдириш;
- Форс-мажор;
- Ҳуқуқини сотиш(бериш);
- Хабардор қилиш;
- келишмовчиликларни ҳал қилиш;
- қўшимча ҳужжатлар;
- имзолар.

Дунёнинг кўпчилик мамлакатларида бўлгани каби Ўзбекистонда муаллифлик ҳуқуқлари «Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар тўғрисидаги» (21.07.2006 йил) Қонун билан белгиланади. Афсуски электрон нашрлар билан боғлиқ пунктларни ҳисобга олиш мумкин бўлган моддалари ёки алоҳида қонун ҳали йўқ, аммо ҳозирги пайтда асарлардан кутубхоналарда фойдаланишда МҲни ҳимоя қилиш учун ушбу Қонуннинг қатор моддаларидан фойдаланишимиз мумкин. Электрон ресурслардан нусха олиш, шакллантириш, ёзма ҳамда электрон шакллари тарқатишда кутубхоналар амал қилишлари мумкин бўлган Қонуннинг энг муҳим моддаларини кўриб чиқамиз.

4-моддага биноан «МҲ қуйидагиларга тааллуқли: Ўзбекистон Республикаси фуқаролари ҳисобланган ёки Ўзбекистон Республикасида доимий турар жойига эга бўлган муаллифлар асарлари ёки бошқа МҲнинг

дастлабки эгаларига; муаллифларнинг фуқаролиги ва доимий турар жойидан катъий назар биринчи бор Ўзбекистон Республикасида эълон қилинган асарларга; Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларига биноан Ўзбекистон Республикасида қўриқланадиган асарларга».

Муаллифлик ҳуқуқи (МХ) адабиёт асарларига ҳам тааллуқли (5-модда). Электрон ресурсларни, электрон маълумотлар базаларини, электрон кутубхоналарни яратишда биз кимнингдир асаридан фойдаланадиган бўлсак ушбу моддага амал қилишимиз керак бўлади.

МХ бирор бир объектив шаклда бўлган, эълон қилинган ҳамда эълон қилинмаган асарларга ҳам тааллуқли: ёзма (қўлёзма, машинада терилган, нота ёзуви ва шу кабилар); овозли ёки видео (механик, магнитли, рақамли, оптик ва шу каби); тасвир (расм, эскиз, картина, план, чизма, кино-, теле-, видео- ёки фотокадр ва шу кабилар); бошқа форматлардаги.

6-Моддага биноан қуйидагилар муаллифлик ҳуқуқи ҳисобланади:

- адабий асарлар (адабий-бадий, илмий, ўқув, публицистик ва бошқалар);
- драма ва сценарий асарлари;
- матнли ёки матнсиз мусиқа асарлари;
- мусиқали драма асарлари;
- аудиовизуал асарлар;
- фотосурат асарлари ва фотосуратга ўхшаш усул билан олинган асарлар;
- географик, геологик ва бошқа хариталар, планлар, эскизлар, географияга, топографияга ҳамда бошқа фанларга тааллуқли асарлар.

Шундан келиб чиққан ҳолда, агар дарсликлар, илмий мақолалар, китоблар ва ҳ.к.ларни рақамли турига айлантирмоқчи бўлсангиз ушбу асарлардан ихтиёрий фойдаланиш, кўпайтириш бўйича Қонун кўядиган чекланишларни ҳисобга олиш лозим.

7-моддага биноан асарларнинг бир қисми, асарнинг хосиласи ва таркибий қисмлари ҳам муаллифлик ҳуқуқи объектлари ҳисобланишини эсда тутиш зарур. Бунга қуйидагилар киради: мустақил фойдаланилиши мумкин бўлган асарнинг маълум бир қисмлари (шу жумладан унинг номи); асарнинг хосилалари (таржималар, ишланма асарлар, аннотациялар, рефератлар, мухтасар хулосалар, шарҳлар, инсценировкалар, аранжировкалар, соддалаштиришлар ҳамда фан, адабиёт ва санъат асарларининг бошқа қайта ишланмалари); тўпламлар (энциклопедиялар, антологиялар, маълумотлар базалари) ва материалларнинг танлаб олиниши ёки жойлаштирилганлигига кўра ижодий меҳнат натижаси бўлган бошқа жамлама асарлар муаллифлик ҳуқуқи объектлари ҳисобланади.

Шундан келиб чиқиб, электрон тўлиқ матнли маълумотлар базасини, мультимедиа маълумотлар базасини яратишда кимнинг асарларидан, қай даражада (тўлалигича ёки қисман, матнли ёки мультимедиа шаклда) фойдаланилаётганлиги ҳисобга олиниши керак.

Расмий ҳужжатлар (қонунлар, қарорлар ва шу кабилар) ҳамда уларнинг таржималари муаллифлик ҳуқуқи объектлари ҳисобланмайдилар; расмий белгилар ва рамзлар (байроқлар, герблар, орденлар, пул белгилар ва шу кабилар); одатий оммавий ахборот хусусиятига эга кун янгиликлари тўғрисидаги ёки кундалик ҳодисалар тўғрисидаги хабарлар. Ушбу ҳужжатлар, агар очиқ матбуотда эълон қилинган ёки жамоатчилик хабардор бўлса ҳеч бир махсус рухсатларсиз ва келишувларсиз электрон маълумотлар базасига киритилиши мумкин.

Ким асарнинг муаллифи ҳисобланади? Муаллифлик ҳуқуқи барча қоидаларига амал қилиш учун кимга мурожаат этиш керак? Асарнинг асл нусҳаси ёки нусҳасида муаллиф сифатида кўрсатилган шахс муаллиф ҳисобланади (10-модда).

Асар имзосиз ёки таҳаллус остида чоп этилган тақдирда (муаллифнинг таҳаллуси унинг ким эканлигига шубҳа қолдирмайдиган ҳоллар бундан мустасно), асарни чоп этган, асарда исми-шарифи ёки номи кўрсатилган ношир, агар бошқа далиллар бўлмаса, муаллифнинг вакили ҳисобланади ҳамда муаллифнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва уларнинг амалга оширилишини таъминлаш ҳуқуқига эгадир. Бу қоида бундай асар муаллифи ўз шахсини ошқор этгунига ва ўзининг муаллиф эканлигини маълум қилгунига қадар амалда бўлади.

Аммо асар бир неча муаллифлар томонидан ёзилган бўлиши мумкин. Хамкорликдаги асарга МҲ шундай асар ажралмас яхлитни ташкил қиладими ёки ҳар бири мустақил аҳамиятга эга қисмлардан ташкил топадими, бундан қатъий назар хамкорликда ҳаммуаллифларга тегишли бўлади. Шу билан бир вақтда муаллифлар ўртасида қандайдир расмий келишувлар бўлмаса ҳаммуаллифлардан ҳар бири мустақил аҳамиятга эга бўлган ўзи яратган асарнинг бир қисмидан фойдаланиш ҳуқуқига эга (12-модда).

Кўпинча қандайдир асарлар қайта ишланади. Бу ҳолат одатда илмий асарлар, китоблар билан кузатилади. Улар асосида бошқа муаллифлар тўлдиришлар ва қўшимчалар билан ўз асарларини яратадилар. Яъни, умуман олганда янги асар пайдо бўлади. Агарда яратилаётган электрон ресурсда бошқа муаллифларнинг асарларидан фойдаланилган бўлса, моҳияти бўйича асарнинг ҳосиласи ҳисобланади.

Ҳосила асарнинг муаллифи қайта ишланган асарнинг муаллифи ҳуқуқларига амал қилиш шарти билан ўзи яратган асарга бўлган МҲ дан фойдаланади. Булар дастлабки муаллифга илова ёки қандайдир келишувлар бўлиши керак. Ҳосила асарнинг муаллифи МҲ қайта ишлашга асос бўлган асарни бошқа шахслар томонидан қайта ишлашларига тўсиқ бўлмайди.

Муаллиф асардан ҳар қандай шаклда ва ҳар қандай усул билан фойдаланиш ҳуқуқига эга (19-модда). Яъни ўз асарларини рақамлаштиришга, маълумотлар базасида сақлашга, Интернет орқали тарқатиш учун бериш ёки бермаслигини ўзи ҳал қилиши ҳуқуқига эга.

Асардан фойдаланишга муаллифнинг фавқулотда ҳуқуқи қуйидаги ҳаракатларни амалга ошириш ёки рухсат бериш ҳуқуқини англатади:

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ

- асарнинг асл нусхасини ёки нусхаларини сотиш ёки бошқа хусусийликлик ҳуқуқини (тарқатиш ҳуқуқини) бериш билан тарқатиш. Мисол учун, муаллиф асарнинг рақамлаштирилган шаклини фақатгина ушбу кутубхонанинг локал маълумотлар базасида сақланиши мумкинлиги шарти билан ўз асарини кутубхонага бериши мумкин;
- асарни ўзгартириш, безаш ёки бошқа усул билан қайта ишлаш (қайта ишлаш ҳуқуқи);
- Муаллиф асаридан ҳар бир фойдаланиш тури учун мукофот олиш ҳуқуқига эга (мукофот олиш ҳуқуқи).

Асардан даромад олиш мақсадида фойдаланилганми ёки ундан фойдаланишда буни кўзланмаганми, бундан қатъий назар, у фойдаланилган ҳисобланади. Ўз ўқувчиларига бепул тақдим этиш учун асарни рақамлаштирган, аммо буни муаллиф билан келишмаган кутубхоналар, АРМлар ҳам МҲни бузган ҳисобланадилар.

«Қайси асарлардан муаллифнинг рухсатисиз фойдаланишимиз мумкин?», «Муаллиф оламдан ўтган бўлса нима қилиш керак?», «Қадимий кўлёмалар, нодир асарларни нима қилиш мумкин?», «Улар кимнинг мулки?», «Уларни ортикча қоғозбозликсиз рақамлаштириш мумкинми?» деган саволлар жуда муҳим.

Асар муаллифининг ёки бошқа ҳуқуқ эгаси розилигисиз ва мукофот тўламасдан кутубхоналар эркин фойдаланиладиган асарлар нусхаларини фақатгина вақтинчалик фойдаланишга тақдим этишлари мумкин. Бунда муаллифлик ҳуқуқи объектлари бўлган, рақамли шаклда ифодаланган асарларнинг нусхалари, шу жумладан кутубхона ресурсларидан ўзаро фойдаланиш тартибида бериладиган асарларнинг нусхалари, бу асарларнинг рақамли шаклдаги кўчирма нусхаларини яратиш имкониятини истисно этиш шарти билан фақат кутубхоналарнинг биноси ичида вақтинчалик фойдаланишга берилиши мумкин.(26-модда)

Асардан муаллифнинг исми-шарифи, олинган манбасини албатта кўрсатган ҳолда ҳамда асардан нормал фойдаланилишига зарар етказмаслик ва муаллифнинг қонуний манфаатларига путур етказмаслик шарти билан қўйидаги тарзда эркин фойдаланишга йўл қўйилади:

Даромад олишни кўзламаган ҳолда, муаллифнинг ёки бошқа ҳуқуқ эгасининг розилигисиз ва ҳақ тўламаган ҳолда, лекин асаридан фойдаланилаётган муаллифнинг исми-шарифини ва олинган манбаини албатта кўрсатган тарзда бир нусхада репрографик такрорлашга йўл қўйилади (27-модда):

- кутубхоналар ва архивлар томонидан - асарнинг йўқолган ёки яроқсиз бўлиб қолган нусхаларини тиклаш, алмаштириш учун, шунингдек ўз фондларидан бу асарларни бирон сабаб билан йўқотган бошқа кутубхоналар ва архивларга асарларнинг нусхаларини бериш учун чоп этилган асарни;

- кутубхоналар ва архивлар томонидан фуқароларнинг ўқув ва тадқиқот мақсадларидаги сўровлари бўйича, шунингдек таълим муассасалари томонидан аудитория машғулотлари учун тўпламларда, газеталар ва бошқа даврий нашрларда чоп этилган айрим мақолалар ва кичик ҳажмли асарларни, чоп этилган ёзма асарлардан (суратли ёки суратсиз) қисқа парчаларни бир нусхада.

Кутубхона ўз ўқувчилари учун мана шундай ихтисослаштирилган электрон кутубхоналарни яратиши мумкин.

Қонун дастурли маҳсулотлар ва маълумотлар базалари эгалари ва фойдаланишга МХ ни ҳам қамраб олади. ЭХМ учун дастурнинг ёки маълумотлар базасининг нусхасига қонуний эга бўлган шахснинг кейинчалик шахсий фойдаланиш мақсадида ЭХМ учун дастурни ёки маълумотлар базасини эркин такрорлашга ва соддалаштиришга бўлган ҳуқуқи қонун билан белгиланади. (32-модда).

Муаллифлик ҳуқуқи муаллифнинг бутун ҳаёти давомида ва унинг вафотидан кейин эллик йил давомида амал қилади (35-модда). Ҳаммуаллифликда яратилган асарга бўлган муаллифлик ҳуқуқи ҳаммуаллифларнинг бутун ҳаёти давомида ва ҳаммуаллифлар орасида энг узоқ умр кўрган охириги шахс вафот этганидан кейин эллик йил давомида амал қилади. Агар асарнинг муаллифи ва ҳаммуаллифлари эллик йил илгари вафот этган бўлсалар кутубхона ҳеч бир махсус рухсатларсиз электрон ресурслар яратиши ва уларни локал тармоқда, Интернетда ҳамда сотиш учун тақдим этиши мумкин.

Муаллифнинг вафотидан кейин биринчи марта эълон қилинган асарга бўлган муаллифлик ҳуқуқи асар эълон қилинганидан кейин эллик йил давомида амал қилади. Яъни кутубхонада сақланадиган қадимий қўлёзмалар кўшимча рухсатларсиз рақамлаштирилиши мумкин.

Муаллифнинг мулкӣ ҳуқуқлари мерос бўйича ўтади. (36-модда).

Муаллифнинг шахсий номулкий ҳуқуқлари мерос бўйича ўтмайди. Муаллифнинг меросхўрлари кўрсатилган ҳуқуқларни ҳимоя қилишга ҳақлидир. Меросхўрларнинг ушбу ҳуқуқлари муддат билан чекланмайди. Асарларга бўлган муаллифлик ҳуқуқининг амал қилиш муддатининг тугаши уларнинг ижтимоий мулкка айланишини билдиради. (37- модда).

Мулкӣ ҳуқуқлар фақат муаллифлик шартномасини тузиш йўли билан ҳуқуқ эгаси томонидан бошқа шахсга ўтказилиши мумкин (38-модда).

Муаллифнинг мулкӣ ҳуқуқларини бошқа шахсга ўтказиш мутлақ ҳуқуқларни бошқа шахсга ўтказиш тўғрисидаги муаллифлик шартномаси асосида ёки мутлақ бўлмаган ҳуқуқларни бошқа шахсга ўтказиш тўғрисидаги муаллифлик шартномаси асосида амалга оширилиши мумкин.

Муаллифлик шартномаси (ёки лицензия келишуви)да қуйидагиларни назарда тутиш керак:

- асардан фойдаланиш усуллари (мазкур шартнома асосида ўтказиладиган аниқ ҳуқуқлар);

- асардан фойдаланишнинг ҳар бир усули учун тўланадиган ҳақ миқдори ва (ёки) тўланадиган ҳақ миқдорини белгилаш тартиби, уни тўлаш тартиби ҳамда муддатлари (39-модда).

Мисол учун муаллиф ўз асарининг электрон шаклидан фақатгина ушбу кутубхона доирасида (компьютерли ўқув залида) ва унинг ўқувчилари учун нусха олиш ҳуқуқисиз фойдаланишга рухсат бериши мумкин. У электрон версиясини сотишда фоизларни талаб қилиши ёки ҳеч қандай чекланишларсиз кутубхонага ундан фойдаланишда тўла эркинлик бериши мумкин. Муаллифлик шартномасида асардан фойдаланиш ҳуқуқи қанча муддатга ўтказилиши тўғрисида шарт белгиланмаган тақдирда, шартнома тузилган санадан бошлаб беш йил ўтганидан кейин, агар фойдаланувчи шартномани бекор қилингунига қадар камида олти ой олдин бу ҳақда ёзма равишда огоҳлантирилган бўлса, шартнома муаллиф томонидан бекор қилиниши мумкин.

Муаллифлик шартномасида асардан фойдаланиш ҳуқуқи амал қиладиган ҳудуд доираси тўғрисида шарт бўлмаган тақдирда, шартномага биноан бошқа шахсга ўтказилаётган ҳуқуқнинг амал қилиши Ўзбекистон Республикаси ҳудуди билан чекланади. Бошқа шахсга ўтказилиши муаллифлик шартномасида бевосита назарда тутилмаган асардан фойдаланиш ҳуқуқлари бошқа шахсга ўтказилмаган деб ҳисобланади.

Тўланадиган ҳақ муаллифлик шартномасида асардан фойдаланишнинг тегишли усули учун олинадиган даромаддан фоиз тарзида белгиланади ёки агар буни асарнинг хусусияти ёки ундан фойдаланишнинг ўзига хос жиҳатлари билан боғлиқ ҳолда амалга ошириш мумкин бўлмаса, шартномада қайд этилган сумма тарзида ёхуд бошқача тарзда белгиланади.

Шартномада, масалан, асарни онлайн фойдаланиш учун пуллик тақдим этилганда фойданинг маълум қисмини тўлаш каби мукофот тури кўзда тутилиши мумкин. Бундай ҳолатларда манбага неча бор мурожаат этилганлиги, асардан неча бор нусха олинганлиги қатъий қайд этилиши керак.

Асар муаллифлари, ижрочилари ёки бошқа ҳуқуқ эгалари ўз мулкӣ ҳуқуқларини амалга ошириш мақсадида ўз мулкӣ ҳуқуқларини жамоавий асосда бошқарадиган ташкилотлар тузишга ҳақлидир (56-60-моддалар).

2.2. Кутубхона консорциуми шундай ташкилот бўлиши мумкин. Консорциум, нотижорат ташкилот сифатида муаллиф билан асарнинг электрон шаклидан ва кутубхона – консорциум аъзолари доирасида фойдаланишга эксклюзив ҳуқуқга шартнома тузиши мумкин. Бу ҳолат консорциумга бирлашган кутубхоналарга ҳар бири алоҳида шартнома тузган ҳолатларга қараганда маблағни анча тежашга, муаллифга эса муносиб мукофот олишига имкон беради. Консорциум кутубхоналари кутубхоналардан бирига муаллифлар билан музокаралар олиб бориш ва консорциум номидан шартномалар имзолаш ваколатини беришлари мумкин.

Мулкий ҳуқуқларни жамоавий асосда бошқарувчи ташкилотларнинг фаолиятига нисбатан монополияга қарши қаратилган қонун ҳужжатларида назарда тутилган чеклашлар қўлланилмайди.

Консорциум ўзи қайси ҳуқуқ эгаларининг номидан иш кўраётган бўлса, шу ҳуқуқ эгаларининг номидан ва улардан олинган ваколатлар асосида қуйидаги ҳуқуқларга эга бўлади (58-модда):

- мукофот миқдорини ва шартномаларнинг тузилишига доир бошқа шартларни фойдаланувчилар билан келишиб олиш;
- консорциум бошқараётган ҳуқуқлардан фойдаланиш учун фойдаланувчилар билан шартномалар тузиш;
- ташкилот тўланадиган ҳақни йиғиш билан ушбу Қонунда назарда тутилган ҳолларда шартнома тузмасдан шуғулланган тақдирда, бундай ҳақ миқдорини фойдаланувчилар билан келишиб олиш;
- шартномаларда назарда тутилган ҳақни йиғиш, тақсимлаш ва тўлаш;
- бундай ташкилот ўзи бошқараётган ҳуқуқларни ҳимоя қилиш учун зарур бўладиган ҳар қандай юридик ҳаракатларни бажариш;
- шундай ташкилот томонидан белгиланган тартибда асарларни ва (ёки) турдош ҳуқуқлар объектларини, шунингдек асарларга ва (ёки) турдош ҳуқуқлар объектларига бўлган ҳуқуқларни бошқа шахсга ўтказиш тўғрисидаги шартномаларни рўйхатга олишни ва (ёки) сақлашга топширишни амалга ошириш.

Мулкий ҳуқуқларни жамоавий асосда бошқарувчи ташкилот ҳуқуқ эгалари билан тузилган шартномалар асосида ва қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ҳуқуқларга ҳам эга бўлиши мумкин (62 Модда).

Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқларни бузиш қуйидагилар бўлиши мумкин:

- муаллифларнинг шахсий номулкий ҳуқуқларини бузиш;
- ижрочининг исм-шарифга бўлган ва ижрони ҳар қандай тарзда бузиб кўрсатилишидан ёки ҳар қандай бошқача тарзда тажовуз қилинишидан ҳимоя қилиш ҳуқуқларини бузиш;
- ҳуқуқ эгаси ёки мулкий ҳуқуқларни жамоавий асосда бошқарувчи ташкилот билан шартнома тузмасдан асарлар ёки турдош ҳуқуқлар объектини такрорлаш, тарқатиш ёки ундан бошқача тарзда фойдаланиш, ушбу Қонунда назарда тутилган ҳолларда ҳақ тўлаш тўғрисидаги талабларни бузиш;
- асарлардан ёки турдош ҳуқуқлар объектларидан ҳуқуқ эгаси ёки мулкий ҳуқуқларни жамоавий асосда бошқарувчи ташкилот билан тузилган шартнома бўйича олинган ҳуқуқларни ошириб юборган ҳолда фойдаланиш;
- ҳуқуқ эгаларининг мулкий ҳуқуқларини бошқача тарзда бузиш муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқларни бузишдир.

Асарларнинг ва турдош ҳуқуқлар объектларининг такрорланиши ёки тарқатилиши муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқларни бузган ҳолда амалга ошириладиган нусхалари контрафакт нусхалардир. Ушбу Қонунга мувофиқ

муҳофаза қилинадиган асарларнинг ва турдош ҳуқуқлар объектларининг бундай асарларни ва турдош ҳуқуқлар объектларини муҳофаза қилиш тўхтатилган ёки ҳеч қачон муҳофаза қилинмаган давлатлардан ҳуқуқ эгаларининг розилигисиз импорт қилинадиган нусхалари ҳам контрафакт нусхалардир.

Электрон ресурсларни яратиш ва фойдаланишда муаллифлик ҳуқуқини ҳимоя қилиш бўйича муҳим томонларини кўрсатиш мумкин.

1. Анъанавий ва электрон кўринишда тақдим этилганда қуйидагилар муаллифлик ҳуқуқи объектлари ҳисобланади:

- адабий асарлар (адабий-бадий, илмий, ўқув, публицистик ва бошқа асарлар);
- драма ва сценарий асарлари;
- матнли ёки матнсиз мусиқа асарлари;
- мусикали драма асарлари;
- хореография асарлари ва пантомималар;
- аудиовизуал асарлар;
- рангтасвир, ҳайкалтарошлик, графика, дизайн асарлари ва тасвирий санъатнинг бошқа асарлари;
- манзарали-амалий ва сахна беазаги санъати асарлари;
- фотография асарлари ва фотографияга ўхшаш усулларда яратилган асарлар;
- географик, геология хариталари ва бошқа хариталар, жўғрофия, топография ва бошқа фанларга тааллуқли тарҳлар, эскизлар ва асарлар.

2. Асарнинг асл нусхасида ёки нусхасида муаллиф сифатида кўрсатилган шахс, агар бошқача ҳол исботланмаган бўлса, асар муаллифи ҳисобланади. Электрон тўла матнли маълумотлар базасини ва мультимедиали маълумотлар базасини яратишда кимнинг асарларидан, қай даражада (тўлалигича ёки қисман, матнли ёки мультимедиали шаклда) фойдаланаётганлигимизни ҳисобга олиш керак.

3. Муаллиф асардан ҳар қандай шаклда ва ҳар қандай усулда фойдаланиш мутлақ ҳуқуқига эга. Муаллиф кутубхонага ўз асарларини рақамлаштириш, маълумотлар базасида сақлаш, Интернет орқали тарқатиш учун рухсат бериши ёки рухсат бермаслиги мумкин.

4. Муаллиф ўз асаридан электрон кўринишда фойдаланганлиги учун мукофот олиш ҳуқуқига эга (мукофот олиш ҳуқуқи). Ушбу ҳуқуқ муаллиф ва кутубхона ўртасида махсус келишув билан белгиланади.

5. Муаллиф розилигисиз ва мукофот тўлашсиз қуйидаги ҳолларда уларнинг асарларини электрон кутубхонага киритиш мумкин:

- эллик йил илгари вафот этган муаллифларнинг асарларидан кутубхона тўсиқларсиз фойдаланиши мумкин;
- кутубхонада сақланадиган қадимий қўлёзмалардан ҳеч бир қўшимча рухсатларсиз рақамли кўринишга келтирилиши мумкин. (27-модда).

6. Шунингдек, даромад олишни кўзламаган ҳолда, муаллифнинг ёки бошқа ҳуқуқ эгасининг розилигисиз ва ҳақ тўламаган ҳолда, лекин асаридан фойдаланилаётган муаллифнинг исми-шарифини ва албатта репрографик асар олинган манбани кўрсатган тарзда кутубхоналар ва архивлар томонидан.

7. Асарнинг йўқолган ёки яроқсиз бўлиб қолган нусхаларини тиклаш, алмаштириш учун, шунингдек ўз фондларидан бу асарларни бирон сабаб билан йўқотган бошқа кутубхоналар ва архивларга асарларнинг нусхаларини бериш учун чоп этилган асарни;

8. Кутубхоналар ва архивлар томонидан фуқароларнинг ўқув ва тадқиқот мақсадларидаги сўровлари бўйича, шунингдек, таълим муассасалари томонидан аудитория машғулоти учун тўпламларда, газеталар ва бошқа даврий нашрларда чоп этилган айрим мақолалар ва кичик ҳажмли асарларни, чоп этилган ёзма асарлардан (суратли ёки суратсиз) қисқа парчаларни бир нусхада такрорлашга йўл қўйилади.

Масалан, Бутундунё интеллектуал мулк эгалиги (WIPO) ташкилоти 1974 йил ташкил этилган бўлиб, ҳозирда Бирлашган Миллатлар ташкилоти органи сифатида интеллектуал мулк борасида иштирокчи мамлакатларга бўлган талабларни ўрнатади. Бу талаблар қуйидаги ҳужжатларда ўз аксини топади:

- 1996 йилги Муаллифлик ҳуқуқи тўғрисидаги шартнома (The WIPO Copyright Treaty 1996), Ижро ва Фонограммалар бўйича 1996 йилги шартнома ВОИС (The WIPO Performances and Phonograms Treaty 1996);

- ВОИС ва ВТО ўртасидаги 1995 йилги шартнома (the Agreement between WIPO and WTO 1995);

- Адабий ва бадиий асарларни ҳимояси бўйича Берн Конвенцияси 1971 йилги Париж акти (the Paris Act 1971),

- Ижрочилар, овоз ёзиш продюсерлари, эширттириш ташкилотларини ҳимоялаш халқаро конвенцияси (the International Convention for the Protection of Performers, Producers of Phonograms and Broadcasting Organisations) и

- 1961 йилги Рим конвенцияси (the Rome Convention 1961).

Халқаро Савдо ташкилотларга аъзо бўлиш истагини билдирган мамлакатлар (WTO) Шартномани ратификация қилишга мажбурлар Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPs) - интеллектуал мулк ҳуқуқларини савдо жиҳатлари бўйича ўз миллий қонунчилик доирасида Шартномани қабул қилишлари лозим. Бу WTO га аъзо мамлакатдунё бозорига чиқиш учун муқобил бўлган муаллифлик ҳуқуқининг халқаро нормаларига қатъий амал қилишини англатади.

Кўпгина мамлакатларда муаллифлик ҳуқуқини асосий структурасини шакллантирувчи Берн конвенциясига 150 дан ортиқ мамлакатлар қўшилган. Берн конвенциясининг шартнома шартлари қонунчиликдаги энг сўнгги ўзгаришларни ҳисобга олади. Қонунчиликдаги энг сўнгги ўзгаришлар қуйидаги принциплар таъсири остида шакллантирилади:

1. Шартнома имзолаган ҳар бир мамлакат келиб чиқишидан қатъий назар барча асарларга бир хил ҳимояни амалга ошириши зарур.
2. Яратилган асарга ҳеч қандай расмийликларсиз муаллифлик ҳуқуқининг мавжуд бўлиши
3. Муаллифлик ҳуқуқи ҳимоясининг минимал муддатларининг белгиланиши.
4. Барча мамлакатлар муаллифлик ҳуқуқи ҳимоясига бирданига бир хил даражада амал қила олмасликлари тан олинади. Ривожланаётган мамлакатлар учун Берн конвенцияси талабларига биров энгилликлар киритилган.
5. Муаллифларнинг асосий ҳуқуқлари ёритилган.
6. Муаллифлик ҳуқуқи мамлакатнинг келиб чиқишига боғлиқ бўлмайди.
7. Барча истеснолар кутубхоналар учун: Берн конвенцияси доирасида юқоридаги ҳуқуқ ва мажбуриятларнинг истеснолари тариқасида миллий миқёсда қабул қилинади

Universal Copyright Convention - бу муаллифлик ҳуқуқи бўйича Халқаро конвенциядир. Унинг мақсади давлатларни Берн конвенциясини имзолашга жалб этиб, муаллифлик ҳуқуқи борасидаги европа концепцияси ва муаллифлик ҳуқуқининг умумҳуқуқий ғоялари ўртасидаги қатъий иқтисодий ҳуқуқлар концепциясига асосланган узилишларни қисқартиради.

Ҳисоблаш ва оргтехникаларнинг замонавий воситалари АРМларда ҳужжатларни кўпайтиришни, улардан нусха олишни жуда ҳам соддалаштириб, қулай ва арзон бўлишини таъминлади. Замонавий босқичда йирик Миллий кутубхоналарни фойдаланувчиларни ахборот сўровларига жавоб бериши ва муаллифлик ҳуқуқини юридик талабларини бажарилишини кутубхоналарнинг молиявий манфаатлари билан боғлиқлигини мутаносиблигини таҳлил қиламиз. Ахборот-кутубхона фаолияти бўйича ривожланган мамлакатлар тажрибаси шуни кўрсатадики, ҳужжатларни нусхалашга бўлган чегараланишлар сабабчисилари сифатида шартли равишда бир неча гуруҳга бўлиш мумкин: Ҳуқуқий, миқдорий, мақсади бўйича ва фойдаланиш шартлари бўйича. Қуйида дунёнинг етакчи кутубхоналарининг ҳужжатларни нусхалаш бўйича муаллифлик ҳуқуқлари тажрибасини кўриб ўтамиз. (Германия Миллий кутубхонаси, АҚШ Конгресс кутубхонаси, Британия кутубхонаси, Франция Миллий кутубхонаси, Фин Миллий кутубхонаси, Дания Қироллик кутубхонаси, Австралия Миллий кутубхонаси).

Ҳуқуқий чекловлар

Ҳуқуқ нормалари асосида ҳар бир кутубхона фойдаланувчиларини ўз фондларида сақланаётган ҳужжатлар муаллифлик ҳуқуқи, интеллектуал мулк ҳимояси остидаги эканилиги, ёхуд бошқа қонуний ҳужжатлар асосида ҳимояланишини тушунтиришлари лозим. Бу мақсадлар учун одатда брошюралар, муаллифлик ҳуқуқи тўғрисида нусхалаш ва фойдаланиш ҳақида ахборот варақалари орқали тарқатилади.

Муаллифлик ҳуқуқи муаллиф вафотидан кейин 70 йилгача амал қилади. Британия кутубхонасида бундай муаллифларнинг асарларини нусхалашда

асарнинг ҳуқуқ эгаларидан рухсат олиниши ёки нусха олиш учун ҳақ тўланиши лозим. (copyright fee). Лекин бу тартиб нотижорат мақсадда фойдаланувчилар учун қўлланилмайди.

АҚШнинг Конгресс кутубхонаси материалларни нусхалаш борасидаги сиёсатда муаллифлик ҳуқуқи тўғрисидаги Қонунга асосланади. Ҳуқуқ эгалари нусхалашга, асарни ижро этишга рухсат беришда битта чегараланиш, бу «ҳалол фойдаланиш» («fair use») доктринасидир.

Кодекс ҳалол фойдаланишда ҳар бир конкрет ҳолат учун тўртта факторни аниқлаб беради:

1. Фойдаланишнинг мақсад ва характери –тижорат мақсадлари дами ёки нотижорат таълимий мақсадлардами
2. Асарларга бўлган муаллифлик ҳуқуқларининг табиати;
3. Муаллифлик ҳуқуқи қонуни билан ҳимояланган асардан фойдаланилган қисмининг ҳажми ва аҳамияти;
4. потенциал бозорда муаллифлик ҳуқуқи қонуни билан ҳимояланган асардан фойдаланишдан келадиган самарадорлик ҳамда унинг қийматига таъсири.

АҚШда асардан «ҳалол фойдаланиш» да қуйидаги ҳолатларни кўриб ўтиш мумкин:

- танқидий таҳлилда ёки цитата келтиришда, иллюстрацияларни шарҳлашда қўлланилиши;
- илмий ёки техник ишларда иллюстрация, кузатишларни ёритиб бериш мақсадларида асардан қисқача парчаларни келтириш мумкин;

Миқдорий чегараланишлар

Кутубхоналар фондидаги материалларни нусхалаш ва кўпайтиришда фақат шахсий ва нотижорат мақсадларда фойдаланиш учун рухсат этилади, бошқа ҳеч қандай мақсадларда фойдаланиш мумкин эмас. Тахминан шундай мазмундаги матн кутубхоналарнинг нусхалаш бўлими қоидаларига киритилган. Британия кутубхонаси ўз фойдаланувчиларини нусхалашнинг мақсади: илмий тадқиқот ёки мустақил таълим олиш мақсадида экани ва ҳеч қандай тижорат мақсадларига йўналтирилмаганлиги ҳақидаги бланк ариза тўлдирилиши ҳақида огоҳлантиради. Британия кутубхоналари ва Франция Миллий кутубхонаси сайтларида миқдорий белгиларига кўра чегараланишлар кўрсатилган.

Французлар бу борада либерал: китобларга нисбатан қуйидаги қоидалар қўлланилади. Бунга кўра ишнинг умумий ҳажмидан 10% ни нусхалаш мумкин, вақтли нашрларни эса – нашрнинг 30% нусхалаш мумкин.

Британия кутубхонаси:

- китоб ёки брошюра, ҳисоботларни 5% гача, ёки битта бўлимни;
- битта моқолани бутунлигича ёки агар мақола катта бўлса, журнал, газетанинг 5% гача;
- конференция материалларидан битта мақолани бутунлигича, агар мақола катта бўлса 5% гача;
- ҳикоя ва шеърларнинг антологиясининг 5% гачаси, агар 10

варроқдан ортмаса;

- суд материаллари ёки чоп этилган маърузаларнинг бир бутуни ёки 5% гача нусхалашга рухсат беради.

Дунёнинг етакчи кутубхоналарининг муаллифлик ҳуқуқи ва нусхалаш бўйича норматив талабларининг асосий манбалари қуйидагилар:

<http://www.copyright.gov/fls/fl102.html> Copyright – Fair use (Библиотека Конгресса США)

<http://www.bl.uk/services/npo/pdf/microfilmquality.pdf> (Британская библиотека)

http://www.bnf.fr/site_bnf_eng/tools/copyright.htm Bibliothèque nationale de France : Small reminder on french copyrights (НБФ)

<http://www.bnf.fr/pages/dernmin/pdf/photocopies.pdf> - там же

<http://www.lib.helsinki.fi/english/services/rapidcopies.htm> (НБ Финляндии)

http://www.kb.dk/en/priser/foto/foto_8_generelle_betingelser.html

(Королевская библиотека Дании)

<http://www.nla.gov.au/pub/gateways/issues/77/story08.html> The Fair Dealing Review and its importance for Australian libraries by Sarah Waladan

Executive Officer of the Australian Digital Alliance (ADA) and Copyright Adviser (law and policy) for the Australian Libraries Copyright Committee (ALCC).

Ўзбекистонда бугунги кунда ахборот кутубхоначилик иш жараёнларини автоматлаштириш ва электрон кутубхоналар яратиш билан боғлиқ бўлган ахборот муҳити шиддат билан ривожланиб бормоқда. Ахборот технологияларининг кенг қўлланилиши электрон кўринишдаги ахборотнинг кенг тарқатилиши, ундан нусха кўчиришнинг осонлиги, содаллиги ва барчанинг бу имкониятдан фойдалана олиши, нафақат инсониятнинг интеллектуал меҳнати маҳсули бўлган асарлар яратишга, балки рақамли кўринишдаги интеллектуал мулк объектларининг фойдаланувчилари ва мулк эгалари ўртасидаги ихтилофларнинг келиб чиқишига ҳам сабабчи бўлмоқди.

Кўпгина университетлар, ахборот–кутубхона муассасалари ўзларининг электрон ресурсларини электрон каталог, тўлиқ матн кўринишидаги маълумотлар базаси, мультимедиа кўринишида шакллантирмоқда. Журнал мақолалари, китоблар, бошқа турдаги асарларни киритаётганда кўп ҳолларда муаллифлик ҳуқуқлари билан боғлиқ саволлар туғилади. Ўз асарининг электрон форматда Интернет ёки локал тармоқ орқали очик фойдаланилишига ёки сотилишига муаллиф розими? Ўқитувчи ўз маърузаларини университет ёки мактаб электрон кутубхонасига тақдим этишни хоҳлайдими? Маълумот базаларимизга ҳорижий муаллифларнинг ёки ноширларнинг розилигисиз электрон дарсликлар, мақолалар ва шу кабиларни киритилиши тўғрими?

Мазкур муаммо бугунги кунда, нафақат, электрон ресурсларни шакллантириш ишларини энди бошлаётган мамлакатларда долзарб. Шуни таъкидлаш жоизки, хорижий матбуот ва ахборот воситаларида ривожланган

мамлакатлардаги муаллифлик ҳимояси масалалари билан боғлиқ суд жараёнлари ҳақидаги мақолалар тез-тез кўзга чалинмоқда. Кўплаб муаллифлар глобал ахборот маконида ўзларининг ҳуқуқлари борасида фикрларини билдирмоқдалар.

Асарларни электрон тақдим этишнинг хилма-хиллиги, ахборотни тарқатишда Интернет ва телекоммуникация воситаларининг улкан имкониятлари ўз навбатида асар яратувчилари учун муаллифлик ҳуқуқини ҳимоя қилиш муаммосини юзага келтирди. Шу муносабат билан электрон ресурсларни шакллантирувчи ахборот-кутубхона муассасалари ва бошқа муассасалар мазкур ресурсларнинг муаллифлик ҳуқуқларининг ҳимояланганлиги, улардан фойдаланиш ҳуқуқига қанчалик эга эканликлари, республикада мазкур масалага қаратилган ҳуқуқ қарорлари ва қонуннинг мавжудлигига аҳамият қаратишлари зарур. Бунда катта масъулият қимматли электрон фондларга эга бўлган ва янгиларини яратаётган ахборот-кутубхона муассасалари зиммасига тушади.

Нашрларнинг ҳуқуқий эгалари ва муаллифлар билан тузиладиган шартномалар шакли

Мазкур бўлимда қонунчилик асосида тузиладиган шартномалар шакли кўриб чиқилади. Бу эса келгусида муаллифлик ҳуқуқларини бузмаган ҳолда юридик ҳужжатларни шакллантириш асос қилиб олинади. Шартномалар универсал характерга эга бўлсада, бу бўлимда ахборот кутубхона муассасалари билан муаллифлар ўртасида тузиладиган шартнома ва келишувларга тўхталиб ўтилади.

Асар муаллифлари ўзларининг асарларини бепул тарзда, фойдаланувчи рўйхатдан ўтгач, фойдаланиш статистикаси мавжуд бўлган ҳолда ёки пуллик асосда тақдим этишлари мумкин. Лекин ҳар қандай ҳолатда ҳам кутубхона муассасалари муаллифлар билан лицензион шартномалар тузишлари шарт. Шартномалар бўйича қатъий стандартлар йўқ, лекин муаллиф билан шартномалар имзоланганда маълум позициялар мавжуддир. Бу қандай нуқтаи назарлар?

Қоида тарзида лицензион келишувлар қуйидаги тушунчаларга тегишли қисмлардан таркиб топган:

- Шартнома томонлари;
- Декларатив қисми;
- Шартнома талқини;
- Таърифлар;
- Қонунни танлаш;
- Шартноманинг асосий қисми;
- Мазкур лицензия томонидан бериладиган ҳуқуқлар;
- Қўллашдаги чекловлар;
- Қўлланилиш ва тугаш муддати;
- Лицензияланган материаллардан фойдаланишга имкон яратиш ва етказиш;
- Лицензион тўлов;

- Лицензиатор ҳаракатлари (ахборот кутубхона муассасаси);
- Бажарилиш ва баҳолаш ;
- Кафолат, мажбуриятлар, йўқотишларни компенсацияси;
- Форс-мажор;
- Фойдаланиш ҳуқуқини бошқа шахсларга ўтказиш (Переуступка);
- Огоҳлантиришлар;
- Низоларни ҳал этилиши;
- Қўшимча ҳужжатлар;
- Имзолар.

Қуйида муаллифлар томонидан Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги ва халқаро тажрибалар асосида шакллантирилган шартномаларни стандарт шакллари берилган. Бу шакллар муаллиф талаблари, аниқ вазиятлар асосида ўзгартирилиши, тўлдирилиши лозим.

2.3. Республиканинг илғор ахборот инфратузилмасини яратишда жаҳон ахборот жамиятига қимматли илмий таълимий ресурсларни тақдим этиш соҳасида тенг ҳуқуқли шерик сифатида кириши ташқи ахборот алоқаларини ўрнатиш муҳимдир.

Бунинг учун электрон ресурсларининг етакчи ишлаб чиқарувчиларини тажрибаларини, илғор технологияларни ўрганиш, маълумот базаларини ташкил этиш формаларини, улардан ахборот кутубхона муассасаларида онлайн фойдаланишга шароит яратиш муҳим.

Илмий-таълимий муҳитда ахборотнинг инглиз тилидаги манбалари бошқаларига нисбатан кўпчиликни ташкил этади. Бу табиий, чунки инглиз тили халқаро мулоқот тили ҳисобланиб, барча илмий ва техник эришувлар марказида бўлиш, улардан хабардор бўлиш учун бу тилни тўлиқ даражада эгаллаш мумҳимдир. Айниқса, бу ахборот технологиялари ривожланиши халқаро ахборот алмашинуви чегараларини бузган даврда муҳим ҳисобланади.

Қуйида электрон илмий-таълимий ресурслар аналитик маълумот базаларига эга баъзи машҳур нашриётлар, агрегаторлар ҳақида маълумот келтирамиз /25- 63/.

Шунингдек, Ўзбекистоннинг вазирликлари, олий таълим муассасалари, етакчи ахборот-кутубхона муассасалари билан ҳамкорлик қилувчи жаҳоннинг етакчи нашриётлари ва агрегатларига таърифлар келтирилади. Улардан баъзилари билан очиқ ёки имтиёзли фойдаланиш борасида келишувлар мавжуд. Шунингдек, республикада минтақада улар ресурсларига эга бўлишни таъминловчи ҳамкорлар мавжуд.

Alexander Street Press

<http://www.alexanderstreet.com/>

Alexander Street – санъат, гуманитар фанлар ва ижтимоий фанлар бўйича 2000 йил май ойида тузилган кенг масштабли рақамли коллекцияларнинг академик маълумотлар базаси. Ношир маълум бир фанлар бўйича кўрсаткичларга кирган олимлар ҳавола қиладиган манзиллар бўйича маълумотлар базасини шакллантиради. Alexander Street тарих, адабиёт, мусика, санъат, драма, кинематография, диншунослик, социология ва психология каби фанларни контентни бўйича фойдаланувчиларни энг керакли ва фойдали ахборотни тез ва осон топишларини кафолатлайди.

American Chemical Society

ACS Publications

<http://pubs.acs.org/>

American Chemical Society журналлари – юқори сифатли ахборотни тақдим этувчи нуфузли илмий нашрлар жумласига киради. Фаолияти химия фани билан боғлиқ илмий ва таълимий ташкилотларнинг кутубхоналари, шунингдек, табиий фанлар ва универсал комплектлаш йўналишидаги кутубхоналар учун зарур ресурслардир.

Манбалар сони:

ACS фойдаланиш учун қуйидагиларни таклиф этади:

- ўзининг журнал коллекциялари;

- Chemical Abstracts Service (CAS) рефератив-библиографик маълумотлар базаси

- китоблар ва маълумотнома нашрлар

Фойдаланиш учун тақдим этиладиган барча журналлар тўлиқ матнли.

American Physical Society

<http://www.aps.org/>

American Physical Society (APS) миссияси – физика соҳасидаги билимларни ёйиш. Мазкур миссияни қўллаш мақсадида APS дастлабки тадқиқотлар ва журналларни таҳлил қилади. Фан ва техникага оид журналлар электрон шаклда чоп этилади. APS да нашр этиладиган журналлардан олинган мақолалар билимнинг қуйидаги соҳаларига тааллуқлидир, булар: юқори ўтказгичлар, физиканинг биологик тадқиқотлари, нанотехнологиялар хақида фан, техника ва квант маълумоти кабилардир. Бундан ташқари, APS издает «Physical Review and Physical Review Letters» даражасидаги илмий тадқиқот ишларидан танлаб олинган қисқа тушунтиришлар «Physical Review Focus» нашр этиб, физиканинг турли тармоқларидаги маълумотларни талабалар ва тадқиқотчилар учун тақдим этади. «Physical Review Focus» мавжуд тадқиқотларга мукамал кириш қисмини таъминлайди.

American Psychological Association

<http://www.apa.org/>

American Psychological Association (APA) психологиядан маълумотлар тақдим этувчи илмий ва касбий ташкилот ҳисобланади.

APA – бутун дунёдан 150 000 дан ортиқ иштирокчиларига эга психологларнинг халқаро ассоциацияси бўлиб, психология ва бихевиоризм соҳасига оид бир қатор журналларни нашр этади. APA – китоб нашр этувчи етакчи нашриёт бўлиб, шунингдек, бихевиоризмнинг халқаро тадқиқотларини тўлиқ қамраб олувчи 5 та маълумотлар базаси, журналлар ва электрон ресурслар нашр этади.

Annual Reviews

Annual Reviews Science Collection

<http://www.arjournals.annualreviews.org/action/showJournals>

Annual Reviews – тўлиқ матнли мултидисциплинар ресурс ҳисобланади. Мавзу қамрови - биомедицина, ҳаёт ҳақидаги фан, жисмоний фанлар ва ижтимоий фанларга оид. Базада мавжуд журналлар рўйхати ва тўлиқ матнга кириш шартлари билан компания сайтида танишиш мумкин.

Association for Computing Machinery (ACM)

<http://portal.acm.org/>

<http://portal.acm.org/dl.cfm>

Association for Computing Machinery (ACM) нашрлари - информатика ва компьютер фанларини ривожлантираётган нуфузли ташкилотлардан бири.

40 дан ортиқ илмий ва амалий журналлар, 200 дан ортиқ конференция материаллари, ахборот бюллетени ва бошқаларни ўз ичига олади. Дастурлаш, ҳисоблаш техникаси, телекоммуникация, ахборот тизимларини бошқариш бўйича нашрлардир.

BioOne

www.bioone.org

BioOne - BioOne ахборот агрегаторининг тўлиқ матнли, маълумотлар базасидир. Ўзида биология, экология, география, атроф муҳит ҳақидаги фанларга оид 113 турли илмий жамиятлар ва тадқиқот институтларининг 155 журналларини ўз ичига олади.

BioOne – биологик ва экологик фанлар бўйича рецензияга эга тадқиқотлар фойдаланишга имкон яратиш борасида илмий хамжамиятлар, нашриётлар, кутубхоналарнинг глобал, нотижорат ҳамкорлиги.

HINARI, AGORA, OARE, и eIFL кабиларнинг хайрия дастурларида иштирок этиш орқали, дунёнинг 2500 зиёд ташкилотларига ўзининг ресурсларини етказиб беради.

Ўзининг фойдаланувчилари, талаба ва тадқиқотчилар учун биология фанлари бўйича BioOne журналларнинг ноёб тўпламини тақдим этади. Жумладан, глобал исиш, илдиз хужайра тадқиқотлари, экология ва биологик хилма хилликни сақлаб қолиш бўйича ресурсларни ҳам ўз ичига олади.

Cambridge Scientific Abstracts

www.csa.com

CSA компаниясининг маълумот базалари – фойдаланувчиларга маълумот - библиографик хизмат кўрсатувчи қимматбаҳо ресурс ҳисобланади. Халқаро кутубхона абонементи ва ҳужжатларни электрон етказиб бериш тизимида тўлиқ матнли маълумот базаларига ҳаволаларнинг

мавжудлиги, фойдаланувчиларга хизмат кўрсатишда нафақат рефератив библиографик, балки тўлиқ матнли ахборот билан ҳам таъминлайди.

Маълумот базалари кенг қамровли бўлиб: техника; қишлоқ хўжалиги; Ер ҳақидаги фанлар; медицина; биология; ижтимоий фанлар; гуманитар фанлар, санъат ва б.кларни ўз ичига олади.

CSA ўзида 70 га яқин маълумот базалари кенг қамровли рефератив-библиографикдир. Шунингдек, Sage Publications компаниясининг коммуникациялар, криминалистика, сиёсат ва халқаро муносабатлар, социологияга оид 4 тўлиқ матнли мақолаларнинг маълумот базалари тўпланган. Web-ресурсларнинг маълумот базалари Интернетдаги илмий ресурсларнинг 240 000 тавсифини ўз ичига олади.

Elsevier

Elsevier – крупнейший в мире издатель илмий-техник, медицина адабиётларининг дунёдаги энг йирик ноширларидан бири бўлиб, ва фан ва таълимдаги ахборот ечимларининг провайдери ҳисобланади. 1880 йили Амстердамда (Нидерланд) ташкил этилган бўлиб, Буюкбритания, АҚШ, Бразилия ва бошқа мамлакатларда филиалларга эга. <http://www.elsevierscience.ru/about/worldwide/>

Бугунги кунда «Эльзевир» илмий ахборот ношриётчилик индустриясида ўзининг муҳим ўрнига эга. Илмий журналлар, китоблар, рефератив ва бошқа базалардаги материалларни чоп этиш борасида бой тажрибага эга бўлиб, нашриётда доимо илмий ва медицина тадқиқотларининг барча жабҳаларини кўллаб қувватлаш борасида доимий изланишлар олиб борилади.

Elsevier Books

ScienceDirect

<http://www.sciencedirect.com/>

Elsevier нашриётининг ScienceDirect платформасида издательства 6000 электрон китоблар (books), Book series (давомли нашр серияси; - Handbooks пакетлари (маълумотномалар); - алоҳида Reference Works (справочно-энциклопедические издания); - e-books (асосан монографиялар) тўпланади. 1995-2006, 2007, 2007, 2008 ва 2009 йилларнинг e-booksлари, хронологик даврларнинг предмет коллекцияларини йиғиш, алоҳида нашрларни ҳам йиғишни ўз ичига олади.

Encyclopaedia Britannica

<http://corporate.britannica.com/about/>

Encyclopaedia Britannica рақамли оммавий ахборот воситалари ва китобларнинг онлайн маҳсулотларини етказиб берувчиларидан бири ҳисобланади. Encyclopaedia Britannica дунё бўйича ҳар бир мавзу бўйича ишончли ахборотга эга таълим олишда етакчи роль ўйновчи, аҳолининг кенг қатламига эса ўз амалий кўникмаларини оширишда ёрдам берувчи манбалардан бири ҳисобланади.

Engineering Village

<http://www.engineeringvillage2.org>

Engineering Village 2 - илмий-техник ахборот соҳасидаги ахборотнинг нуфузли Интернет-платформаси ҳисобланади. Инженерлик фанлари ва техника соҳасида ўзининг ноёб ресурсларини тақдим қилади. Engineering Village 2 платформасида қуйидаги маълумотлар базаси: Compendex; Engineering Index Backfile; Inspec; Inspec Archive; NTIS; Referex; Patents from USPTO and esp@cenet; Ei Patents; EnCompassLIT; EnCompassPAT; GeoBase; Chimica; CBNB; PaperChem; GeoRef кабилар тақдим этилади.

Euromonitor International Inc.

Passport GMID (Global Market Information Database)

<http://www.euromonitor.com/PassportGmid>

Euromonitor компанияси томонидан қўллаб қувватланадиган 205 та бозорнинг стратегик тадқиқотларини олиб борувчи статистика, маркетинг ҳисоботлари ва бозорнинг аналитик таҳлили (GMID)нинг маълумот базаси ҳисобланади. Ресурсларда: мамлакатлар бўйича (демография, иқтисод) статистика; бозор бўйича аналитик ҳисоботлар (бозор хизматлари истеъмол ва саноат бозори бўйича 17000 дан зиёд ҳисоботлар); профили 3000 дан ортиқ халқ истеъмоли бозорида фаолият юритувчи етакчи компанияларнинг профиллари келтирилган.

JSTOR

<http://www.jstor.org>. Базада 210 нашриётларнинг журналлари тақдим этилган: **<http://www.jstor.org/about/part.publishers.html>**

Маълумотлар базаси турли соҳаларга оид бўлиб, гуманитар, ижтимоий фанлар ва математикага оид илмий журналларни ўз ичига олади (26 фан соҳаси). Хозирги вақтда базада 7 коллекция (баъзи журналлар бир нечта коллекцияларда) тақдим этилади: "Arts & Sciences I Collection" (117 журналлар 15 соҳа бўйича, жумладан, иқтисод, социология, бизнес, молия, сиёсатшунослик, математика, статистика, антропология ва бошқ.); "Arts & Sciences II Collection" (122 журнал 19 соҳа бўйича, жумладан, иқтисод, фалсафа, математика, социология, антропология, археология ва бошқ.); "Business Collection" (46 журналлар иқтисод, молия, бизнес, маркетинг ва менежментга оид); "General Science Collection" (7 та журналлар: биология, математика, фалсафага оид JSTORнинг бошқа коллекцияларида акс этмаган материаллар тақдим этилади, хронологик қамрови - 800 йил). "Ecology & Botany Collection" (29 журналлар, атроф муҳитни сақлаш фанлари бўйича, хронологик қамрови 130 йил); "Language & Literature Collection" (турли мамлакатларнинг китобат маданияти, тиллар, аёллар адабиётига тааллуқли бўлган 47 та журналлар); "Music Collection" коллекциялари (31 та журнал по теории музыки назарияси ва музыка соҳасида илмий тадқиқотларга оид). Планируется открытие новых коллекций: "Education Collection", "Law Collection" и "Arts & Science III Collection" каби янги коллекциялар очиш режалаштирилмоқда (бу журналлар архитектура, санъат тарихи, фольклор, этика, фалсафа, дин ва бошқ.га оид).

Lexis-Nexis

<http://www.lexisnexis.com>

Lexis-Nexis илмий электрон ахборотни тўпловчи дунёдаги йирик агрегаторлардан бири ҳисобланади. Тўлиқ коллекция турли фан соҳаларига оид 35000 дан зиёд ахборотни ўз ичига олади. Америка ва Ғарбий Европа конунчилигига оид ноёб манбалар, суд қарорлари, молиявий ва бизнес-янгиликлар ни ўз ичига олиб, халқаро юристлар, иқтисодий ва бизнес таҳлилчилари, иқтисодчи талабалар учун қимматбаҳо восита ҳисобланади. LexisNexis базаси конунчилик, суд, солиқ ва молиявий ахборотларни, корпоратив ҳисоботларни, даврий ва маълумотларни ўз ичига олиши билан аҳамиятлидир. Хусусан, Abeledo-Perrot, Martindale-Hubbell(r), Butterworths, Les Editions du Juris-Classeur, Matthew Bender(r), Shepard's(r) ва Orac каби нашриётларнинг материалларини ўз ичига олади.

Methods in Enzymology

Methods in Enzymology даврий нашрларнинг серияси ScienceDirect: <http://www.sciencedirect.com/science/bookseries/00766879> платформасида тақдим этилади.

Бу даврий нашрларнинг серияси медицина биологик фанларнинг турли соҳаларида, биохимия соҳасида фаолият юритувчи олимлар, тадқиқотчилар учун қимматбаҳо нашр материалларини тақдим этади.

Optical Society of America

<http://www.opticsinfobase.org/>

Optical Society of America – оптика соҳаси бўйича мутахассисларнинг илмий ҳамжамияти ҳисобланади. Ёруғлик оптикаси ва фотоника бўйича олинган билимларни фанда, саноатда ва таълимда қўллаш масалалари билан шуғулланади. 2006 йилдан бошлаб, оптика ва турдош соҳалар бўйича 33000дан ортиқ журналларда чоп этилган тадқиқот натижалари билан таништиради.

Ovid

www.ovid.com

Бу марка остида 200 дан зиёд ахборот маҳсулотларини ўз ичига олган комплекс тақдим этилади. Шулар жумласидан библиографик маълумот базалари, китоб ва журналларнинг тўлиқ матнлари, шунингдек, алоҳида соҳа ва мавзулар бўйича ахборот таъминотини қўллаб қувватлайди. Мазмун жиҳатидан бизнес, молия, қишлоқ хўжалиги, табиий ва гуманитар фанларга оид соҳаларни қамраб олган бўлсада, Ovid асосий эътиборни медицина ва фармакологияга оид ресурсларга эътибор қаратади. 2001 йил Ovid га қўшилган SilverPlatter компаниясининг ахборот массиви асосий таркибий қисмларидан бири ҳисобланади.

Project MUSE

<http://muse.jhu.edu/>

Project Muse платформасидаги илмий электрон журналларнинг «Basic Research Collection» коллекцияси 200га яқин ижтимоий ва гуманитар фанларга оид тўлиқ матнли нашрларни ўз ичига олади. Хусусан, «Enterprise & Society», «Social Politics», «The Journal of Higher Education», «American

Journal of Mathematics», «Postmodern Culture», «Theory & Event» ва бошқа журналлар тақдим этилади. Архив 2001 йилдан бошланган.

Questel Patent

<http://www.questel.com/en/Prodsandservices/QPAT.htm>

QPAT дунёдаги етакчи патентли маълумот базалари ҳисобланади. USPTO, WIPO, EPO каби дунёнинг 75дан ортиқ патент идоралари томонидан тақдим этилган патентларни тўлиқ матнлари ва умумлаштирувчи аннотациялари, FamPat ва PlusPat ресурсларидан фойдаланишга имкон яратиш.

REAXYS

<http://www.reaxys.com>

REAXYS – бу химиклар учун янги ахборот ресурси бўлиб, қулай Web-интерфейсда органик, неорганик химия соҳасидаги ресурслар билан, химия бўйича патентлар билан ишлашга имкон яратади. Шу жумладан, Belshtein, Gmelin и Patent Chemistry Database маълумот базалари. Турли хил химик компонентлар, библиографик маълумотлар, химик реакциялар бўйича кидирувни (шу жумладан Belshtein, Gmelin и Patent Chemistry Database маълумот базалари) амалга ошириш имконини беради.

Sage

<http://www.sagepub.com/>

Sage нашриёти фан, технология ва медицина бўйича жаҳон илмий хамжамиятининг юқори баҳосини олган тўлиқ матнли коллекцияларни ўз ичига олган. "Materials Science" коллекциясига кирган 15 та журналдан 12 таси реферацияланадиган журналлар ҳисобланади. Мазкур коллекцияларга обуна бўлиш илмий кутубхонаар, фаннинг турли соҳаларида илмий ишланмалар билан шуғулланувчи университет кутубхоналар учун фойдалидир.

Sage Full-Text Collections да медицина ва соғлиқни сақлашга оид журнал материаллари тақдим этилади: "Materials Science Collection" и "Nursing & Health Science Collection". "Materials Science Collection" 15 та журнални ўз ичига олган бўлиб, 5800 мақоладан иборатдир. "Nursing & Health Science Collection" 7500 мақоладан иборат 26 та журнални ўз ичига олади.

Асосий мавзувий рубрикалар: психология, HRM, бизнес этикаси, экологик менежмент, лидерлик, ташкилий таълим, меҳнат иқтисоди, кичик бизнес бошқаруви, халқаро менежмент, электрон коммерция, нотижорат ташкилотлар менежменти, хизматлар соҳаси менежменти, маркетинг ва бошқ. Очиқ фойдаланиш учун журналларнинг ва рефератларнинг мундарижалари келтирилган. Журналларда Free Sample Issue имкони мавжуд. Рўйхатдан ўтгач, алоҳида журналларнинг алоҳида сонларига тезкор бепул фойдажаниш имкони берилади.

Sage STM (Science, Technology & Medicine)

<http://www.sagepub.com/home.nav>

STM – бу табиий фанлар, техника ва медицина соҳалари бўйича 100 дан ортиқ журналлар тўплами. Sage Publications компанияси материалшунослик, социология, криминалистика, этнология, психологияга оид гуманитар

журналлари билан машхур. Нашриётнинг 120 та журналлари АҚШ илмий ахборот институти маълумот базаларида келтириб ўтилади.

ScienceDirect

www.sciencedirect.com

Elsevier нашриётчилик корпорацияси маҳсулотларига фойдаланишга имкон берувчи маълумот базаси сифатида 1999 йил ташкил этилган. Кейинчалик унинг мазмуни кенгайди ва ҳозирги кунда ScienceDirect илмий ва техник ахборот, медицинага оид йирик ахборот манбаларидан бири ҳисобланади. 5,5 миллиондан зиёд илмий журнал ва китобларнинг, рефератларнинг маълумот базалари, фундаментал энциклопедик ва маълумотнома нашрларининг тўлиқ маълумот базаларини ўз ичига олади. Барча ҳужжатлар PDF-шаклда тақдим этилади. Баъзи материалларнинг PDF шакллари билан бир қаторда, HTML ёки TIFF шакллари ҳам тақдим этилади. Рўйхатдан ўтмаган фойдаланувчилар базада қўйилган барча журнал, китоб, энциклопедияларнинг мундарижаларини қўриш имконига эга. Шунингдек, тўловни амалга ошириш ва хоҳлаган манбага эга бўлиш Pay per view функцияси орқали амалга ошириладиган интерфейсга эга.

Scitation

<http://scitation.aip.org/>

Scitation платформаси 20 дан зиёд илмий жамиятларни нашриётларини электрон нашрларини йиғади. American Institute of Physics журналлари – табиий ва аниқ фанлар бўйича тадқиқот ташкилотларининг ва таълим муассасаларининг кутубхоналари учун зарур бўлган нуфузли илмий нашрлардир.

SPIE Digital Library

<http://spiedl.org/>

SPIE ресурслари тавсифи оптика ва фотоника, унга турдош бўлган соҳалар бўйича 260 000 дан зиёд мақолаларни (йилига 17 000 ортиқ янги мақолалар, конференция материаллари) ўз ичига олади. Тўлиқ матнлардан фойдаланиш: электрон шаклда фойдаланиш мумкин бўлган биринчи сондан (1990 й.), ҳозирги вақтга қадар.

STN International

stnweb.fiz-karlsruhe.de

Академик йўналишдаги 200 дан зиёд маълумот базаларини тўплайди. Шу жумладан, устунлик қилаётган соҳаларга алоҳида эътибор қаратиладию. Булар: химия, физика, геология, материалшунослик, биотехнология, энергетика, фармакология, токсикология, математика ва қишлоқ хўжалиги. Қидирув тизими web-интерфейс ва telnetга яқин бўлган қидирув механизмига эга. Баъзи ресурсларга 4 кунлик бепул синов фойдаланиш (IP-манзил асосида аниқланади) - STN Sneak Preview тақдим этилади.

Taylor & Francis Group

online-тизим номи

Informaworld

<http://www.informaworld.com/>

Taylor & Francis журналлари – универсал комплектлаш йўналишига эга кутубхоналар учун тавсия этиладиган нуфузли нашрлар ҳисобланади. Медицина, ҳаёт фаолияти ҳақидаги фанлар, ижтимоий гуманитар циклдаги йўналиш бўйича тўлдирилади. Манбаларнинг (журналлар) умумий миқдори – 1800 га яқин. Барча тақдим этиладиган журналлар – тўлиқ матнли. Асосан тўлдиришда медицина; ҳаёт фаолияти ҳақидаги фанлар, ижтимоий-гуманитар цикл, шу жумладан иқтисод ва бизнесга оид ресурсларга аҳамият қаратилади. Эркин фойдаланиш учун – журналларнинг мундарижаси, мақолаларнинг рефератлари ва библиографик тавсифи тақдим этилади.

Routledge Reference Religion Resource

<http://www.reference.routledge.com/public/religion.html>

Routledge Reference Religion Resource – диншунослик бўйича онлайн фойдаланиш имконини берадиган, бир вақтнинг ўзида бир қанча манбалардан топиш имконини берадиган замонавий қидирув тизимига эга энг яхши маълумотнома нашри ҳисобланади.

Бу ноёб коллекцияда қуйидагилар тақдим этилган:

- 14 000 зиёд диншуносликка нуфузли ишлар, шу жумладан, мумтоз энциклопедиялар: Протестантлик энциклопедияси, Папства энциклопедияси, Илк христианлик энциклопедияси, Ўлим ва ўлиш энциклопедияси, Диний Эркинлик энциклопедиясига эга

- Тадқиқотчи ва талабалар учун фанларни кенг диапозони, шу жумладан, фалсафа, тарих, осийё тадқиқотлари, социология фанлари;

- Мухаррир, муаллиф, мухарририят хизматчиларидан 3000 дан зиёд мақолалар;

- Соҳа йўналишлари - тарих, фалсафа ва дин социологиясидан тортиб, то янги диний ҳаракатлар, маҳаллий дин ва Ислом;

- Минглаб турли соҳаларга оид нуфузли муаллифлик мақолалари, шу жумладан, магия и алхимияю, Исломнинг келиб чиқиши ва тарқалиши, протестантлик ва католик миссионерлик, экологик ва медицина этикасига оид мақолаларни ўз ичига олади.

The American Association for the Advancement of Science (AAAS)

<http://www.sciencemag.org/>

Мультидисциплинар етакчи илмий журналлардан бири ҳисобланади. Дунёга машҳур илмий-оммабоп нашр Фанни ривожлантириш бўйича Америка ассоциацияси (AAAS) томонидан нашр этилиб, табиий ва амалий фанлар бўйича янги ишланмалар бўйича таҳлил, дунё бўйича илмий янгиликларни ёритади. Кўлами — 1997 й. ҳозирги вақтга қадар.

OECD

Иқтисодий ҳамкорлик ва ривожлантириш ташкилоти

http://oecdmoscoworg.83.com1.ru/oecd_i.html

• 30 та демократик мамлакатлар ҳокимятларининг бозор иқтисодиёти шароитида, хўжалик фаолияти ва глобализация натижасида иқтисодий, ижтимоий вазибаларни ечиш, атроф муҳит ифлосланиши муаммолари юзасидан бирлашуви.

- OECD қиёсий таҳлил ва кўпдаражали кооперация муаммоларини прогнозлаш бўйича маълумот базаларини шакллантирган ва қўллаб қувватлайди.

OECD РЕСУРСЛАРИ

- OECD электрон кутубхонаси ноёб сервис билан қуроллантирилган бўлиб, барча китоблар, ҳисоботлар, йилномалар, иш қоғозлари, даврий нашрлар ва маълумот базаларидан фойдаланишга имкон яратади.

- SourceOECD илк фаолиятини 2000 йил ноябрида бошлаган бўлиб, ҳозирда дунёнинг 5.000 дан ортиқ ташкилотлари обуна бўлмоқда.

- SourceOECD объединяет 20 та мавзувий китоб коллекцияларини, 24 даврий ва 3 та маълумотнома нашрлар, 24 OECD статистик маълумот базалари ва 10 IEA статистик маълумот базаларини бирлаштиради.

- База 2.000 дан зиёд китоблар, 1.500 та вақтли нашрлар, 90 миллион статистик маълумотлар нашрларини ўз ичига олади.

Politics and International Relations Resource

<http://www.reference.routledge.com/public/politics>

Сиёсат ва халқаро муносабатлар соҳасидаги энг яхши маълумотнома нашрлардан онлайн фойдаланишга имкон беради.

Бир вақтнинг ўзида барча манбалардан қидирувни амалга оширишга имкон яратувчи замонавий қидири механизмига эга ноёб электрон коллекцияга эга.

Мақолаларни ёзишда 2000 дан ортиқ муҳаррирлар, муаллифлар, муҳарририят ҳодимлари иштирок этишга.

Коллекцияда қуйидагилар тақдим этилади:

- 16 000 дан зиёд матнлар варроғи – «Бирлашган Миллатлар Ташкилоти энциклопедияси», «Халқаро келишувлар энциклопедияси», «Инсон ҳуқуқлари энциклопедияси», «Сиёсий иқтисод энциклопедияси», словарь «Замонавий сиёсат» (сериялар бўйича) каби классик кўп томли ва бир томли материаллар;

- Асосий мавзу ичида: экология ва атроф муҳитни муҳофаза қилиш, гендерлик сиёсати, хавфсизлик масалари, турли хил сиёсий ғоялар (анархизм, фашизм, либерализм, социализм ва бошқ.) каби бир қатор қуйидаги предмет соҳаларга оид материаллар;

- Қуйидаги мавзулар бўйича минглаб муаллифлик мақолалари: ҳокимият, сиёсий партиялар, дипломатия; химик қуроллар ва химик қуроллар бўйича Конвенция (CWC); эркинлик учун кураш; терроризм ва терроризмни молиялаштириш; иммиграцион сиёсат ва шахсинг даҳлсизлиги; NAFTA ва ОПЕС сингари халқаро ташкилотлар фаолияти;

- Нафақат сиёсат ва халқаро муносабатлар, балки ҳуқуқ, фалсафа, тарих, социология, осие муаоммоларини тадқиқ этиш масалаларига оид материаллар;

- Коллекция мавзулари талабалар ва тадқиқотчилар учун қизиқарли ва фойдалидир.

East View компанияси

<http://eastview.com/>

East View (Ист Вью) Миннеаполисда (АҚШ) жойлашган халқаро компания бўлиб, Россия ва Украинада офислари мавжуд. Компания 1989 йилда ташкил топган. Фаолиятининг асосий йўналишларидан бири рус тилдаги элетрон ресурсларни тақдим этиш ҳисобланади. Асосан Ғарбий Европа, АҚШ ва Японияда жойлашган йирик оммавий кутубхоналар, университетлар ва илмий марказлар компаниянинг маълумотлар базаларига обуна бўлади. Компаниянинг East View Publications (Ист Вью Пабליкейшнс) фирмаси рус тилдаги онлайн маълумотлар базаларини тақдим этади. Россия нашрларининг маълумотлар базаларидан Гарвард, Йэль, Принстон, Нью-Йорк, Чикаго, Мичиган, Индиана университетлари ҳамда АҚШ ва Европадаги ўнлаб илмий муассасалар ва оммавий кутубхоналар фойдаланади. East View Publications умумий маълумотлари ва ресурсларидан <http://www.eastview.com/> , <http://news.mosinfo.ru> <http://www.ebiblioteka.ru/> сайтларда фойдаланиш мумкин. «ИВИС» МЧЖ компанияси East View Information Services, Inc. Америка компаниясининг Россия ва МДХ мамлакатларидаги расмий ҳамкори ва эксклюзив дистрибьютори ҳисобланади. East View Publications маълумотлар базалари ижтимоий ва гуманитар фанлар, ҳарбий мавзуга доир манбалар, Россия ва МДХ мамлакатларидаги ахборот агентликларнинг янгиликлари, Россия, МДХ ва Болтиқбўйи мамлакатларининг марказий ва минтақавий даврий нашрлари, шунингдек Россия парламент нашрларини ўз ичига олган.

РФ Фанлар Академиясининг баъзи бир нашрлари, Украина, Болтиқбўйи ва МДХ бошқа мамлакатларининг даврий нашрлари "Ист Вью" маълумотлар базаларида эксклюзив тартибда тақдим этилган. Манбаларнинг умумий сони 5000ни ташкил этади. Уларнинг хронологик даври 90-йилларнинг ўрталаридан ҳозирги кунгача бўлган даврни қамраб олади. Манбалар босма нашрларга мувофиқ равишда базаларга тўлиқ жойлаштирилган.

Маълумотлар базаларининг қисқача тавсифи:

1. Россиянинг марказий газетлари – Central Russian Newspapers (UDB-COM)

Бу база Москва ва Санкт-Петербургда чоп этиладиган 46та газеталардан ташкил топиб, 800 000га яқин мақолаларни ўз ичига олган. Архив чуқурлиги асосан 1997 йилдан бошланади.

2. Россиянинг минтақавий газеталари – Regional Newspapers (UDB - REG)

Мазкур маълумотлар базаси Россиянинг барча ҳудудлари, шу жумладан Шимолий Кавказ ва Сибир ҳудудларида чоп этиладиган 82дан ортиқ газ ва нефть саноатига доир нуфузли газеталарни ўз ичига олади. Архив чуқурлиги асосан 2000 йилдан бери ҳисобланади.

3. Янгиликлар – Data base of Russian/NIS Newswires (UDB - NEWS)

Ушбу база Россиянинг 4та ахборот агентлигининг рус ва инглиз тилдаги (2 манба) янгиликлари, шунингдек Марказий Осиё ҳудудининг янгиликларини (Asia-Plus) ўз ичига олади. Бу базадаги маълумотлар ҳар куни янгиланади. Мақолаларнинг умумий сони 350 000ни ташкил этади.

4. Ижтимоий ва гуманитар фанлар. Россия журналлари - Social Sciences&Humanities from Russia. (UDB - EDU)

Бу маълумотлар базаси 51та илмий ва бадиий-адабий журналлар, шу жумладан Россия ФА нашриётининг 31та журналларини ўз ичига олган. Архив чуқурлиги 2000 йилдан бошланади. Маълумотлар мунтазам янгиланади.

5. РФ Парламент нашрлари - Database of Russian Duma Publications (UDB-GOV). Мазкур база 18та парламент нашрларидан иборат. Архив чуқурлиги 1999 йилдан бери ҳисобланади. Базадаги маълумотлар домий равишда янгиланади.

6. Ҳарбий ва мудофаа мавзусига оид Россия журналларининг маълумотлар базаси – Universal Database of Russian Military and Security Periodicals (UDB-MIL). Ушбу база Россиянинг турли ҳудудларидаги мустақил ва давлат нашрларнинг 48та манбаларидан ташкил топган. Архив чуқурлиги 1999 йилдан бошланади. Маълумотлар мунтазам янгиланади.

7. МДҲ ва Болтиқбўйи мамлакатларидаги марказий нашрларнинг маълумотлар базаси The Universal Database of CIS and Baltic Newspapers. Бу база Беларус, Украина, Молдова, Грузия, Арманистон, Озарбайжон, Қирғизистон, Туркменистон, Қозоғистон, Тожикистон ва Болтиқбўйи мамлакатларида чоп этиладайган 28та даврий нашрларни ўз ичига олган. Архив чуқурлиги 2000 йилдан бери ҳисобланади.

Дастур 2 режимда: соддалаштирилган (калит сўзлар бўйича) ва сатрлар бўйича қидирувни амалга ошириш имкониятини беради. Компаниянинг маълумотлар базалари асосан миллий ва минтақавий кутубхоналар, тадқиқотчилар, олимлар ва мутахассислар учун мўлжалланган. Фойдаланувчиларнинг мақсадли гуруҳи – бу талабалар, анъанавий (классик) ва гуманитар фанларга ихтисослашган университетлар, ҳарбий ОТМ ўқитувчилари ва ходимлари, ахборот кутубхона ходимлари ва китобхонлари, ИТИ илмий ходимлари, қонунчилик ва ижро этувчи ташкилотларнинг вакиллари ҳисобланади.

IV. БЎЛИМ

АМАЛИЙ МАШЎУЛОТ
МАТЕРИАЛЛАРИ

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-амалий машғулот. : EBSCO PUBLISHING, ProQuest. Springer, Oxford University Press Emerald, IVIS ва бошқалар.

EBSCO PUBLISHING, ProQuestSpringer, Oxford University Press Emerald, IVIS ва бошқалар.

EBSCO Information Services

Дунёдаги (АҚШ) энг йирик компанияларидан бири бўлиб, таълим ва илмий фаолият учун ахборотни етказиб берувчи илғор таъминотчи ҳисобланади. Ўз фаолиятини 1944 йилдан бери олиб боради. Кўплаб йирик давлат ва университет қошидаги кутубхоналар, ахборот марказлари, Европа, АҚШ ва бошқа мамлакатларнинг йирик ташкилотларининг ҳамкоридир.

Бугунги кунда EBSCO – бу:

- **375** дан ортиқ, билимнинг барча соҳаларини қамраб олувчи тўлиқ матнли маълумот базалари;

- **300 000** дан ортиқ аудиокитоблар ва электрон нашрлар;

- дунё бўйича **50,000** га яқин мижозлар;

- *Library Journal* маълумотларига кўра АҚШнинг академик ва оммавий кутубхоналари сўровида EBSCO маълумот базалари энг яхши деб тан олинган. Асосий йирик базалари қуйидагилардир:

Business Source Complete – ўз ичига тўлиқ матн ва библиографик маълумотларнинг кенг коллекциясини ўз ичига олган бизнесга оид илмий маълумотлар базаси. Бу маълумотлар базаси тавсия этадиган муҳим илмий журналларнинг кўрсаткич ва маълумотлари 1886 йилдан то бугунги кунни қамраб олади. Бундан ташқари, 1 300 журналларнинг қидирув имкониятига эга ҳаволалар берилган.

Academic Search Premier – ушбу мултидисциплинар маълумотлар базаси 4 600 дан зиёд журналларни тўлиқ матнларини ўз ичига олади. Булардан, 3 900 га яқин номдагилари олдиндан рецензияланган. 1975 йилдан ҳозирги вақтга қадар 100 дан ортиқ журналларни PDF форматдаги нусхалари шакллантирилган.

Newspaper Source – кундалик газеталарнинг маълумот базалари. Обеспечивает доступ к полным текстам избранных статей америка минтақавий ва халқаро газеталарнинг танланган мақолаларининг тўлиқ матнидан, ахборот агентликлари обзори USA today, Christian Science Monitor и Times(Лондон) лардан эркин фойдаланишга имкон яратади. обзорам информационных агентств, полные тексты. Маълумотлар банки 240 дан зиёд газета ва бошқа манбаларнинг тўлиқ матнларини қамраб олади.

Health Source - Consumer Edition - база данных по медицине и общественному здравоохранению. Health Source: Nursing/Academic Edition - база данных по здравоохранению медицина ва соғлиқни сақлаш соҳасидаги

мутахассислар, илмий ходимлар ва ишчилар (хусусан хамширалар) учун мўлжалланган мазмунли ахборот ресурси ҳисобланган маълумотлар базаси.

Masterfile Premier – универсал контентнинг кўп профилли базаси, илмий ва илмий-оммавий журнал нашрларининг библиографик ҳаволалари, реферат ва тўлиқ матнларидан фойдаланишга имкон яратади. Умумий йўналишдаги фан соҳалари бўйича тўлиқ матнга эга маълумотномалар, биографиялар, тасвир, карталар, байроқларнинг коллекцияларини қамраб олади.

MEDLINE – медицина бўйича тўлиқ маълумотлар базаси. MEDLINE содиржит обширную информация по медицина бўйича, жумладан, касалларни парвариш қилиш, стоматология, ветеринария, соғлиқни сақлаш тизими ва ҳ.к. Бўйича кенг қамровли ахборотни ўз ичига олади.

АҚШнинг Миллий Тиббий Кутубхонаси томонидан яратилган энг йирик тиббий журналларнинг библиографик маълумотлар базаси.

Alt health Watch – Холлистик тиббиётга оид маълумотлар базаси. Таъсир соҳалари: Игна билан даволаш, Ароматерапия, Мануал терапия, Хитой тиббиёти, Гомеопатия.

Dentistry and Oral Science Source – Тиббиёт. Стоматология соҳасидаги тадқиқотчилар, ўқитувчилар, талабалар ва шифокорлар учун мўлжалланган.

Косметик стоматология, анестезиология, болалар стоматологияси ва шу каби соҳаларни уз ичига олади.

Dynamed – Тиббиёт. Тиббиёт ходимларига мўлжалланган минглаб мавзуларни қамраб олган клиник маълумотлар.

Global Health – Соғлиқни сақлаш соҳасидаги мутахассисларга оид оммабоп маълумотлар базаси.

International Pharmaceutical Abstract – дори-дармонлар терапияси ва фармацевтикага доир маълумотлар базаси.

Green File – Атроф-муҳит, Қишлоқ хўжалиги, экотизимлар ва шу каби мавзуларга оид илмий ва илмий-оммабоп ресурслар тўплами.

Green File – Атроф-муҳит, Қишлоқ хўжалиги, экотизимлар ва шу каби мавзуларга оид илмий ва илмий-оммабоп ресурслар тўплами.

Art and Agritecture Complete - Санъат, Рассомчилик ва Архитектура. Таъсир соҳалари: Қадимийлик, Археология, Презервация технологиялари, Декоратив ва График санъат, Интерьер ва Ланшафт Дизайн, Фотосурат, Ҳайкалтарошлик ва ҳ.к.

Energy and Power Source – Энергетика, Газ ва Нефть соҳасидаги мутахассислар, ишчилар ва илмий ходимлар учун мўлжалланган тўлиқ матнли ахборот ресурси.

Engeneering Source – барча мутахассисликдаги муҳандисларга оид маълумотлар базаси (дарсликлар, маълумотномалар, мультимедиа кулланмалари, илмий журналлар).

Garden, Landscape and Horticulture Complete – Ботаника, Боғбончилик ва ланшафт дизайн бўйича маълумотлар базаси.

Health Source: Nurceuing/Academic Eddition - соғлиқни сақлаш соҳасидаги мутахассислар, илмий ходимлар ва ишчилар (хусусан хамширалар) учун мўлжалланган мазмунли ахборот ресурси.

Hospitality and Tourism Complete – Туризм ва Меҳмонхона бизнесининг илмий ва услубий асосларига оид маълумотлар базаси.

Humanities Full Text (H.W.Wilson) – гуманитар фанлар бўйича маълумотлар базаси.

International Pollitical Science Abstracts – сиёсий фанлар бўйича тадқиқотчиларга мўлжалланган маълумотлар базаси.

Legal Collection – Ҳуқушунослик фанларига мансуб улкан маълумотлар базаси.

Library and Unformation Science Source – Ахборот ва кутубхона фаолиятини ривожланишининг илмий ва амалий томонларига оид маълумотлар базаси.

Masterlife Complete – бир хил йуналишдаги юкори рейтингли нашриётларнинг катта миқдордаги тўлиқ матнли журналларини ўз ичига олган тўплам.

Middle Eastern and Central Asian Studies – Яқин Шарқ ва Ўрта Осиёдаги мамлакатлар ва одамлар ҳақидаги сиёсий ва ижтимоий маълумот.

Newspapers Source – ушбу тўплам АҚШнинг 45 дан зиёд миллий ва халқаро газеталарини, CBS News, CNN, Fox News ва бошқа шу каби каналларнинг теле- ва радио- янгиликларини ўз ичига олади.

Petroleum Abstracts Tulsa Database – Нефть ва газ саноатидаги мутахассисларига мўлжалланган турли хил илмий ресурслар (илмий журналлар, маколалар, қўл ёзмалар, маълумотномалар).

Polymer Library – Пластик, резина, полимер композитлар ва клей каби кимёвий материалларга доир дунёдаги энг улкан маълумотлар базаси. Бу тўпламга илмий журналлар, конференциялар тўпламлари, китоблар, ҳисоботлар ва ҳ.к. киради.

Professional Development Collection – ушбу тўплам таълим ривожланишининг илмий асослари ва амалий жихатларига оид 500дан ортик илмий журналларни ўз ичига олади.

Psychology and Behavioural Science Collection – Психология бўйича тўлиқ матнли ресурс.

Textile Technology Complete, World Textile – Тўқимачилик саноатидаги мутахассислар, олимлар, ўқитучилар ва талабалар учун мўлжалланган маълумотлар базаси.

Library, Information Science & Technology Abstracts (LISTA) База кутубхоначилик бўйича кенг қамровли тўлиқ маълумот базасига эга. Кўрсаткич ўз ичига 560 та асосий журналлар, тахминан 50 приоритетных журналлар ва 125 га яқин танланган журналлар, шунингдек, китоблар, тадқиқотлар бўйича ҳисоботлар, конференция тўпламларини ўз ичига олади. Мазмунан кутубхоначилик иши, классификация, каталоглаштириш, библиометрия, ахборотга бўлган онлайн кириш, ахборот менежменти ва

бошқа масалаларни қамраб олади. База 1960-йиллар ўрталарига оид ахборотларни ўз ичига олади.

ERIC (Educational Resource Information Center) – таълим масалалари бўйича маълумотлар базаси. Таълим масалаларига оид тўпламлар, илмий журналлар тўпланган.

GreenFILE – мазкур маълумотлар базаси инсоннинг атроф муҳитга таъсири аспектларини очиқ берувчи кенг қамровли ахборот берувчи манба ҳисобланади. Бу экологик қурилишлар, атроф муҳитни ифлосланиши, қишлоқ хўжалигини ривожланиши, энергия манбаларини янгилаши, чиқиндиларни қайта ишлаш ва бошқа бир қатор муаммоларга оид тўлиқ кенг қамровли ахборот берувчи илмий, оммавий ишларни ўз ичига олади. Маълумотлар базаси 384000 ёзувни ўз ичига олган предмет кўрсаткич ва рефератларни ўз ичига олиб, улардан 4700 ёзувлар тўлиқ матни билан эркин фойдаланишга қўйилган

AHFS Consumer Medication Information - AHFS Consumer Medication Information – бу инглиз ва испан тилларидаги дори маҳсулотларининг ахбороти бўйича манба ҳисобланади. соғлиқни сақлаш тизимидаги Америка фармацевтлар жамияти (AHFS) томонидан нашр этиладиган ресурс истеъмолчилар учун тушунарли бўлган тилда ёритилган ахборотни ўз ичига олувчи мингдан ортиқ монографияни ўз ичига олади.

Regional Business News – бизнесга оид минтақавий нашриётларнинг тўлиқ маълумотлар базасини ўз ичига олади. Regional Business News 80 дан зиёд АҚШнинг йирик шаҳар ва қишлоқларида чоп этилган минтақавий тўлиқ маълумотлар базасини ўз ичига олади.

Business Source Premier - 2 300 дан ортиқ бизнесга оид журналларнинг тўлиқ матнли ва 1100 дан ортиқ рецензияланган нашрларнинг маълумот базалари тўплами. 1886 йилдан бошлаб маълумотларни ўз ичига олган манбаларнинг тўлиқ матни, шунингдек 1998 йилги манбалардан қидирув учун ҳаволалар тақдим этилган.

Business Source Complete Database

www.ebscohost.com

Business Source Complete - 2500 га яқин тўлиқ матнли журналлардан иборат маълумотлар базаси. Архив кўлами 1886 йилгача. Қўшимча тўлиқ матнли манбалар ўз ичига молиявий маълумотлар, китоб сериялари, монографиялар, маълумотномалар, конференция материаллари, саноатнинг турли соҳалари бўйича ҳисоботлар, бозор таҳлили, мамлакатлар бўйича ҳисоботлар, компания профили, SWOT.

CAB International

CAB Abstracts

<http://www.cabi.org/datapage.asp?iDocID=165>

CAB Abstracts - The World's Leading Agriculture Database - CAB International компанияси технологиялари ва қишлоқ хўжалигига оид Халқаро ахборот тизими. 11 минг энг яхши қишлоқ хўжалигига оид журналларга библиографик ёзувлар ва рефератларни ўз ичига олади.

Мавзувий рубрикалар: экология, табиатни муҳофиза қилиш, ботаника, биология, қишлоқ хўжалиги иқтисоди, ветеринария, ўрмон хўжалиги, мелиорация, ўғитлар, зараркунандалар, ўсимликларни муҳофиза қилиш, боғдорчилик.

AGRICOLA - Agricultural On-Line Access

<http://agricola.nal.usda.gov/>

AGRICOLA - EBSCO платформасидаги АҚШнинг қишлоқ хўжалигига оид ахборот тизими. Қишлоқ хўжалигига оид реферативная база библиографик ёзувлар ҳамда қишлоқ хўжалиги ва турдош соҳалар бўйича дунёдаги чоп этилаётган нашрларнинг рефератив хужжатларини тақдим этади.

• Тематик рубрикалари: экология, табиатни муҳофиза қилиш, ботаника, биология, қишлоқ хўжалиги иқтисоди, ветеринария, ўрмон хўжалиги, қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини ташкил этиш ва бошқариш, қишлоқ хўжалиги механизацияси, тупроқшунослик, агротехника, қишлоқ хўжалиги мелиорацияси, ўғитлар, зараркунандалар, ўсимликларни касалликлардан ҳимоя қилиш, боғдорчилик, мева етиштириш, сабзавотчилик, чорвачилик, чорвачилик маҳсулотлари, асаларишунослик, овчилик, балиқ овлаш, балиқчилик, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш.

• АҚШ Миллий қишлоқ хўжалиги кутубхонаси томонидан 1970 йилдан олиб борилади.

- ҳажми 4 млн. ёзувлар
- инглиз тилида
- тўлдирилиши – ҳар кварталда.

AGRIS - International Information System for the Agricultural Sciences and Technology <http://www.fao.org/agris>

Қишлоқ хўжалиги соҳаси ва технологияларига оид халқаро ахборот тизими. Қишлоқ хўжалигига оид реферативная база библиографик ёзувлар ҳамда қишлоқ хўжалиги ва турдош соҳалар бўйича FAO га аъзо мамлакатлари нашрларининг рефератив хужжатларини тақдим этади.

Тематик рубрикалари: экология, табиатни муҳофиза қилиш, ботаника, биология, қишлоқ хўжалиги иқтисоди, ветеринария, ўрмон хўжалиги, қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини ташкил этиш ва бошқариш, қишлоқ хўжалиги механизацияси, тупроқшунослик, агротехника, қишлоқ хўжалиги мелиорацияси, ўғитлар, зараркунандалар, ўсимликларни касалликлардан ҳимоя қилиш, боғдорчилик, мева етиштириш, сабзавотчилик, чорвачилик, чорвачилик маҳсулотлари, асаларишунослик, овчилик, балиқ овлаш, балиқчилик, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш

FAO аъзо мамлакатларининг миллий марказлари ва Римдаги AGRIS Мувофиқлаштирувчи маркази Координационним центром в Риме с 1975 йилдан олиб борилади.

- Ҳажми 3,7 млн. ёзувлар
- Инглиз тилида

**OXFORD UNIVERSITY PRESS SPRINGER SCIENCE AND
BUSINESS MEDIA**

Компания хақида қисқача маълумот

Oxford University Press нашриёти Оксфорд университетининг бўлинмаларидан бири бўлиб, 1478 йилдан бери иш юритади. Унинг фаолияти илмий нашрлар воситасида бутун дунёда таълим ва илмий фаолиятни ривожлантиришга қаратилган.

Oxford University Press корпоратив, илмий, давлат, тиббий, ҳуқуқий кутубхоналарни ўз ичига олган турли ташкилотларнинг фойдаланувчиларига электрон ресурслардан эркин фойдаланиш имкониятини беради.

Нашриёт илмий-тадқиқот журналлар, шунингдек илмий ва маълумотнома нашрларни электрон шаклда тақдим этади. Журнал ва онлайн ресурслар гуманитар, ижтимоий, табиий фанлар, тиббиёт ва ҳуқуқ каби мутахассисликларнинг асосий қисмини ўз ичига олади.

Электрон ресурслар дарс бериш ва тадқиқот ўтказиш учун мўлжалланган функционал имкониятларни, шунингдек улардан кутубхонада фойдаланишни амалга оширадиган қатор бепул вазифаларни тақдим этади.

Ресурслар шарҳи

Оксфорд университети қошидаги нашриёт тиббий, ҳуқуқий, гуманитар, ижтимоий, табиий фанлар бўйича қатор электрон ресурсларни нашр этади. Мутахассисликлар бўйича асосий ресурсларнинг рўйхати:

Санъат ва архитектура

<i>Benezit Dictionary of Artists</i>	<i>Oxford Journals Humanities</i>
<i>Berg Fashion Library</i>	<i>Collection</i>
<i>Grove Art Online</i>	<i>Very Short Introductions Online</i>
<i>Oxford Bibliographies</i>	

Биографик нашрлар

Oxford Dictionary of National Biography
Who's Who and Who Was Who Online
Very Short Introductions Online

Бизнес ва бошқарув

<i>International Commercial Arbitration</i>	<i>Oxford Handbooks Online</i>
<i>International Commercial Law</i>	<i>University Press Scholarship Online</i>
<i>Oxford Bibliographies</i>	<i>Very Short Introductions Online</i>

Қадимги дунё тарихи ва архиология

<i>Oxford Bibliographies</i>	<i>University Press Scholarship Online</i>
<i>Oxford Handbooks Online</i>	<i>Very Short Introductions Online</i>
<i>Oxford Journals Humanities</i>	
<i>Collection</i>	

Иқтисод ва молия

<i>Oxford Handbooks Online</i>	<i>Oxford Scholarly Editions Online</i>
<i>Oxford Journals Social Sciences</i>	<i>University Press Scholarship Online</i>
<i>Collection</i>	<i>Very Short Introductions</i>

Таълим ва педагогика

Oxford Bibliographies
University Press Scholarship Online
Very Short Introductions Online

Радио, Телевидение ва Кино

Oxford Bibliographies *Who's Who and Who Was Who*
University Press Scholarship Online *Online*
Very Short Introductions Online

Тарих

Electronic Enlightenment *Oxford Journals Humanities*
Oxford Bibliographies *Collection*
Oxford Dictionary of National *Oxford Reference*
Biography *Oxford Scholarly Editions Online*
Oxford Handbooks Online *University Press Scholarship Online*
Oxford Historical Treaties *Very Short Introductions Online*
Oxford History of Western Music *Who's Who and Who Was Who*
Online

Тил ва лингвистика

Oxford Bibliographies *Oxford Reference*
Oxford Dictionaries *Oxford Scholarly Editions Online*
Oxford English Dictionary *University Press Scholarship Online*
Oxford Handbooks Online *Very Short Introductions Online*
Oxford Journals Humanities
Collection

Юриспруденция ва ҳуқуқ

Financial and Banking La *Oxford Historical Treaties*
International Commercial Arbitration *Oxford Journals Law Collection*
International Commercial Law *Oxford Reports on International Law*
Investment Claims *Oxford Scholarly Authorities on*
Max Planck Encyclopedia of Public *International Law*
International Law *Private International Law*
Oxford Bibliographies *University Press Scholarship Online*
Oxford Competition Law *US Constitution Law*
Oxford Constitutions of the World *Very Short Introductions Online*
Oxford Handbooks Online

Адабиёт

Electronic Enlightenment *Oxford Reference*
Oxford Bibliographies *Oxford Scholarly Editions Online*
Oxford Handbooks Online *University Press Scholarship Online*
Oxford Journals Humanities *Very Short Introductions Online*
Collection

Математика ва табиий фанлар

Electronic Enlightenment *Oxford Journals Mathematics and*
Oxford Bibliographies *Physical Sciences Collections*
Oxford Handbooks Online *Oxford Reference*

<i>University Press Scholarship Online</i>	<i>Very Short Introductions Online</i>
	<u>Медицина</u>
<i>AMA Manual of Style</i>	<i>Oxford Medicine Online</i>
<i>Mayo Clinic Toolkit</i>	<i>University Press Scholarship Online</i>
<i>Oxford Journals Medicine Collection</i>	<i>Very Short Introductions Online</i>
	<u>Музыка</u>
<i>Oxford Bibliographies</i>	<i>Oxford Scholarly Editions Online</i>
<i>Oxford Handbooks Online</i>	<i>Grove Music Online</i>
<i>Oxford History of Western Music</i>	<i>University Press Scholarship Online</i>
<i>Oxford Journals Humanities Collection</i>	<i>Very Short Introductions Online</i>
	<u>Философия</u>
<i>Electronic Enlightenment</i>	<i>Oxford Reference</i>
<i>Oxford Bibliographies</i>	<i>Oxford Scholarly Editions Online</i>
<i>Oxford Handbooks Online</i>	<i>University Press Scholarship Online</i>
<i>Oxford Islamic Studies Online</i>	<i>Very Short Introductions Online</i>
<i>Oxford Journals Humanities Collection</i>	
	<u>Политология, Дипломатия, Халқаро муносабатлар</u>
<i>Electronic Enlightenment</i>	<i>Sciences Collection</i>
<i>Max Planck Encyclopedia of Public International Law</i>	<i>SIPRI Yearbook Online</i>
<i>Oxford Bibliographies</i>	<i>University Press Scholarship Online</i>
<i>Oxford Historical Treaties</i>	<i>Very Short Introductions Online</i>
<i>Oxford Islamic Studies Online</i>	<i>Who's Who and Who Was Who Online</i>
<i>Oxford Journals Social</i>	
	<u>Психология ва нейробиология</u>
<i>Oxford Bibliographies</i>	<i>Oxford Medicine Online</i>
<i>Oxford Clinical Psychology</i>	<i>University Press Scholarship Online</i>
<i>Oxford Handbooks Online</i>	<i>Very Short Introductions Online</i>
<i>Oxford Journals Mathematics, Physical Sciences, and Medicine Collections</i>	
	<u>Диншунослик</u>
<i>Electronic Enlightenment</i>	<i>Oxford Reference</i>
<i>Oxford Biblical Studies</i>	<i>Oxford Scholarly Editions Online</i>
<i>Oxford Bibliographies</i>	<i>Social Explorer</i>
<i>Oxford Handbooks Online</i>	<i>University Press Scholarship Online</i>
<i>Oxford Islamic Studies Online</i>	<i>Very Short Introductions Online</i>
<i>Oxford Journals in Humanities and Social Sciences</i>	
	<u>Ижтимоий фанлар</u>
<i>Berg Fashion Library</i>	<i>Oxford Bibliographies</i>
<i>Encyclopedia of Social Work</i>	<i>Oxford Handbooks Online</i>

Oxford Islamic Studies Online
Oxford Journals in Social Sciences
Oxford Reference
SIPRI Yearbook Online

Social Explorer
University Press Scholarship Online
Very Short Introductions Online

Oxford Journals Collection

Oxford Journals Collection – 285 нашрларни ўз ичига олган илмий журналлар тўплами бўлиб, сифатли ва фойдали маълумотларни тақдим этади. 1996 йилдан бошлаб чоп этилган нашрлардан эркин фойдаланиш мумкин. 1996 йилгача чоп этилган журналлар Oxford Journals Archive базасида мавжуд. Бешта мутахассисликларга доир журналлар кенг қўламдаги долзарб тадқиқотлардан эркин фойдаланиш имкониятини таъминлайди.

Мутахассисликлар:

Гуманитар фанлар– 77 журнал

Ҳуқуқ– 49 журнал

Биологик-тиббий фанлар– 102 журнал

Математика ва табиий фанлар– 117 журнал

Ижтимоий фанлар – 92 журнал

Oxford Handbooks Online

Oxford Handbooks Online (ОНО) - ижтимоий ва гуманитар фанлар бўйича тақриз қилинган мақолалар тўпламидир. Мазкур тўпланда 325дан ортиқ маълумотномалар, видео ва расмларга эга булган 13000дан зиёд мақолалар мавжуд. Мақолалар тақриз қилиниб, босма шакли чикмасдан олдин онлайн нашр этилиши боис олимлар маълум соҳадаги энг сўнгги ютуқлар билан тез танишиб чиқишлари мумкин.

Мутахассисликлар:

Бизнес ва бошқарув

Адабиёт

Молия ва иқтисод

Музыка

Тарих

Фалсафа

Ҳуқуқ

Политология

Тилшунослик

Психология

Oxford Reference

Oxford Reference 24 та йўналиш бўйича 2 миллиондан ортиқ рақамланган мақолалардан иборат бўлган Оксфорд университетининг маълумотнома нашри ҳисобланади. Унинг таркибига тақриз қилинган мақолалар, мавзули ҳаволалар (ссылкалар), иқтибослар (цитаталар), инглизча луғатлар, икки тилли луғатлар каби бўлимлар киритилган.

Oxford Scholarship Online

Oxford Scholarship Online (OSO) – 10000дан зиёд илмий ишлар ва 170000 расмлардан эркин фойдаланиш имкониятини берадиган, кенг қўламли ва доимий равишда янгиланадиган кутубхона. Гуманитар, ижтимоий, тиббий, ҳуқуқий ва табиий фанлар бўйича 20та мавзули модуллардан таркиб топган. Бу ерда 8900 муаллифларнинг нашрлари мавжуд. Муаллифлар рўйхати классиклардан бошлаб замонавий муаллифларгача фарқ қилиб, нобел мукофоти совириндорларини ҳам ўз ичига олган.

OSO қуйидаги имкониятларни тақлиф этади:

- қидирув натижаларини филтрлаш, яъни берилган натижалар шаклини (қисқа ва тўлиқ) танлаш имконияти, очик ва ёпик тарздаги натижаларнинг тақдимоти

- мутахассисликлар бўйича қидирув
- аннотацияларни кўриб чиқиш
- онлайн ўқиш ва юклаш

Oxford English Dictionary

Оксфорд луғати (*Oxford English Dictionary*) – 600000 замонавий ва эскирган сўзларнинг талаффузи, маъноси ва тарихи бўйича маълумот беради. Бу ерда 3 миллион иқтибослар, шунингдек инглиз нутқининг 1000 йиллик ҳаёт даври мобайнидаги инглиз тили ва айрим инглиз сўзларнинг тарихи акс эттирилган тезаурусдан эркин фойдаланиш имконияти мавжуд. *Oxford English Dictionary*нинг вақт кўламлари муайян сўзларнинг мавзу, минтақа ёки келиб чиқишига қ араб инглиз тилида қачон пайдо бўлганларини аниқлашга ёрдам беради. Ҳар тўрт йилда янги ва кўриб чиқилган сўз маънолари билан тўлдирилади.

Grove Art Online

Grove Art Online – жаҳон санъатига бағишланган илмий энциклопедия бўлиб, фовизм, Фрида Кало каби турли мавзуларга доир мақолалардан ва тадқиқотни чуқурлаштиришга имкон берувчи библиографик маълумотлардан иборат. 500000дан зиёд библиографик ҳаволалар, 45000 муаллифлик мақолалар, 6000 суратлар, 21000 рассомларни, архитекторни, ҳомийларни, коллекторларни, галеристларни, назариётчиларни, ёзувчиларни, олимларни ва х.к.биографилари мавжуд. Бу ерда Sibelius дастури асосида яратилган 500дан зиёд мусиқий намуналар воситасида турли мусиқий йуналишлар ва бастакорлар (хабанердан тортиб Генделгача) ҳақида тушунчага эга бўлиш мумкин. *Grove Music Online*

Oxford Medicine Online

Oxford Medicine Online – 85 тиббий соҳаларни ўз ичига олган онлайн-ресурслар тўплами. Мазкур ресурс мунтазам равишда янгиланиб, 700 нашрлар, 40000 расм, график ва диаграммалар, 750 видеоматериаллар, шунингдек тест тошириқлари ёрдамида тиббий ходимларнинг билим даражаларини текширишга мўлжалланган вазифаларни ўз ичига олган.

Oxford University Press Law

Oxford Law Online – Оксфорд университетининг ҳуқуқ соҳасига доир барча ресурсларни бирлаштирувчи ягона ахборот манбаи ҳисобланади. *Investment Claims* – мазкур ресурс ҳалқаро инвестицион ҳуқуқ ва ҳакамлик (ҳуқуқ ва арбитраж) соҳасини ўрганиш учун мўлжалланган материаллар ва тақризлар тўплами ҳисобланади.

Oxford Reports on International Law– ҳалқаро ижтимоий ҳуқуқ соҳасидаги ҳалқаро, миллий (ички) ва махсус арбитраж судлар томонидан киритилган қарорлар тўплами. *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*–таҳлилий ресурс бўлиб, ҳалқаро ижтимоий ҳуқуқнинг барча жиҳатлари бўйича тақриз қилинган мақолалардан ташкил топган.

Search articles... Advanced Search

Journals A-Z | Arts & Humanities | Law | Medicine & Health | Science & Mathematics | Social Sciences | Academic Books & Online Resources

You are here: Home

A Trusted Society Partner

OUP publishes over 200 journals on behalf of learned societies around the world. We pride ourselves on our personalized service tailored to the individual needs of each of our partners.

Discover more about what a partnership with OUP means >

Қидирув воситалари

Oxford University Press фойдаланувчилари учун йўналтирилган қидирув воситалари ва соҳалар бўйича саралаш ёрдамида ресурсларни кўздан кечириш ва батафсил ўрганиш имкониятлари мавжуд.

Масалан: Oxford Journals - www.oxfordjournals.org

Oxford Journals бутун туплами бўйича «тезкор қидирув»ни бошлаш учун «мақолалар қидируви» тугмасидан фойдаланишингиз мумкин.

Search articles...

Search

Ёки соҳалар бўйича қидирувни қўллашингиз мумкин.

Кенгайтирилган қидирув

Қидирув мезонларига ойдинлик киритиш учун «кенгайтирилган қидирув» тугмасидан фойдаланинг.

Search articles...

Search

Advanced Search

Қидирувни нашр номи, чоп этилган йили, ҳажми, биринчи бети бўйича чекланг. Oxford Journals леу қидируви бу мантикдан фойдаланиб, ифода ва намуна (*) орқали қидирувни қўллайди. Қидирувни битта ёки кўпроқ журнал номлари, ёки танланган мутахассислик бўйича чекланг. Дисплей ёки бетдаги натижалар сонини сана бўйича танлаш орқали ўз натижаларингиз шаклини созланг. Чиқарилган натижалар сонини ва шаклини ўзгартиринг.

2-амалий машғулот. Очик ахборот ресурслари.

Очик ахборот ресурслари Фан ва таълимга оид очик ахборот ресурслари Ўзбекистонда халқаро электрон ахборот ресурслари.

SPRINGER SCIENCE AND BUSINESS MEDIA

Табиий-илмий ва медицина йуналишидаги китоблар ва академик журналларни нашр қилишга ихтисослашган халқаро нашриётлик компанияси (Германия) ҳисобланади. Компаниянинг географик кенглиги унинг нашрларининг дунё илмий хамжамиятида тутган ўрнини кўрсатади: дунё бўйича 40 дан ортиқ офислар ва 8500 дан ортиқ ходимларига эга. 1846 йилдан эътиборан, компания ташкил этилган вақтдан бошлаб ишончли тарзда барқарор ривожланиб, университетлар ва илмий ташкилотларнинг ишончини қозонди. Ҳар йили қуйидаги ихтисослашган йўналишларга оид 2900 журнал ва 200 000 китоблар нашр қилади:

- Табиий фанлар
- Энергетика
- Иқтисод
- Инженерия
- Биомедицина
- Бизнес и бошқарув
- Ижтимоий фанлар
- Химия
- Компьютер фанлари
- Ер ҳақидаги фанлар ва география
- Таълим ва тилшунослик
- Атроф муҳит ҳақидаги фанлар ва экология
- Озиқ овқат ишлаб чиқариши
- Давлат ва ҳуқуқ
- Материалшунослик
- Медицина ва соғлиқни сақлаш
- Фалсафа
- Амалий фанлар (математика, физика, биология)
- Психология
- Статистика
- Астрономия
- Қишлоқ хўжалиги

SPRINGERLINK платформаси - улкан тармоқли платформа бўлиб, қўлланмалар ва маълумотлар базаси, электрон китоблар, журналлар ва кўрсаткичларнинг тўлиқ тўпламидаги 9 000 000 дан зиёд маълумотлардан эркин ва осон фойдаланиш имконони тақдим этади. Ушбу база 5 500 00 мақолалар, 500 000 маълумотномалар, лаборатория тадқиқотлари учун 40 000 протоколлар ўз ичига олади. Ҳар йили 7000 дан ортиқ янги электрон китоблар ва 2000 методик қўлланмалар, ҳар ойда эса 12000 зиёд журнал мақолалари қўшилади.

SPRINGER MATERIALS маълумотлар базаси – жаҳондаги энг йирик физика ва химияга оид материаллар манбаси ҳисобланади. Минглаб экспертлар томонидан текшириб киритилган, йиғилган маълумотларнинг жаҳондаги йирик манбасидир. 91 00 тармоқ ҳужжатлари, 1 000 000 дан ортиқ илмий ҳаволалар, 165 000 дан ортиқ модда қоришмалар, 3 000 дан ортиқ хоссалар бўйича маълумотлар, Доимий равишда тўлдирилиб, янгиланиб турилади.

Қуйидаги билим соҳаларини қамраб олади:

- Ядро ва атомлардаги зарралар;
- Молекула ва радикаллар;
- Транспорт ва электрон тузилмалар;
- Магнетоизм;
- Яримўтказгичлар;

- Юқори ўтказгичлар;
- Кристаллография;
- Термодинамика;
- Кўпфазали тизимлар;
- Перспектив материаллар;
- Астрофизика и геофизика.

Springer Open –компаниянинг махсулоти ҳисобланиб, 500 тадан ортиқ илмий журналлар ва 20 дан ортиқ илмий китоблардан очиқ фойдаланиш имконини яратади. Барча ресурслар соҳаларнинг етакчи эксперт мутахассислари томонидан рецензияланади. Кўпгина нашриётлар билан ҳамкорлиги боис, SpringerOpen илмий ходимларга фаннинг барча соҳалари бўйича мақолалар чоп этишга имкон яратади.

BioMed Central – илмий-техник ва медицина соҳаси бўйича 291 та рецензияланадиган журналлар чоп этади. Портфолиоси биология, медицина ва биомедицинанинг барча соҳаларини қамраб олади. Барча журналлар чоп этилгач, тезлик билан эркин фойдаланишга тақдим этилади.

Chemistry Central – бу химия фанлари бўйича Springer Science and Business Media компаниясининг эркин фойдаланиш учун тақдим этиладиган платформаси.

Қуйидаги журналларни чоп этади:

- *Applied Petrochemical Research;*
- *Bioresources and Bioprocessing;*
- *Biotechnology for Biofuels;*
- *BMC Biotechnology;*
- *International Journal of Food Contamination;*
- *International Journal of Industrial Chemistry;*
- *Journal of Analytical Science and Technology;*
- *Journal of Nanobiotechnology;*
- *Journal of Nanostructure in Chemistry.*

NATURE PUBLISHING GROUP

Nature Publishing Group (NPG) компанияси – табиий фанлар, жумладан, биология, химия, медицина, биомедицина, атроф муҳит, физика и материалшунослик бўйича илмий кашфиётлар ва тадқиқотларни нашр қилувчи энг йирик нашриёт уйларида бири. (Буюк Британия). Компания номи иккита йирик компанияларнинг Nature American и Macmillan Publishers Limited ларнинг бирлашувидан ҳосил бўлган.

Компания қуйидаги соҳалар бўйича ихтисослашади:

Компания қадимий тарихга эга. 1869 йилда астрофизиклар Томас Генри Хаксли ва Норман Локьер Александр Макмилланни «Умумий илмий журнал» чоп этишга кўндиришди. Натижада, House of Macmillan нашриёти Nature деб номланган ҳафталик иллюстрацияланган илмий журнални чоп этди. 1897 йилда журнал биринчилардан бўлиб Джозеф Томпсон томонидан электрон кашф этилганлигини ёзган. Шу вақтдан бошлаб, энг муҳим илмий техник кашфиётлар ҳақидаги хабарлар айнан шу журналда чоп этилади.

Бугунги кунда мазкур нашриёт 120 дан ортиқ ўзининг ва бошқа хамжамиятлар билан хамкорликдаги илмий журналларини чоп этади. Энг машхур Самым популярным журналларидан бири бу - Nature журнали.

Юқори импакт-факторга эга ҳафталик халқаро нашр ҳисобланади. Журнал барча даврларнинг илмий журналларининг Топ-100 талигига киради. Журнал юқори рецензияланган фан, технологияга асосланган тадқиқотларни чоп этади. Журнал барча маълумот базаларида индексланади. Онлайн архиви датируется 1869 йиллардан камраб олади. Журналнинг бошқа хусусиятларидан бири:

Журнални мазмунини Nature Podcast, Nature Video каби мультимедия воситалари билан бирга олиб борилади.

Nature Insights, Nature Specials, Nature Outlooks ларга кириш имкониятининг мавжудлиги мақолаларни бир неча йиллар давомида мақолаларнинг машхурлигини пасайтирмасликка имкон яратади.

Scientific American – 165-йиллик тарихга эга илмий журналлардан биридир. Бу журнал ҳам биринчилардан бўлиб, жаҳонда фан ва технологияларни ривожланиши, Нобель мукофоти лауриатлари ҳақидаги маълумотларни чоп этади. Scientific American mind – одам генетикаси ҳақидаги ҳар ойлик журнал, scientific American журналнинг иловаси ҳисобланади.

Журнал: MEDLINE, Scopus, Web of Science, Google Scholar ва б.к. табиий фанларга оид маълумот базаларида индексация қилинади.

ProQuest

ProQuest компанияси барча тадқиқотчилар, илмий ходимлар, ОТМлар, кутубхоналарга ахборот контенти бўйича ва фанни ривожлантиришда фаолият юритади. ProQuest илмий диссертация ва тезисларни чоп этишда етакчи ҳисобланади. ProQuest маълумот базаларида илмий билимлар замонавий мультимедиа контентида тақдим этилиб, маълумотларни қидириш борасида қулай сервис, шунингдек янги платформанинг бир қатор имкониятлари мавжуд.

ProQuest® Congressional Hearings Digital Collection

ProQuest® Congressional Hearings Digital Collection – АҚШ Конгрессида тингланган материалларнинг чоп этилгани ва чоп этилмаганларига фойдаланишга имкон яратади. Американинг давлат сиёсатини шакллантириш билан боғлиқ ноёб ҳужжатлар, шунингдек, бу масалаларда Конгресснинг роли ҳақида объектив маълумотларни тақдим этади.

Қимматли илмий ахборот

Коллекция турли хил соҳаларга оид объектив маълумотлар, сиёсий таҳлиллар ва илмий тадқиқотларнинг муҳим манбаси ҳисобланади:

- *Афро-америка тадқиқотлари;*
- *Қишлоқ хўжалиги;*

- *Бизнес;*
- *Иқтисод ;*
- *Таълим;*
- *Соғлиқни сақлаш;*
- *Халқаро муносабатлар;*
- *Қонунчилик;*
- *Халқаро муносабатлар;*
- *Сиёсат;*
- *Фан ва технологиялар.*

Қуйидаги майдонлар бўйича кенгайтирилган қидирув:

- *Bibliographic numbers (SuDoc or CIS accession number);*
- *Committee;*
- *Hearing numbers (where available);*
- *Legislative numbers (bills, public laws, and Statutes at Large citations);*
- *Subject terms (controlled vocabulary);*
- *Title (hearing title or insertion title);*
- *Witness name;*
- *Witness affiliation.*

Мақсадли аудитория

Оммавий ва махсус кутубхоналар, талабалар, ўқитувчилар, тадқиқотчилар, журналистлар, сиёсатчилар, сиёсатшунослар, давлат тизимидагилар.

ProQuest Research Library

ProQuest Research Library — ProQuest нинг кенг қамровли маълумот базаларидан бири, 5 000 дан зиёд номдаги, 4 000 вақтли нашрлар, улардан 3,600 – тўлиқ матнли нашрларни ўз ичига олади. 150 фанга оид турли хил авторитет илмий, тармоқ ва оммабоп журналларни ўз ичига олади. Шунингдек, маълумот базасига газеталар ва маълумотнома нашрлар киритилган. ProQuest Research Library икки компонентдан иборат – вақтли нашрларнинг рўйхати ва 15 та қўшимча тематик модуллар:

• Санъат	• Фан
• Бизнес	• Ижтимоий фанлар
• Болалар	• Аёллар учун материаллар
• Таълим	
• Умумтаълим материаллари	
• Соғлиқ	
• Гуманитар фанлар	
• Дунё мамлакатлари	
• Юриспруденция	
• Ҳарбий иш	
• Маданиятлар турли туманлиги	
• Психология	

Бу тадқиқот институтларининг, кутубхоналар, ўқув муассасалари учун маълумот базаси бўлиб, умумтаълим материалларни, махсус манбаларни ўз ичига олади. Қидирув учун қулай интерфейс асосий вақтли нашрлар, тематик модуллар бўйича бир вақтнинг ўзида максимал тўлиқ натижа олишга имкон яратади.

ProQuest Research Library 150 базавий академик фанлар бўйича ташқи web сайтларга хаволаларга эга.

ProQuest Technology Collection

ProQuest инновацион платформасида фойдаланиш мумкин бўлган ахборот ресурси бўлиб, ўзида бешта кучли мавзувий маълумот базасини ўз ичига олади:

- ProQuest Illustrata Technology
- ProQuest Advanced Technologies Database with Aerospace
- ProQuest Materials Research Database with METADEX
- ProQuest Engineering Research Database
- ProQuest Computer Science Collection

ProQuest Technology Collection маълумотлар базаси:

- 3500 дан зиёд тўлиқ матнли илмий журналлар 1962 йилгача бўлган архиви билан; 50% дан зиёд мазмуни - рецензияланган журналлар.

- 30 млн. дан ортиқ мазкур тематиканинг турли аспекти бўйича ортиқ библиографик ва рефератив ҳужжатлар.

- Илмий мақолалардан 10 млн. дан зиёд максимал аниқ тематик қидирув учун мўлжалланган иллюстрациялар (жадвал, графиклар, фотосуратлар, карталар ва б.қ.)

Тўлиқ матнли илмий журналлар бутун дунё бўйича техника фанлари инженерлик иши бўйича юқори технологиялар, шунингдек, материалшунослик, компьютер фанлари, физика, химия, математика, машинасозлик, нанотехнологиялар, электроника, телекоммуникация, аэрокосмик тадқиқотлар ва бошқа кўплаб фанлар бўйича ахборотларни ўз ичига олади. Юқори импакт-факторли журналлардан қуйидагиларни келтириш мумкин: Aircraft Engineering and Aerospace Technology, American Journal of Mathematics, Computational Optimization and Applications, Chemical Engineering Progress, Microscopy and Microanalysis, , Materials Science and Technology, Mechanical Engineering, Mineralogy and Petrology , Powder Metallurgy, Information Management & Computer Security, Continuum Mechanics and Thermodynamics.

Маълумотлар базасида журнал мақолалари, китоблар, монографиялар, тармоқ адабиётлари, диссертациялар, патентлар, лаборатория ва турли илмий ташкилотларнинг ҳисоботлари, конференция материаллари (24 ахборот манбаси). Бу тадқиқотчиларга, кутубхоначиларга дунёда техника фанларига оид чоп этилаётган материалларни кузатиб бориш, керакли бўлган ахборотни ўтказиб юбормаслик имконини беради.

10 млн. имиджлар (жадвал, график, фотосуратлар, карта ва бошқалар ProQuest Illustrata технологиялари орқали индексланган бўлиб, улар фойдаланувчига керакли хужжатларни анъанавий қидириш воситаларига караганда самарали топишга имкон яратади. Тавсиф предмети бўлиб барча тасвир белгилари қўлланилади: формулалар, специфик терминлар, рақамли ва ҳарфли белгилар. Тасвирларни қидирувини амалга оширишда танлашнинг кенг спектрига эга бўлган қидирув модули қўлланилади.

Қидирувни амалга оширишда куйидаги критерийлар қўлланилади: тасвир тури (фотосурат, расм, карта, жадвал, график ва б.к.), карталар – географик, геологик, физик, экологик ва бошқалар. Нашрнинг чоп этилиш вақти диапозони, шунингдек, тўлиқ тасвир – опциясини бериш мумкин.

Маълумотлар базаси жойлашган **ProQuest Платформаси** рус тилидаги интерфейсга эга бўлиб, аниқ релевант натижа олишга қаратилган ахборотнинг катта оқими билан ишлай оладиган хизмат кўрсатишга эга. Фасет навигацияси тизими йўлга қўйилган. RefWork туридаги дастурий воситаларни интеграцияси йўлга қўйилган. Билдиришлар RSS-технологиялари асосида фақатгина берилган мавзу бўйича эмас, балки аниқ нашр бўйича ҳам амалга оширилади. Маълумотлар базасига кириш Proху-сервер орқали ташкилотларнинг IP орқали амалга оширилади.

«Digital Dissertations and Theses»

Digital Dissertations and Theses - рақамли диссертациялар ва тезислар

«Digital Dissertations and Theses» - бу 80 та университетларнинг докторлик ва магистерлик диссертацияларнинг электрон шаклдаги тўплами.

Ушбу коллекция дунёдаги энг тўлиқ диссертациялар ва авторефератлар тўплами ҳисобланади. Ушбу маълумотлар базасида жаҳондаги турли хил университетларнинг 1,7 мингдан ортиқ муаллифларнинг ишлари ўрин олган.

- Ҳаммаси бўлиб 2,9 млн. атрофидаги тадқиқотлар
- 1,2 млндан ортиқ PDF форматида тўлиқ матн базаси
- Маълумотлар базаси ҳар ҳафта тўлдириб борилади
- Ҳар йили 70 000 дан ортиқ хужжатлар билан бойитилади
- Архиви 1637 йилдан то ҳозирги кунгача қамраб олинади
- Рус тилидаги интерфейс

Online равишда рус тилига бошланғич 24 бетни таржима қилиш имконияти мавжуд, Шунингдек тез кунда Хитойдан 500000 та диссертация олинishi режалаштирилган.

ProQuest Диссертация ва Тезислар маълумотлар базасини тўлиқ ва алоҳида томларда олиш мумкин:

Том А – умумий ва гуманитар фанлар бўйича диссертациялар

Том В – аниқ ва техник фанлар бўйича диссертациялар

ProQuest Диссертация ва тезислар маълумотлар базасидаги барча билим соҳалари замонавий мултимедиа контентларда жойлашган бўлиб, илмий материалларга юқори сифатли даражада киришни таъминлайди, қидирув натижалари билан ишлаш хизматларини ва янги ProQuest платформасидаги бошқа ноёб имкониятларни тақдим этади. Кириш имконияти IP- адрес

орқали чегараланмаган ҳолда ва бир вақтнинг ўзида бир қанча фойдаланувчилар кириш имконияти мавжуд. Шу билан бирга нусха олиш, сақлаш ва ахборотларни чоп этиш имкониятларига эгадир.

Диссертациялар маълумот базалари ҳақидаги ахборотлар ProQuest сайтининг Products & Services: www.proquest.co.uk бўлимида жойлаштирилган.

ProQuest Education Journals - ProQuest Журналлари

ProQuest Education Journals – бошланғич, ўрта, олий, махсус ва кўшимча таълим соҳаларига доир барча фанларга оид ахборотларни ўз ичига олган тўлиқ матнли маълумотлар базаси ҳисобланади. Бундан ташқари, МБда тарих, назария, ўқитиш методологияси, таълим лойиҳалари ва инновацияларига оид маълумотлар ҳам жамланган. Фанлараро характерга эга бўлган мақолалар кенг тақдим этилган: таълим психологияси, таълим сотсиологияси, билимлар социологияси, таълим сиёсати, таълим менеджменти ва ҳоказолар.

Таълимнинг кўргазмали системасига доир маълумотлар ҳам жамланган: адабиёт, тил, биология, география, математика физика, санъат, жисмоний тарбия ва ҳ.к.

МБ таркиби:

- ✓ Жаҳон бўйлаб нашр этилаётган 900 дан ортиқ илғор журналлар; улардан 600 таси – тўлиқ матнли
- ✓ Ассоциациялар, илмий уюшма ва институтлар томонидан нашр этилаётган, 140 соҳалараро нашрлар, масалан: American Annals of Death, Child Health Alert, Computers in Education, Learning and Training Innovation, Media and Methods
- ✓ Childhood Education, College Teaching, Harvard Educational Review, Journal of Athletic Training, Educational Theory, Quality in Higher Education каби журналларнинг минглаб тўлиқ матнли мақола ва иллюстрациялари билан яқиндан танишишни таъминлайди.
- ✓ Таълим фанларига қаратилган схемалар, жадваллар, диаграммалар ва бошқа график элементлар келтирилган
- ✓ МБ 1991 йилдан бошлаб шакллантирилган
- ✓ Рус тилидаги интерфейс, чет тилидаги мақолаларнинг рус тилидаги компютер таржимаси, содда ва қулай қидирув тизими, қидирув натижаларини сақлаш, қоғозга чиқариш, жўнатиш имконияти каби қулайликлар ресурсдан ўқув жараёни ва илмий ишларда фойдаланишда ўқитувчилар ҳамда илмий ходимлар, талабалар ва аспирантлар, таълим соҳасидаги менежерлар учун жуда қўл келади.

http://www.proquest.co.uk/enUK/catalogs/databases/detail/pq_ed_journals.sh

tml

– ProQuest Education Journals МБ ҳақида батафсил маълумот

<http://proquest.com/tls/servlet/ProductSearch?platformID=1&externalID=726>

2&vdID=1

ProQuest Education Journals МБ журналларининг тўлиқ рўйхати

ProQuest Psychology Journals - ProQuest Психология Журналлари

ProQuest Psychology Journals – психология ва у билан боғлиқ фанлар: ижтимоий психология, когнитив психология, хулқ-атвор фанлари, таълим психологияси, алоқа психологияси, неврология, ривожланиш психологияси, ёш даврлар психологияси, шахс психологияси, психометрия, психобиология, тажрибавий, клиник ҳамда назарий ва амалий психология каби фанларга оид ахборотларни ўз ичига олган тўлиқ матнли маълумотлар базаси ҳисобланади.

ProQuest Psychology Journals таркиби:

✓ Жаҳон бўйлаб нашр этилаётган 640 номдаги соҳага оид журналлар

✓ 540 тўлиқ матнли журналлар, масалан:

The American Journal of Psychiatry

Psychotherapy and Psychosomatics

The American Journal of Geriatric Psychiatry

Development and Psychopathology

The Psychological Record

Educational Psychology,

Early Childhood Education

Educational and Psychological Measurement

✓ 50% дан ортиқ журналлар тақризланади ва юқори муносабатлар даражасига эга.

✓ МБ 1971 йилдан бошлаб шакллантирилган.

✓ Турли давлатларнинг университет ва колледжларида ҳимоядан ўтган 5200 тўлиқ матнли диссертациялар. Хронологик қамрови – 2000-2006 йй.

✓ Психологик ассоциациялар, педагогик университетлар, клиникалар ва шу каби ташкилотлар томонидан нашр этиладиган соҳага оид адабиётлар.

Фойдаланувчилар ахборотни аналитик акс эттирувчи чизмалар, жадваллар, диаграммалар, фотосуратлар ва бошқа график элементлар билан имконига эга бўлишади. Рус тилидаги интерфейс, чет тилидаги мақолаларнинг рус тилидаги компютер таржимаси, содда ва қулай қидирув тизими, қидирув натижаларини сақлаш, қоғозга чиқариш, жўнатиш имконияти каби қулайликлар ресурстан таълим жараёни ва илмий ишларда фойдаланишда ўқитувчилар ҳамда илмий ходимлар, жумладан, психологлар, психология, таълим йўналиши талабалари ва мутахассислари учун жуда қўл келади.

ProQuest Research Library - ProQuest илмий тадқиқот ишлари кутубхонаси

ProQuest Research Library — ProQuestнинг умумий таълимга оид улкан маълумотлар базаси ҳисобланиб, унинг таркибида 5 000 номдаги ҳужжатлар, жумладан, 4 000 (улардан 3,600 таси тўлиқ матнли) даврий нашлар (улардан 3,600 таси тўлиқ матнли) жойлашган. Ушбу маълумотлар базасида 150 та фанга тегишли турли авторитет илмий, соҳавий ва оммабоп журналлар тақдим этилган. Бундан ташқари, МБда газета ва маълумотнома нашрлар ҳам

жамланган. ProQuest Research Library икки компонентдан ташкил топган – даврий нашрларнинг таянч рўйхати ва 15 қўшимча тематик модуллар:

- Санъат
- Бизнес
- Болалар
- Таълим
- Умум таълим материаллари
- Соғлиқни сақлаш
- Гуманитар фанлар
- Жаҳон давлатлари
- Ҳуқуқшунослик
- Ҳарбий иш
- Турли-туман маданиятлар
- Психология
- Фан
- Ижтимоий фанлар
- Аёллар учун материаллар

Бу база илмий-тадқиқот институтлари, кутубхоналар, ўқув муассасалари учун жуда қўл келади, чунки унга нафақат умумий таълимга оид материаллар, балки тадқиқотчиларга мўлжалланган махсус манбалар ҳам киритилган. Фойдаланувчилар учун асосий даврий нашрлар ва тематик модуллар бўйича қулай қидириш интерфейси кўзда тутилган. У бир вақтнинг ўзида тезда тўлиқ натижа олиш ва қидиришни максимал аниқлаштириш имконини беради. ProQuest Research Library да 150 академик фанларга оид ташқи хаволалар ҳам кенг ўрин олган.

ProQuest Technology Collection

5та кучли тематик МБ ни ўз ичига олган янги ахборот ресурслари ProQuestнинг иноватсион платформасида жойлашган:

- ✓ ProQuest Illustrata Technology
- ✓ ProQuest Advanced Technologies Database with Aerospace
- ✓ ProQuest Materials Research Database with METADEX
- ✓ ProQuest Engineering Research Database
- ✓ ProQuest Computer Science Collection

ProQuest Technology Collection қуйидагилардан иборат:

- 3500 дан ортиқ илмий журналларнинг 1962 йилгача тўпланган тўлиқ матни. 50% дан ортиқ ретсензияланган журналлар.

- 30 млндан ортиқ барча турдаги ҳужжатларнинг библиографик ва реферат маълумотлари.

- 10 млндан ортиқ илмий мақолаларнинг (жадваллар, графикалар, фотосуратлар, карталар ва бошқалар) иллюстратсияси (аниқ қидириш имкониятини яратиш мақсадида чуқурлашган индекслаштирилган кўринишда олиш учун)

Full-text journals (журналларнинг тўлиқ матни)

Жадваллар ва шакллар

Библиографик тезислар

Илмий журналларнинг тўлиқ матни - техника фани ва техника соҳасидаги инженерлик иши, материалшунослик, компьютер технологияси ва шу қаторда физика, кимё, математика, машина қурилиш, нанотехнология, электроника, телекоммуникация, аерокоинот тадқиқот ишларига тегишли барча мавзулардаги минглаб мақолаларга киришни таъминлайди.

Қуйидаги журналларни санаб ўтиш мумкин:

Aircraft Engineering and Aerospace Technology,
American Journal of Mathematics,
Computational Optimization and Applications,
Chemical Engineering Progress, Microscopy and Microanalysis,
Materials Science and Technology,
Mechanical Engineering,
Mineralogy and Petrology ,
Powder Metallurgy,
Information Management & Computer Security,
Continuum Mechanics and Thermodynamics

✓ Библиографик ва тезислар аппарати- техника соҳасига тегишли барча турдаги ахборот манбаларини, тўлиқ матнларга киришни таъминлайди.

Ушбу МБ да журнал мақолалари, китоблар, монографиялар, адабиёт соҳалари, диссертатсия, патентлар, лаборатория ва турли илмий ташкилотлар ҳисоботлари, конференция материаллари(ҳаммаси бўлиб 24 ахборот манбаи) ўрин олган. Бу эса тадқиқотчилар ва кутубхоначиларни жаҳонда чоп этиладиган ҳар бир техника соҳасига тегишли ахборот ресурслари билан таъминлайди.

✓ 10млн имиджлар (жадваллар, графикалар, фотосуратлар, карталар ва бошқалар) чуқур индекслаштирилган ProQuest Иллюстрата технологияси ёрдамида фойдаланувчиларга керакли ахборотни анаънавий қидириш йўли орқали топиш имконияти йўқ бўлган ҳолларда олишни таъминлайди. Қидириш – формула, махсус терминлар, рақам ва ҳарфлар ёрдамида амалга оширилади. Яъни бунда қуйидаги критерияларни бериш мумкин: расм тури (фотосурат, расм, карта, жадвал, график), карталар-географик, геологик, физик, экологик.

Маълумотлар базаси жойлашган ProQuest янги платформаси русча интерфейсга эга ва катта ҳажмдаги ахборот билан ишлаш, уларни қидириш, сақлаш ва қайта ишлаш учун замонавий хизматлар жорий этилган. Кенг кўламдаги фасет навигатсия тизими қўлланади. Интегратсия RefWork дастурий воситаси ёрдамида ишлаб чиқилган бўлиб, асоси RSS - технологиясидан иборат.

Бошқарувнинг мукамаллаштирилган модули ташкилотларга мустақил равишда фойдаланганлик ҳақидаги статистикани ишлаб чиқиш имкониятига эга.

МБ га кириш чегараланмаган бўлиб, ташкилотлар IP -адреси ёки проху - серверлари орқали амалга оширилади.

Literature Online (LION)

LION Literature Online - Online adabiyot

Literature Online (Online адабиёт) – жаҳоннинг етакчи инглиз тилидаги маълумотлар базаси бўлиб, ушбу МБ инглиз тили ва адабиётини ўргатиш ва ўрганиш учун мўлжалланган.

Шу қаторда **Literature Online** (Online адабиёт) жаҳон инглиз тили адабиёти, инглиз тили ва жаҳон классик адабиётидаги тадқиқот ишлари учун ахборот етказиб беради.

Ушбу МБ ўзида асарларнинг, илмий мақолаларнинг, муаллифларнинг биографияси, луғатларнинг тўлиқ матнларини, медиа, видео контент ва веб-сайтларга берилган ҳаволаларни ва аниқ мавзулар бўйича сасе студияс машғулотларини жамлайди.

Literature Online (Online адабиёт) – бу LION (Literature Online) ахборот манбаини ўз ичига олган тўлиқ интеграллашган тизим бўлиб, ахборотларни тез ва сифатли қидирув механизмига эга:

✓ Ниҳоятда катта тўлиқ матнга эга бўлган кутубхона-357 000 дан ортиқ дунёвий инглиз классик адабиёти асарларидан (VII асрдан бошлаб ҳозирги кунгача) ташкил топган бўлиб, проза, поэзия, драма, фантастика, танқид (критика) ва маълумотнома коллекцияларини ўз ичига олади.

Editions and Adaptations of Shakespeare (Шекспир нашрлари)-17-19 асрлар орасидаги Шекспирнинг асосий 11та эссеи(сочинений) тўплами, замонавий нашрдаги 24та пессаси, 100дан ортиқ асарларини ўз ичига олади.

✓ 4. 500 дан ортиқ муаллифларнинг биографияси
330 дан ортиқ лингвистика ва филология фанларига тегишли етакчи мактаб, университетларнинг филология, лингвистика, маданиятшунослик кафедралари, ассотсатсиялар ва ташкилотлар журналларининг тўлиқ матни мавжуд. Журналларнинг 75% пуллик ҳисобланади.

✓ Авторитет библиографик манба - бу инглиз тили ва адабиётининг йиллик библиографияси, 1920 йилдан буён йиғиб келинаётган 70 дан ортиқ рақамлаштирилган томлардан, 950 000 та библиографик ёзувлардан иборат бўлиб, шу давр оралиғида ёзилган инглиз адабиёти ва инглиз тили мавзуидаги илмий ишларни ўз ичига олади.

✓ Замонавий тил ассотсатсиясининг халқаро библиографияси (Modern Language Assotiation (MLA) International Bibliography) - доимий равишда ёзиб бориладиган 4400 та илмий журнал мақолаларининг библиографик Мбга киришни таъминлайди. Тематика - бу тарих, тил назарияси ва адабиёти, тилшунослик таҳлили, синтаксис, морфология, семантика, семиотика, сотсиология тили, таржимонлар учун лингвистика ва бошқларни ўз ичига олади.

✓ Луғат ва энциклопедиялар:

The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms (Oxford бадий терминлар луғати);

The New Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics (шеър ва шеърятнинг янги Princeton энтиклопедияси);

Webster's Third New International Dictionary (Websterнинг учунчи янги халқаро луғати).

✓ 5,250 – Веб-ҳаволалар профессионал фойдаланувчиларга қўшимча фойдали материаллар олиш учун мўлжалланган: илмий мақолалар, алоҳида муаллифларнинг нашрлари, илмий дискуссиялар, нашр этилмаган бадий асарлар, муаллифлар ҳақида ахборотлар

✓ Видеолавҳалар – 900 та видеолавҳаларда таниқли Британия актёрлари классик шеърят асарларини ўқишади: Шекспир сонатаси ва замонавий муаллифларнинг асарларини.

✓ Шекспир пьесалар аудио тўплами - ушбу тўплам Британиянинг таниқли актёрлари томонидан овозлаштирилган.

Online адабиёт (Literature Online) нинг қидирув механизми жуда оддий ва шу қаторда бир қанча қидириш оптияларга эга.

Асарлар матнини муаллиф, сарлавҳа, адабиёт йўналиши ва калит сўз, сана, нашриёт, мамлакат орқали қидириш мумкин. Бир вақтнинг ўзида илмий мақолаларнинг тўлиқ матнини ва библиографик ахборотини олиш мумкин.

Ҳар бир фойдаланувчи ўзининг шахсий кабинети (My Research)ни яратиши ва у ерда исталган ҳужжатларини сақлаши мумкин.

МБга бир вақтнинг ўзида чегараланмаган ҳолда фойдаланувчилар кириши мумкин, айниқса университет ва оммавий кутубхона ресурсларидан фойдаланадиган китобхонлар.

3-4-амалий машғулот. Web of Science тизими, унда ишлаш тамойиллари. Scopus тизими

Web of Science тизими, унда ишлаш тамойиллари.
Scopus тизими, унда ишлаш тамойиллари.

CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS

Cambridge University Press – 1534 йилда ташкил этилган нуфузли хисобланган университет нашриёти. Лингвистика, иқтисод, молия, менежмент, социология, психология, юриспруденция и санъат каби махсус фан соҳаларига оид ўқув ва илмий адабиётларни тақдим этади. Фонди 50000 номдан иборат бўлиб, илмий тадқиқотлар, касбий ривожланишни акс эттирувчи 350 дан ортиқ илмий журналлар, мактаб ўқувчилари учун таълимий ресурсларни ўз ичига олади.

Тематик базалари:

Cambridge Journals Online – фаннинг 25 соҳаси бўйича электрон журналлар коллекцияси. Йилига фаннинг 25 соҳаси бўйича электрон журналлар коллекцияси. Йилига нашриёт энг сўнгги илмий тадқиқотларни акс эттирувчи 300дан ортиқ рецензияланган академик журналларни чоп этади.

Cambridge Books Online

Cambridge Books Online бутун дунёга таниқли Cambridge университети нашриётининг барча соҳалар-табiiй фанлар, техника, медитсина, гуманитар ва сотсиология фанларга оид китобларни онлайн тарзда тақдим этади. Динамик ва инновацион интернет-ресурслар, яъни Cambridge Books Online фойдаланувчиларга илмий тадқиқотлар ва ўқув жараёнларини амалга оширишни қўллаб-қувватлашда янги имкониятларни очиб беради. Cambridge Books Online ўз фойдаланувчиларига:

- ✓ барча фан соҳаларига оид 15000 дан ортиқ электрон китоблар;
- ✓ янги келиб тушаётган адабиётлар ва архив материаллари;
- ✓ энг янги китоблар ва энг кўп номда сўраладиган адабиётлар;
- ✓ аниқ бир соҳа бўйича коллекциялар (Predefined Collections) тақдим этади. Бунда ҳар ойда янги номдаги адабиётлар қўшилиб борилади. Барча электрон шаклдаги китоблар PDF форматда MARC 21 форматидаги ёзувлари билан кутубхона каталогларини яратиш учун тақдим этилади.

<http://ebooks.cambridge.org/>

Cambridge Law Reports – юриспруденцияга оид асосий маърузаларга, шу жумладан, ҳуқуқ бўйича халқаро маърузаларга кириш имкониятини яратади.

Cambridge Companions online (Online Cambridge ҳамкорлиги) - бу “Cambridge Хрестоматияси”нинг таниқли электрон версиясидир. Коллекцияда адабиёт, фалсафага, шунингдек, дин, маданият ва мусиқага оид мумтоз тадқиқотлар, материаллар йиғилган. Машҳур ёзувчи, мусаввир, файласуф ва мусиқачилар ижоди жонли, қулай кўринишда тақдим этилган. Ушбу коллекциялар талаба ҳамда олимлар учун ниҳоятда қизиқарли ресурслардан биридир.

Online Cambridge коллекциялари:

✓ 450 томдан ортиқ бўлиб, маълумотлар базаси доимий равишда янгиланиб туради;

✓ Қидирув тизими муаллиф, номи, сарлавҳа ёки мавзу бўйича амалга оширилади

✓ Интерфейс қидирув натижаларини сақлаш, танланган матнларни белгилаш ва фойдаланувчининг индивидуал рўйхатини тузиш имкониятини беради

✓ Библиографик ёзувлар MARC форматида яратилган

Бунда тўлиқ коллекциялар ҳамкорлиги, шунингдек, фан соҳаларига оид коллекциялар:

✓ Адабиёт ва мумтоз коллекциялар

✓ Фалсафа, дин ва маданиятга оид коллекциялар

✓ Cambridge мусиқа коллекцияларига эга бўлиш имконияти мавжуд.

Cambridge Histories Online (Online Cambridge Тарихи) - энциклопедик характерга оид ноёб китобларнинг йиғиндиси бўлиб, улар мамлакат, ўлка, қитъа, сивилизатсия, асрлар тарихи, шунингдек жамият турмуши, дини, фани, адабиёти ва санъати тарихини ўз ичига олади.

Cambridge Histories Online (Online Cambridge Тарихи) коллекцияси 300 томдан ортиқ бўлиб, архиви 1960 йилдан, бугунги кунгача бўлган материалларни қамраб олади. Мукамал қидирув тизимига эга бўлиб, тармоқ орқали (web) кириш имконияти мавжуд. Барча нашрлар мавзулар бўйича гуруҳлаштирилган (классификациялаштирилган) бўлиб, керакли маълумотни тез ва осон топишга ёрдам беради.

Аниқ ва кенг қамровли библиография ва бир қанча бошқа фойдали функциялар ушбу ресурслар билан ишлашни ниҳоятда қулайлаштиради. Cambridge Histories Online (Online Cambridge Тарихи) ҳар қандай тарихий тадқиқотлар турига мос келиб, унда икки турдаги нашрлар мавжуд:

✓ Дунё мамлакатларининг сиёсий ва иқтисодий тарихига тегишли нашрлар

Histories of China, Histories of Japan, Histories of Africa, Histories of Latin America, Histories of Islam, Histories of Iran, Histories of Russia ва б.)

✓ Тарихнинг бошқа тармоқлари

(The Cambridge History of Renaissance Political Thought, Cambridge Modern History, the Cambridge History of English Literature, the Cambridge Medieval History, the Cambridge Ancient History, The New Cambridge History of India: The Mughal Empire, The Cambridge History of the Book in Britain, The Cambridge History of Victorian Literature, The Cambridge History of Musical Performance ва б.) Маълумотлар базаси доимий равишда янги нашрлар билан тўлдириб борилади. Cambridge Histories Online (Online Cambridge Тарихи) - ноёб динамик ресурс бўлиб, янги материаллар босмадан чиқиши биланок маълумотлар базасига келиб тушади.

http://histories.cambridge.org/public_home

Shakespeare Survey Online (Online Shekspir Сўровномаси)

Йиллик Shakespeare Survey Online (Online Shekspir Сўровномаси) нашри 1948 йилдан нашр этиб келинади. Ҳар бир нашр аниқ бир мавзу, песа ёки песалар тўпламига бағишланади ва нашр мақолалари ўзининг шарҳига ва Шекспирнинг Буюк Британиядаги замонавий сахна кўринишлари ҳақидаги критик материалларга эга бўлади. Shakespeare Survey Online (Online Shekspir Сўровномаси) нинг электрон коллекцияси бой иллюстратсияга - яъни кўпгина ноёб суръат, расм, портретларга эга бўлиб, унинг маълумотлар базасига алоҳида Online Cambridge Коллекциялар платформаси ёрдамида кириш имконияти мавжуд.

Shakespeare Survey Online (Online Shekspir Сўровномаси)

- ✓ 64 томдан иборат
- ✓ Архиви- 1948 йилдан бошланган
- ✓ Оригинал босма нашрга тўлиқ мос тушади
- ✓ Қулай интерфейс ва мукамал қидирув тизимига эга бўлиб, IP -

адрес орқали кириш имконияти мавжуд бўлиб, ҳар бир фойдаланувчининг қидирув натижаси сақланади.

<http://www.cambridge.org/online/cco.htm>

University Publishing Online – Cambridge University Press компанияси дунёнинг бошқа нуфузли университетларининг нашриётлари билан ҳамкорлик қилиб бутун дунёдан илмий асарларни бир тўпламга йиғади. Бунга қуйидаги: Emirates Center of Strategic Studies and Research, American Mathematical Association, Edinburgh University Press, Liverpool University Press, Royal Economic Society, Acumen Publishing, The University of Adelaide, Boydell&Brower, Anthem Press ва бошқа нашриётлардир.

WILEY

Wiley (АҚШ) – халқаро ташкилот бўлиб, академик адабиётлар, тиббиёт ходимлари, олимлар, тадқиқотчилар, мутахассислар, олий ўқув юрт талабалари ва ўқитувчилари учун адабиётлар, китоб, журнал, энциклопедияларнинг босма ва электрон шакллари нашр этишда ихтисослашади, шунингдек интернет маҳсулотлари ва хизматларидан эркин фойдаланишни тақдим этади. Компания 800 илмий жамиятлар билан ҳамкорлик қилиш орқали 4 000 000 мақола, 1500 журнал, 9000 китоб ва юзлаб китоблар серияларидан эркин фойдаланиш имконини яратади.

Қуйидаги соҳаларни қамраб олади:

- *Тиббиёт, хамишралик ва стоматология*
  - *Қишлоқ хўжалиги*
  - *Бухгалтерия ва молия*
  - *Санъат ва архитектура*
  - *Бизнес ва менежмент*
  - *Химия*
  - *Компьютер фанлари*
  - *Туризм, меҳмонхона ва кулинария*
  - *Ер ва атроф муҳит ҳақидаги фанлар*
  - *Иқтисод*
  - *Таълим ва педагогика*
-
- *Муҳандислик фанлари ва материалишунослик*
  - *Юридик фанлар*
  - *Табиий фанлар*
  - *Математика ва статистика*
  - *Физика ва астрономия*
  - *Психология*
  - *Ветеринария*
  - *Тилишунослик*

WILEY компаниясининг маҳсулотлари

FOR Dummies – энг оммабоп маълумотнома китоб серияси бўлиб бўлиб, 1600 номдаги 200 миллион китобларни ўз ичига олади. Мутахассисликларни қамрови соҳалари: рақамли фотосуръат, фитнес, овқат ва ичимликлар, пазандачилик, соғлом озикланиш, рўзгоршунослик.

Wiley Online Library –табиий фанлар, соғлиқни сақлаш, ижтимоий ва гуманитар фанларга оид онлайн ресурсларнинг улкан кўптармоқли коллекцияси ҳисобланади. 1500 дан зиёд журналларнинг 4 000 000 мақолалари, 9000 китоб ва юзлаб кўп ҳажмли маълумотномалар, лаборатория тадқиқотлари ва маълумотлар базаларидан эркин фойдаланиш имконини яратади.

Wrox – Wiley компанияси нашриётининг бўлинмаси бўлиб, дастурлашга оид китобларни нашр қилади. Ушбу сайт турли даражадаги дастурлаш мутахассисларига ўзаро тажриба алмашиш, ҳар хил лойиҳалар билан алмашиш, дастурлаш кодларини ва ҳкзоларни аниқлашга ёрдам беради.

Wiley-VCH – Wiley ва Немис Кимё Ҳамжамиятининг қўшма лойиҳаси бўлиб, турли хил илмий, техник ва ихтисослашган маълумотларнинг (китоблар, журналлар ва китоблар тўплами) немис тилидаги босма ва электрон шаклларини нашр қилади. Ихтисосликлар: табиий фанлар, кимё ва материолшунослик.

IOP Publishing

IOP Publishing компанияси – АҚШнинг физика институти Institute of Physics қошидаги нашриёт ҳисобланади. Институт дунёнинг етакчи физикларини илмий тадқиқотларга жалб қилиш учун етакчи илмий ҳамжамиятини жалб этади. Бутун дунёдан аъзоларига эга бўлиб, бу фаннинг турли секторларидан 50 000 га яқин етакчи физиклардан иборатдир. IOP Publishing физика фани тадқиқотларини илгари суриш, таълимда қўллаш масалалари билан, шунингдек, жамоатчилик, сиёсатшунослар билан ҳамкорликда фаолият юритади.

Компаниянинг ноширлик фаолиятидан тушадиган барча фойда, Институт томонидан ривожланган ва ривожланаётган мамлакатлар олимларини қўллаб–қувватлашга сарфланади.

IOP Publishing дунё илмий ҳамжамияти учун физика, электрон китоб, конференция материаллари бўйича қимматли илмий журналларни тақдим этади. Бу маҳсулот ва хизматлар тадқиқотчилар ва тадқиқот муассасалариган ўзининг изланишларини кенг аммага етказишга имкон яратади.

Нашриёт офислари Буюкбритания, АҚШ, Хитой ва Япония, шунингдек, Мексика ва Сиднейда, дунёнинг турли қисмларида физика ва унинг турдош соҳалари бўйича ходимларига эга. 70 дан ортиқ илмий ва илмий-оммабоп журналлар чоп этилиб, уларнинг IOP Publishing га тегишли қисми, бошқа илмий тадқиқот ташкилотлари, нуфузли ташкилотлар билан ҳамкорликда чоп этилган. Бу журналларнинг кўпи ўзининг соҳасида энг кўп ҳаволаларга эгадир.

Бир йилда ўртача 30000 дан зиёд мақолалар чоп этилиб, фойдаланувчиларни муружатлари 22 млн.дан ортиқдир.

ООО «ИВИС» / “ИВИС” МЧЖ /“ ИВИС” Ltd

ООО «ИВИС» – Россиянинг даврий нашрлар, китоблар, микрофильмлар, вақтли нашрлар ва ахборот ресурсларини тарқатувчи йирик компаниялардан бири ҳисобланади. Является эксклюзивным партнером и дистрибьютором американской компании «**East View Information Services, Inc**» Америка компаниясининг Россия ва СНГ даги дистрибьютери ва эксклюзив ҳамкори ҳисобланади.

Компания материаллари йирик кутубхоналар, архивлар, ОТМлар, тижорат ва давлат муассасалари, ҳамда катта миқдордаги тезкор ахборот зарур бўлган, газета ва журналлардан фойдаланиш эҳтиёжи бўлган муассасаларнинг ажралмас қисми ҳисобланади.

Компания маҳсулотлари дунёнинг турли қисмларидаги ахборотларни тақдим этади: МДХ, Шарқий Европа, Яқин ва Ўрта Шарқ, Жанубий ва Шарқий Осиё каби давлатлар. Улар ичидан қуйидагиларни топиш мумкин:

- вақтли нашрларнинг тўлиқ матнли электрон базаси
- босма вақтли нашрлар
- микрофильмлар ва микрофишлар,
- китоблар.

«ИВИС» компанияси ўз фойдаланувчилари учун қуйидаги кенг миқёсдаги қўшимча хизматларни тақдим этади:

- Қўлёзма ва босма нашрларни рақамлаштириш;
- Транспортни ташкиллаштириш;
- Кутубхона коллекциялари ва архив материалларини микрофильмлаш
- Замонавий рақамли технологияларнинг ривожланишини асосий

факторларидан бири, доимо янгиланиб турадиган ахборот оқимидан керакли ахборот тезда топиш, электрон маълумот базаларини қўллаш, маълумотларни қайта ишлашга имконият яратиш. «ИВИС» компанияси Россия ва МДХ давлатларида шу каби ахборотларини тақдим этувчи асосий манбалардан бири ҳисобланади.

Основные базы данных, предоставляемые ООО «ИВИС»:

База данных «**Центральная пресса России**» маълумотлар базаси 30 дан ортиқ марказий кундалик ва ҳафталик нашрларнинг тўлиқ матнларидан фойдаланишга имкон яратади. Ресурс икки миллиондан зиёд мақолаларни ўз ичига олади. Архив кўлами –1980 йилдан бошланган.

«**Региональные газеты России**» – бу Российской Федерациясининг етти федерал округлари, жумладан, Чечен республикаси, Шимолий Кавказнинг бошқа регионлари, Ғарбий Сибирь, Поволжье, Москва ва Санкт-Петербург нашрларининг кенг панорамасини тақдим этади.

«**Периодика стран СНГ и Балтии**» собиқ Иттифоқ давлатларида чоп этилаётган нуфузли вақтли матбуот нашрлари, даврий нашрлар, ахборот агентликларининг янгиликларини тақдим этади. Тақдим этиладиган нашрлар рус тилида ва инглиз тилида.

«**Издание по общественным и гуманитарным наукам**» асосини Россия фанлар академиясининг нуфузли журналлари, машҳур «Новый мир» сингари илмий нашрлар ташкил этади.

«**Наука Онлайн**» Россия Фанлар академиясининг «Наука» нашриёти томонидан ижтимоий-сиёсий ва гуманитар фанлар бўйича чоп этиладиган 36 та энг нуфузли россия нашрларини ўз ичига олади. Бу журналларда, гуманитар фанларнинг турли соҳаларидаги энг диққатга сазовор тадқиқотлар акс этади.

«**Медицина и здравоохранение в России**» – бу медицинанинг умумий масалалари, болалар касалликлари, наркологиya, психиатрия, юқумли касалликлар бўйича чоп этиладиган расмий ва эркин вақтли нашрларни ўз ичига олади.

«**Издания по проблемам обороны и безопасности**» маълумотлар базасига ҳарбий мавзу ва хавфсизлик масалалари, жумладан, Ҳарбий кўмондонлик томонидан чоп этиладиган ҳарбий округ, армияга оид Россиянинг 50га яқин газета ва журнал нашрларини ўз ичига олади.

«**Официальная статистика России и СНГ**» – Россия Федерациясининг давлат статистика хизмати ва МДХнинг Давлатлараро статистика Комитети томонидан нашр этиладиган электрон ресурс ҳисобланиб, 2002 йилги Бутун Россия аҳолини рўйхатдан ўтказиш бўйича материалларни ҳам ўз ичига олади.

«Публикации официальных документов органов государственной власти РФ» электрон ресурси Давлат Думаси ва Федерация Совети йиғилишларининг стенографик ҳисоботлари, Президент топшириқлари, давлат қарорлари, овоз бериш натижалари, Россия Ҳисоб палатаси томонидан олиб борилаётган расмий хабарлар, ҳисоботларни тақдим этади.

«Новостные ленты информационных агентств» – бу Россия ва МДҲ давлатларида юз бераётган воқеалар ҳақида тезкор ахборотга эга бўлиш мақсадида, ахборот агентликларини рус ва инглиз тилидаги материалларини тақдим этади.

В базе данных **«Международные новости службы «World News Connection»** турли континентларнинг оммавий ахборот воситаларининг (телевидение, радио, газета, ахборот агентликлари) инглиз тилидаги маълумот базасини тақдим этади.

«Дайджест постсоветской прессы» Собик Иттифоқ давлатлари худудида чоп этилган муҳим материалларни йиғиндисидан иборат. Архив кўлами –1949 йилдан иборат.

«Библиотечное дело и информационное обслуживание» – бу, кутубхоначи, библиографлар, архив ва музей иши бўйича мутахассислар, кутубхоначиликка оид ОТМларнинг талаба ва ўқитувчилари учун тузилган махсус тўлиқ матнли маълумот базаси. Бу ерда кутубхона, архив ва музейлар соҳасидаги муаммоларни акс эттирувчи касбий вақтли нашрлардан.

«Российская национальная библиография» – номли электрон маълумотлар базаси Россия китоб палатаси билан ҳамкорликда тайёрланган ноёб маҳсулот ҳисобланади. Қидирувнинг самарали тизими – муаллиф, номланиши, нашриёти, нашр этиш йили, предмет рубрикаси ва калит сўзлар бўйича тезкор қидирувни амалга оширишга имкон беради.

«Вопросы истории» журналини рақамлаштириш. 1926 йилдан бошлаб барча сонлари мавжуд. Бу лойиҳани амалга ошириш, 200 минг вароқдан иборат ахборот массиви ичидан зарур ахборотни тезкор билан топишга имкон яратади.

«Вестник Европы» (1802-1830 йиллар), Россиянинг XIX асрдаги адабиётшунослик, санъат масалалари, ички ва ташқи сиёсатнинг хусусиятларини акс эттиради.

«Вопросы литературы» (1957й. дан) – адабиётшунослик ва адабий танқид масалаларини ёритувчи энг кўп мурожат қилинадиган Россиянинг илмий нашри ҳисобланади.

«ИВИС» компанияси **Хитойда чоп этиладиган электрон ахборот ресурсларини кенг спектрини** тақдим этади. Булар: «Переписи населения КНР» (online), «Статистика КНР» (online), «Статистические ежегодники по провинциям КНР» (CD-ROM), «Карты КНР с ГИС данными Переписи 2000 г.» (CD-ROM), «АРАВИ. Музейные коллекции Китая» (online), «АРАВИ. Коллекции электронных книг Китая» (online), «CNKI-CDMD. База данных диссертаций КНР» (online) ва бошқалар.

Барча электрон маълумотлар базаси қидирув тизимига эга бўлиб, иккита режимда фаолият юритади: **оддий** (калит сўзлар бўйича қидирув) ва **кенгайтирилган қидирув** (майдонлар бўйича қидирув).

Оддий қидирувда аниқ ибора орқали қидирув амалга оширилади. Мантикий операторлар (AND, OR, NOT) ва яқинлик оператори (NEAR) қўлланилади. Майдонлар бўйича қидирув мақоланинг муаллифи, сарлавҳаси, шу жумладан, «тўлиқ мақола» опцияси (муаллиф ва сарлавҳа биргаликда) қидирув имконини беради. Шунингдек, қидирувни **чегаралаш** имкониятига эга бўлиб, бунда нашр этиш санаси, ахборот манбаси бўйича чегаралаш мумкин. Нашрлар **каталоги** орқали барча сонларнинг **мундарижалари** билан танишиш ҳамда **журналларнинг алоҳида сонлари** билан танишиш имкониятини беради. Материалларни чоп этиш, сақлаш, электрон почта орқали жўнатиш имконига эга.

Электрон маълумот базаларидан ташқари, компания босма нашрларни тарқатиш, шунингдек, Россиянинг ичкм сиётидидан тортиб то ижтимоий фанларни ривожланиш борасидаги илмий ва оммавий журналларини инглиз тилида чоп этади.

«Проблемы Дальнего Востока» («Far Eastern Affairs»). Россия Фанлар академиясининг ҳар кварталда чоп этиладиган ижтимоий-сиёсий журнали. Россия етакчи олимларининг аналитик шарҳлари, танқидий мақолаларини акс эттиради.

«Международная жизнь» («International Affairs»). Дунё сиёсати, РФР нинг дипломатияси, халқаро муносабатларини акс эттирувчи журнал бўлиб, инглиз тилида чоп йилиг 6 мартаба чоп этилади.

«Военная мысль» («Military Thought»). Россия Федерацияси Ҳарбий мудофаа вазирлигининг етакчи нашри мақомига эга ҳисобланадиган ҳар кварталда чоп этиладиган журнали. Россия ҳарбий доктринаси ва стратегиясининг акс эттириб, 1918 йилдан чоп этилади.

«Общественные науки» («Social Sciences»). Ҳар кварталлик журнал бўлиб, Россия фанлар академияси институтларининг 25 журналида чоп этиладиган ижтимоий ва гуманитар фанлар бўйича илмий тадқиқотлар, танқидий шарҳлар, аналитик материалларни ўз ичига олади.

«Дайджест постсоветской прессы» (The Current Digest of the Post-Soviet Press). Собик Иттифоқ давлатлари худудида чоп этилган газета ва журналларидаги муҳим материаллар йиғиндисидан иборат.

Бугунги кунда «ИВИС» Россия, МДҲ ва Балтия давлатларидан рус тилидаги китоб, газета, журналларнинг микрофишлар ва микрофильмлардаги материалларини қамраб оладилар.

Барча микрофильмлар архивларда сақлаш қоидалари асосида халқаро ANSI/ISO стандартлари асосидаги пленкаларда махсус коробкаларда сақланади.

У БЎЛИМ

КЕЙСЛАР БАНКИ

V. КЕЙСЛАР БАНКИ

_____ МВБТ НОМИ _____		_____ ЛОЙИҲА НОМИ _____		
_____ ТИНГЛОВЧИНИНГ ИСМИ-ШАРИФИ _____		_____ ИМЗО _____		
ҚИСҚА МАЗМУНИ			БАЛЛ (МАХ)	
ТАШКИЛИЙ ҚИСМ				
Жадваллар учун (ҳар бир жадвал учун 5 баллгача)			25	
Ахборот модели учун (реал боғланганлигини кўрсатиш, тўғри ва тескари)			50	
Ўзувлар сони учун (ҳар бир жадвал учун 10 та ўзув, асосий жадвалда 50 та ўзув)			25	
СИЗ ТЎПЛАГАН БАЛЛ			100	
АМАЛИЙ ҚИСМ				
Т.Р.	ОПЕРАТОР ТУРИ	СЎРОВ СОНИ (МИН)	ҚИСҚА МАЗМУНИ	БАЛЛ (МАХ)
АСОСИЙ ОПЕРАТОРЛАР				
1	INSERT INTO	3	турли типдаги ва бир нечта ўзувларни қўшиш	3
2	SELECT	5	чекланган сондаги ўзувлари чиқариш	3
3	DELETE	2	шарт орқали ўчириш, ҳаммасини ўчириш	2
4	UPDATE	3	турли типдаги ва бир нечта ўзувларни ҳамда ҳаммасини	2
АМАЛЛАР				
5	МАТЕМАТИК АМАЛЛАР	2	камида иккитаси бирга бўлсин	2
6	МУНОСАБАТ АМАЛЛАР	3	камида иккитаси бирга бўлсин	3
7	МАНТИҚИЙ АМАЛЛАР	2	камида иккитаси бирга бўлсин	2
8	АППАЛАШ	2		3
ОПЕРАТОРЛАР				
9	DISTINCT	2		1
10	WHERE	2		1
11	BETWEEN	2		2
12	IN	2		1
13	LIKE	4	фақат бошидан, охиридан, ихтиёрий жойдан	4
14	ISNULL	2	not билан ҳам	1
15	NOT	3	мураккаб амаллар билан	2
16	ORDER BY	2	ҳамма вариантлар учун	1
17	HAVING	2		2
СТАТИК ФУНКЦИЯЛАР				
18	MAX	1		1
19	MIN	1		1
20	COUNT	1		1
21	SUM	1		1
22	COUNT(*)	1		1
23	AVG	1		1
24	АППАЛАШ	3		4
ЎРДАМЧИ СЎРОВЛАР (SUBQUERY - ПОДЧИНЕННЫЕ ЗАПРОСЫ) БИЛАН ИШЛАШ				
25	ЎРДАМЧИ СЎРОВЛАР	3	камида 3 та статик функциялар, амаллар, операторлардан фойдаланг	2
26	IN	2		2

27	EXISTS	2		2
28	ANY	2		2
29	ALL	2		2
МАХСУС ОПЕРАТОРЛАР				
30	CAST	1		1
31	CONVERT	2		2
32	CASE	3		4
33	COALESCE	1		2
34	NULLIF	1		1
БОҒЛАНИШЛАР				
35	ОДДИЙ	2	барча вариантлар	2
36	INNER JOIN	2		2
37	LEFT OUTER JOIN	2		2
38	RIGHT OUTER JOIN	2		2
39	FULL OUTER JOIN	2	барча вариантлар	2
40	CROSS JOIN	2		2
41	UNION	2		3
ЎЗУВ ФУНКЦИЯЛАРИ				
42	FIRST	1		1
43	UCASE	1		1
44	LCASE	1		
45	UPPER	1		
46	LOWER	1		
47	LAST	1		1
48	MID	1		1
49	SUBSTRING	1		1
50	LEN	1		1
51	NOW	1		1
52	САРЛАВҲАНИ НОМЛАШ	1		2
53	FORMAT	1		1
MS ACCESS ДАН БОШҚА МВБТ ТИЗИМЛАРИ УЧУН				
54	COMMIT	2	камида иккита хар хил сўров	2
55	ROLLBACK	2	камида иккита хар хил сўров	2
56	COMMIT & ROLLBACK	2	камида иккита хар хил сўров	2
57	PROCEDURE	2	камида битта сўровли	2
58	QUERY WITH PROCEDURE	2	камида битта сўровли	2
ЖАМИ		107	СИЗ ТЎПЛАГАН БАЛЛ	100
ИЖОДИЙ ЁНДАШИШ				
Амалий машғулотлар жараёнида топшириқларни бажариб кўрсатиши				100
ЖАМИ БАЛЛ (сўз билан) МВ нинг ФАЙЛНОМИ				

Кейсни бажариш босқчилари ва топшириқлар:

- Кейсдаги жами 110 та муаммога мос ҳолда МББ шакллантириш ва ишлаб чиқишда компиляция жараёнини мониторинг қилиш ҳар бир вариант билан бажариш йўллари аниқланг (индивидуал).
- Уларни амалиётда бажариш ва бошқариш имкониятларини кўрсатиб беринг (индивидуал ҳолда).

Амалий топшириқлар

1. Битта ёзув учтадан кўп блоклар билан боғланган бўлсин. Саралаш алгоритмлари билан ишлашни амалга оширинг. Унда куйтдагича маълумотлар берилган бўлсин (kangaroo, 17), (wallaby, 21), (emu, 1), (wombat, 13), (platypus, 3), (lion, 8), (warthog, 4), (zebra, 11), (meerkat, 6), (hyena, 9), (hornbill, 2), (baboon, 12).
2. Берилган SQL сўровни реляцион алгебрага ўтказишни бажаринг.

```
select T.branch name
```

```
from branch T, branch S
```

```
where T.assets > S.assets and S.branch city = "Brooklyn"
```

3. Ички такрорланишлар орқали куйидагиларни ёзинг.

```
branch(branch name, branch city, assets)
```

```
customer (customer name, customer street, customer city)
```

```
loan (loan number, branch name, amount)
```

```
borrower (customer name, loan number)
```

```
account (account number, branch name, balance)
```

```
depositor (customer name, account number)
```

1. Берилган МБси 10та кам бўлмаган амални бажарадиган транзакция яратинг.
2. Берилган МБсида кетма – кет амалга ошириладиган транзакция яратинг.
3. Берилган МБсида навбатма-навбат амалга ошириладиган транзакция яратинг.
4. Берилган МБсида топологик саралашга асоланган транзакцияни амалга оширишга транзакция яратинг.
5. Транзакция маълумотларини log файларга ёзилганлиги ҳақидаги маълумотларни изоҳланг.

VI. БЎЛИМ

МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ
МАВЗУЛАРИ

МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ

Мустақил ишни ташкил этишнинг шакли ва мазмуни

Тингловчи мустақил ишни муайян модулни хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда қуйидаги шакллардан фойдаланиб тайёрлаши тавсия этилади:

- меъёрий ҳужжатлардан, ўқув ва илмий адабиётлардан фойдаланиш асосида модуль мавзуларини ўрганиш;
- тарқатма материаллар бўйича маърузалар қисмини ўзлаштириш;
- автоматлаштирилган ўргатувчи ва назорат қилувчи дастурлар билан ишлаш;
- махсус адабиётлар бўйича модуль бўлимлари ёки мавзулари устида ишлаш;
- тингловчининг касбий фаолияти билан боғлиқ бўлган модуль бўлимлари ва мавзуларни чуқур ўрганиш.

МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ

1. Жаҳон ахборот ресурсларидан фойдаланиш.
2. Ривожланган давлатларнинг тўлиқ матнли электрон ресурслари таҳлили.
3. Илмий-таълимий электрон ресурсларни ҳуқуқий ҳимояси. “Муаллифлик ҳуқуқи”
4. АКМ, АРМ ва кутубхона жараёнларининг тизимли таҳлили.
5. Ахборот ресурсларининг ва ахборот –кутубхона ресурсларининг асосий тушунчалари.
6. Лицензия келишуви.
7. АКМ, АРМ ва кутубхоналарда ИНТЕРНЕТ ва ИНТРАНЕТ тармоқлари имкониятларидан фойдаланиб халқаро ресурсларга уланиш.
8. Ахборот ресурсларининг замонавий ривожланиш тенденциялари
9. АКМ, АРМ ва кутубхоналарда электрон ресурслар яратиш муаммолари ва ҳал қилиш йўллари
10. Жамият, фан ва таълим ривожига электрон ахборот ресурсларининг аҳамияти

VII. БҮЛІМ

ГЛОССАРИЙ

ГЛОССАРИЙ

АВТОРСКОЕ ПРАВО (COPYRIGHT)

Набор прав, представляемый автору творческого произведения, которыми регулируется использование данного произведения другими лицами.

Эти права варьируются от страны к стране, хотя достигнута существенная международная гармонизация. Обычно их можно разделить на две группы: экономические и так называемые моральные права.

A set of rights to be submitted to the author of a creative work, which is regulated by use of the work by others.

These rights vary from country to country, although there has been significant international harmonization. Typically, they can be divided into two groups: the so-called economic and moral rights.

БИБЛИОТЕЧНАЯ АССОЦИАЦИЯ (LIBRARY ASSOCIATION) – собрание специалистов(организаций), связанных с библиотечным делом, для реализации определенной цели.

Meeting of experts (organizations) related to library science, for the realization of a certain goal.

БИБЛИОГРАФИЧЕСКАЯ БАЗА ДАННЫХ (BIBLIOGRAPHIC DATABASE) - база данных, составленная из записей, описывающих книги, журналы, статьи и т.д., хранимые в библиотеке.

Database, compiled from records describing books, magazines, articles, etc., stored in the library.

ВОИС – это всемирная организация интеллектуальной собственности.

World Intellectual Property Organization

ИЗДАТЕЛЬСТВО (PUBLISHING) — [предприятие](#) (государственное, общественное, кооперативное или частное) — медиа-компания, которая работает в области литературы, искусства, музыки или науки, и продукция которой может воспроизводиться и распространяться. Издание (продукция)

может быть, как печатным, так и электронным(цифровым). Распространение издательской продукции может осуществляться через каналы торговли, Интернет, а также непосредственно самим издателем. Распространение может быть, как платным, так и бесплатным, в зависимости от целей существования издательства и от его бизнес-модели.

Enterprise (state, public, cooperative or private) - a media company that operates in the field of literature, art, music and science, and the products which can be reproduced and distributed. Issue (products) can be both printed and electronic (digital). Distribution of publishing products can be carried out through trade channels, the Internet, as well as directly by the publisher. The spread can be both paid and free, depending on the purpose of the existence of the publishing house and from its business model.

ИНФОРМАЦИОННЫЕ РЕСУРСЫ (INFORMATIONAL RESOURCES) - совокупность информационного материала в виде текста, звукозаписи или изображения;

Collection of information material in the form of text, sound or images;

ИНФОРМАЦИОННО-БИБЛИОТЕЧНЫЕ РЕСУРСЫ (Information and Library Resources) – информация, зафиксированная на материальном объекте в виде текста, звукозаписи или изображения и имеющая реквизиты для идентификации, хранения и обеспечения доступа к ней;

Information fixed on a material object in the form of text, sound, or image, and has details for the identification, storage, and access to it;

ИНФОРМАЦИОННЫЕ НАУЧНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ РЕСУРСЫ (Information scientific and educational resources) – информационные ресурсы, содержащие главным образом лицензионные научно-образовательную информацию (журналы, статьи, книги, мультимедиа и др.) прошедшие рецензирование.

Information resources, containing mainly licensed scientific and educational information (magazines, articles, books, and other media.) peer-reviewed.

КАТАЛОГ (CATALOG) – список всех единиц библиотечного фонда. В автоматизированной системе образует библиографическую базу данных.

A list of all units of the library fund. The automated system forms a bibliographic database.

КОНСОРЦИУМ (CONSORTIUM) – это объединение организаций для осуществления определенной общей цели.

Is an association of organizations for the implementation of certain common purpose.

КОНСОРЦИУМ БИБЛИОТЕЧНЫЙ (LIBRARY CONSORTIUM) – это объединение библиотек, библиотечных ассоциаций и информационных центров для реализации целей по объединению усилий в совместном приобретении и использовании информационных ресурсов, в том числе электронных, в организации и эксплуатации учебных консультационных центров для обучения использованию баз данных и навигации Интернет и др.

It is an association of libraries, library associations and information centers for the implementation of the objectives of the synergies in the joint acquisition and use of information resources, including electronic, in the organization and operation of educational counseling centers for training in the use of databases and Internet navigation, etc..

КАТАЛОГИЗАЦИЯ (catalogization) – внесение данных в каталог; в вычислительной технике – ввод информации о файле или библиотеке в каталог. Процесс создания библиотечного каталога, как правило, является модулем интегрированной библиотечной системы.

Entering data into the catalog; in Computer Science - enter information about a file or directory in the library. The process of creating a card catalog, as a rule, is a module of the integrated library system.

КОНВЕРТИРОВАНИЕ (translation) – преобразование данных одного типа в другой. Подразумеваются следующие операции: редактирование данных (удаление незначущих символов, обработка пунктуации, инверсия символов и строк), трансформация данных (изменение форматов, адресных указателей, параметров, перекодировка меток), реорганизация данных (декомпозиция, компоновка, образование новых элементов), реорганизация файлов.

Convert one data type to another. This includes the following steps: data editing (removal of insignificant characters, punctuation processing, characters and strings inversion), data transformation (change of format, the address pointer parameters recoding labels), the reorganization of the data (decomposition, the layout, the formation of new elements), the reorganization of files.

КОММУНИКАТИВНЫЙ ФОРМАТ, ОБМЕННЫЙ ФОРМАТ (exchange format) – машиночитаемый формат, обеспечивающий обмен данными между

автоматизированными системами разных организаций (MARC форматы, UNIMARC, USMARC).

A computer-readable format, which provides communication between automation systems of different organizations (MARC formats, UNIMARC, USMARC).

КОММУНИКАЦИОННАЯ СВЯЗЬ (Communication link) – электрическое и логическое соединение двух устройств. В ЛВС коммуникационная связь — это весь путь от отправителя до адресата.

Electrical and logical connection between two devices. The LAN communication link - it's all the way from the sender to the recipient.

ЛИЦЕНЗИЯ (LICENSE) – это форма контракта, с помощью которого правообладатель дает разрешение лицу или организации на определенные виды использования защищенного произведения.

Лицензии могут быть очень конкретными, содержащими разрешение только на один определенный вид использования и на ограниченное время, или они могут быть более широкими. Они могут быть с открытым источником или с ограничениями. Они могут передаваться или не передаваться другим лицам. Лицензии всегда составляли часть в законодательстве об авторском праве, но в последние годы их важность заметно увеличилась ввиду их широкого использования в отношении компьютерных программ.

A form of contract whereby the franchisor authorizes a person or organization on certain uses of copyrighted work.

Licenses can be very specific, containing the resolution of only one specific kind of use and for a limited time, or they may be wider. They may be open or restricted source. They may or may not be transferred to others. Licences have always formed part of the law of copyright, but in recent years their importance has increased considerably due to their wide use in respect of computer programs.

МЕЖДУНАРОДНАЯ ФЕДЕРАЦИЯ БИБЛИОТЕЧНЫХ АССОЦИАЦИЙ И УЧРЕЖДЕНИЙ INTERNATIONAL FEDERATION OF LIBRARY ASSOCIATIONS AND INSTITUTIONS (IFLA)

Международная федерация библиотечных ассоциаций и учреждений является ведущим международным органом, представляющим интересы библиотек и центров информации, а также их пользователей. Это мировой голос библиотекарей и специалистов по информации.

International Federation of Library Associations and Institutions is the leading international body representing the interests of libraries and information centers, as well as their users. It is the global voice of librarians and information professionals.

МАШИНОСЧИТАЕМЫЙ КАТАЛОГ (MARC) – схема маркировки библиографических данных, ставшая общепринятым форматом обмена. Существует целый ряд национальных версий, например: USMARC (используемый Библиотекой Конгресса США), UKMARC (используемый Британской Библиотекой) и т.д. UNIMARC является универсальным форматом, совместимым со всеми другими форматами MARC.

Labeling scheme bibliographic data, which has become common exchange format. There are a number of national versions, for example: USMARC (used by the Library of Congress), UKMARC (used by the British Library), etc. UNIMARC is a universal format that is compatible with all other MARC format.

МИРОВЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ РЕСУРСЫ (GLOBAL INFORMATION RESOURCES) – информационные ресурсы мировых (ведущих) издательств (агрегатов) мира. Главным образом, это общепризнанные научно-образовательные ресурсы, систематизированные и структурированные в база данных с системой информационного поиска.

Information resources of the world (major) publishers (units) in the world. Mainly, it is generally recognized scientific and educational resources, systematic and structured database of information retrieval system.

ОТКРЫТЫЙ ДОСТУП (Open Access) – это термин, описывающий информационные ресурсы, открытые для всех. Журналы «открытого доступа» не обязательно являются бесплатными, поскольку они могут устанавливать плату, необходимую для их поддержания функционирования или для выплаты авторских гонораров, но типично ресурс открытого доступа открыты всем для чтения и пользования. Журналы, которые требуют какой-то оплаты, иногда называют журналами «гибридного доступа».

Is a term describing the information resources that are open to all. Magazines "open access" are not necessarily free of charge, as they may charge a fee required for maintenance operation or for the payment of royalties, but typically open access resource open to all to read and use. Journals which require some kind of payment, sometimes called magazines "hybrid access".

ПЛАГИАТ (Plagiarism) - Использование чужого произведения без указаний на цитирование или ссылку на автора с намерением выдать его за свое собственное. Плагиат – это один из видов копирования, но плагиат обязательно является нарушением авторских прав.

Using someone else's work without citation or indication of a link to the authors's intent to pass it off as their own. Plagiarism - a type of copy, but plagiarism is certainly a violation of copyright.

ШТРИХОВОЕ КОДИРОВАНИЕ (Barcode) – кодирование алфавитно-цифровых и цифровых данных в виде вертикальных линий различной ширины для разных символов, позволяющих считывать и распознавать специальными электронными устройствами для последующей обработки на компьютерах. В библиотеках используются для автоматизированной регистрации выдачи литературы.

Encoding alphanumeric and digital data in the form of vertical lines of different widths for different characters, allowing to read and recognize the special electronic devices for subsequent processing on a computer. The libraries are used for the automated registration of the issuance of literature.

ISBN (International Standard Serial Number) – Международный стандарт периодического издания.

International standard periodicals.

ОПАС (Online Public Access Catalog) – оперативный каталог общественного пользования. Система поиска в электронном библиотечном каталоге.

Operational public directory. The search system in the electronic library catalog.

VIII. БЎЛИМ

АДАБИЁТЛАР
РЎЙХАТИ

Фойдаланилган асосий дарсликлар ва ўқув қўлланмалар рўйхати.

1. Ахборотлаштириш тўғрисида: Ўзбекистон Республикасининг 2003 йил 11 декабр Қонуни //Халқ сўзи. – 2004. – 11 феврал.
2. Республика аҳолисини ахборот-кутубхона билан таъминлашни ташкил этиш тўғрисида: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2006 йил 20 июн Қарори //Маърифат. – 2006. – 21 июн.
3. Электрон рақамли имзо тўғрисида: Ўзбекистон Республикасининг Қонуни //Халқ сўзи. – 2004. – 29 январ.
4. Электрон ҳужжат айланиши тўғрисида: Ўзбекистон Республикасининг 2004 йил 29 апрел Қонуни //Халқ сўзи. – 2004. – 20 май.
5. “Компютерлаштиришни янада ривожлантириш ва ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида: Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2002 йил 6 июн Қарори //Тошкент оқшоми. – 2002. – 10 июн.
6. Раҳматуллаев М.А., Умаров А.О., Каримов У., Муҳаммадийев А.Ш. Автоматлаштирилган кутубхона. Тошкент.: А.Навоий номидаги Миллий кутубхона нашриёти.-2003.266
7. Каримов У. Электрон библиографик ресурслар яратиш технологияси ва манбалари: Монография. - Т.: Фан, 2006. - 193 б.
8. Каримов У. ва бошқ. Автоматлаштирилган кутубхона: Ўқув қўлланма /У.Каримов, М.А. Раҳматуллаев, А.О. Умаров, А.Ш. Муҳаммадийев. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2003. - 266 б.
9. Каримов У. ва бошқ. Корпоратив-ахборот-ресурс марказларининг автоматлаштирилган тизими (КАРМАТ): Услубий қўлланма /У. Каримов, М.А. Раҳматуллаев, А.Ш. Муҳаммадийев, Ж. Атажанов, М.П. Савочкин. – Т.: Тошкент давлат юридик институт нашриёти, 2009. - 79 б.
10. Каримов У. ва бошқ. Корпоратив ахборот-ресурс марказларининг автоматлаштирилган тизими (КАРМАТ): Услубий қўлл. / У. Каримов, М.А. Раҳматуллаев, А.Ш. Муҳаммадийев, Ж. Атажанов. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2008. - 35 б.
11. Каримов У., Раҳматуллаев М.А. Корпоратив кутубхона-ахборот тизимлари ва тармоқлари: Монография. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2008. - 168 б.
12. Каримов У., Раҳматуллаев М.А. Электрон кутубхона: яратиш технологияси ва ресурсларидан фойдаланиш. (Монография).-Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти. 2010.-136 б.
13. Каримов У., Ибрагимова Д. Автоматлаштирилган ахборот кутубхона тизими электрон каталог базасини шакллантириш. Услубий қўлланма. .- Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти. 2010.-67 б.

14. Избранные труды/ Я.Л.Шрайберг. М.: ГПНТБ России, 2003.-624 с.
15. Воройский Ф.С. курс лекций «Проектирование автоматизированных информационных систем». Москва: ГПНТБ России, 2002. 389 с.
16. Воройский Ф.С. Информатика. Новый систематизированный толковый словарь-справочник (Вводный курс по информатике и вычислительной технике в терминах).- 2-е изд. Перераб. И доп.- М.: «Издательство Либерия», 2001.-536
17. Вирт Н. Алгоритмы и структуры данных – М.; МИР, 1989. – 360 с.
18. Гордеев А.З., Молчанов А.Д. Системное программное обеспечение. – СПб-Петер, 2002. -734с.

Қўшимча адабиётлар.

1. Ляпин С.Х., Куковякин А.В. Многофункциональная электронная библиотека T-Libra: WWS-архитектура, интегрированный каталог, настраиваемый мультирубрикатор, гибкий параметризуемый полнотекстовый поиск // Труды 5-ой Всеросс. науч. конф. RCDL'2003,
2. Марчук А.Г. Электронные архивы, музеи и экспозиции // Труды 5-ой Всеросс. науч. конф. RCDL'2003, Санкт-Петербург, Россия, 2003. - Изд-во СПбГУ, 2003.- с. 106-111.
3. Санкт-Петербург, Россия, 2003. - Изд-во СПбГУ, 2003, с. 292-299; <http://rcdl2003.spbu.ru/proceedings/J4.pdf>
4. Шокин Ю.И. и др. Распределенная информационная система «Виртуальный музей науки и техники СО РАН» / Шокин Ю.И., Ламин В.А., Федотов А.М., Барахнин В.Б., О.Л.Жижимов, Н.А.Мазов, Б.Н.Пищик, Н.Н.Покровский // Труды 5-ой Всеросс. науч. конф. RCDL'2003, Санкт-Петербург, Россия, 2003. - Изд-во СПбГУ, 2003, с. 112-116.

Электрон ресурслар.

1. <http://www.ebscohost.com/>
2. <http://www.proquest.com>
3. <http://www.emeraldinsight.com>
4. <http://www.ivis.ru/>
5. <http://www.eifl.net>